

652/1
1975/3

მეცნიერება

1

9

7

5

1

კოეზია, კროზა

ზ. გორგილაძე — საუბარი კითხვის ნიშანთან — პოემა	3.
ჯ. ქათამაძე — ბალადა გოგო-შვამელ ქალიშვილზე ლექსი	12
მ. გორგილაძე — მარცხი მოთხრობა	13
ნ. მაღალონი — ჩემი გზაზე- რილი/ ლექსი	25
მ. ვარშანიძე — მინიატურები პატარა მოწოდებები	26
ოცნება ჩემს საყვარელ მსახიობზე	30
რ. ბაგვათოვი — სონეტები თარგმნა გ. სალუქვაძემ	35

ნ ა რ კ ვ ე ვ ი

ზ. ზოიძე — ფიქრის გორა	41
----------------------------------	----

წ ე რ ი ლ ე ბ ი

ჯ. ნაპაშვიძე — ახალგაზრდული მეტუზიანებით	58
ა. სურგულაძე — უცნობი ფუ- რცლები	70
ა. მსხალაძე — ხალხური მუსი- კალური საკრავები აჭარაში	77

წიგნის თარო

ი. სურგულაძე, ვ. მებრეველი — პატრიოტული ნაწარმი	89
--	----

13416

ლიბერატორულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
უძრავი

საქართველოს საბჭოთა
მწერლების კავშირისა და
აჭარის განყოფილების
ორგანო

ბ ა თ უ მ ი — 1975

იანვარი—თებერვალი

ქ. მარქსის შრომათა კრებული
საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკაში

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მგ.
მდივანი), პ. ლორია, აღ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონი — 33-71.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 13.I.75. საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი
შეკვეთის № 537 ემ 00763, ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარბოლიგრაფერწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 20).

აჭარის უშრნალ-გაზეთების გამომცემლობა

საუბარი კითხვის ნიშანთან

და, —

როგორც იქნა...

ბევრი ხვეწნის, დუდღუნის, დავის, —

ასე თუ ისე, დავადწიე კარისკაცს თავი.

მდივანი გოგო... ტელეფონი... გაშლილი წიგნი...

გულგრილი კდემა და ლაციცი ცხოვრების ნიჟთან...

სიღრმეში, სადღაც... დახვეწილი სკამების იქით,

ღმერთო! — კითხვითი ნიშანი იჭდა.

ვინც, — სამარხებში დაფანტული ნივთივით გაცვდა,

ვინც, — ტრიბუნიდან გვენახვება, გვიხმობს და გვიწვევს,

ვინც, — ერთნაირად მართალია ქვასთან და კაცთან,

კითხვის ნიშანი, —

თავის თავზე დასმული ისევ.

— მიცნობდეთ...

ზურაბ გორგილაძე... პოეტი...

— როგორ?!

— ლექსის მწერალი, პოეტი მეთქი...

— აჰა...!

დაბრძანდით, მომახსენეთ, სასწრაფოდ ოღონდ,

როგორმე წუთებს დავზოგავ თქვენთვის.

ღიმილი მომცა და თამაში დაუწყო თითებს.

— თქვენთვის, — უბრალოდ გართობაა დღეების ხარჯვა,

ჩვენთან კი წამიც იმუქრება და აღარ ითმენს,

რადგან წუთებით იზომება ეპოქის მაჯა.

რადგან წამწამის გაქანება სასახლეს უდრის

და ხელის ერთი გაქანება — ჩუქურთმას ქვაში,

და თუ მთხოვნელებს დავახარჯე ყოველი წუთი,

აშენებულა ქვეყანა მაშინ.

კედლის საათზე უსულგულო გუგული თვლემდა,
ობობას სუნი ასდიოდა ამ საწყალ კოლოფს,
— იცით? — არაფრის სათხოვნელად არა ვარ თქვენთან,
მე საუბარი მინდოდა მხოლოდ.

თითქოს ქოფაკი გავარდა ველზე,
თითქოს სახნისმა ამოხლიწა ძირძველი ბელტი...

— ა, ბიჭო კაცი!

კაცი, ვისაც დღემუდამ ვეძებ,

ა, ბიჭო კაცი, — და ხორხოცით მომიჯდა გვერდით.

— ეჰ, აბა რა ვქნა...

მე ვინ მომცა ჯადო ან ხვითო,

ან უფლის წონა. ეჰ, ამაზე კამათიც არ ღირს,

ხალხი ჭირვეულ ბაღს მაგონებს, მუდამ რომ ითხოვს...
ძნელია... ერთობ გააძღო ხალხი.

ძნელია... ერთობ ამოკერო ამხელა სივრცე,

სივრცე, რომელიც უსასრულოდ ღელავს და დაობს,

ვიღაცა კარგავს, იმიტომ რომ ვიღაცა იძენს,

ვიღაცა იძენს, იმიტომ რომ იცხოვროს ძმაო.

მე შემძლია მოვუსმინო ქარაოც ქარსაც,

მე შემძლია მივაყურო გატრუნულ მინდვრებს,

ხალხს კი იმდენი უნდა მისცე, იმდენი ასვა,

ბრბოდ და ბოგანოდ იქცევა ვიდრე.

თვით უკმარობაც გაუგონარ სიახლეს ბადებს,

კმაყოფილება ტლაპოსა ჰგავს, ტლანქსა და მქისეს,

როგორ, —

მონები ფუფუნებით, განცხრომით გყავდეს,

სვეტიცხოველი ააგო ისე?!

ანდა ვარძიას გასჭრიდი კლდეში?

ანდა ზარზმაში დარეკავდი დიდების ზარებს?!

ვეფხისტყაოსანს ვინ მისცემდა ქვეყანას ხელში

დიდი ჯვარცმის და გოლგოთის გარეთ.

ოოჰ, სასწაული ვნებებით მაგზნებს,

გველის გონება, კუს ბაკანი, კალმახის ლორწო,

მე, სხვათა შორის, უქმეებზე ვკითხულობ ლექსებს

და, სხვათა შორის, დიახ, თქვენი ლექსებიც მომწონს.

ხშირად კი, ხშირად, —

ხელში მრჩება ნაღეჭი ცური,

ან უგერგილო მეზღვაურის ნასროლი კანჯო,

თამამად ვიტყვი, —

მაქვს პოეტის ტიალი სული,

შაგრამ დრო არ მაქვს პოეტივით, ვფლანგო და ვხარჯო.
არ შემადართოთ ლამანჩელ რაინდს,
მე სხვა დღეების პერანგი და ბეგთარი მმოსავს,
მწამს, ვიქნებოდი საშუალო მწერალი მაინც,
ასე ზღულუქი და ხელხვაგი რომ ვიყო დროსთან.
ცხოვრება სხვაა, ნიჭი სხვაა, — ვით ორი კალთა,
ღვთისა და დედის, შეყუდრული საწუთროს ჩეროს,
დღეს ასე მესმის, არას ნიშნავს სირცხვილის გარდა,
რომ შეყვარებულ გოგოსავით ლექსები წერო.
სიცილით ვკვდები, ვხარხარებ და მეღევა ქანცი,
მერე ვშმაგდები და უცნაურ საკბილოს ვეძებ,
როცა ეკრანზე ზვინისხელა გამოდის კაცი
და ცურცლისხელას კითხულობს ლექსებს.
ცხოვრება ძმაო,
შეხლა ძმაო,
შემოხლა ძმაო,
ჟინი და რისკი, რისკი და ჟინი...
როს სასწაული წინათგრძნობა ძუნწივით ავობს,
როს მილიარდი ნათურებით ჩახჩახებს ტვინი.
ოცნებას — ყულფი, სიცოცხლე — მიზანს...
რა დროს გულჩვილი ატირება, ქალური სევდა...
და როცა სულზე მიკოჭილი შიმშილობს ქისა,
უნდა გასწირო საკუთარი შვილიც და დედაც.
უნდა უარყო მეგობრის ხელი,
უნდა უარყო შიშის გრძნობა, — ობობას მახე,
რომ წარმავალი, შენი ნიჭით, ჯახირით შენით
ბედნიერების პატრონი გახდე.
თქვენ კი რა გიჭირთ, — კეთილ მუზებს ზეციდან ელით,
კალამი აგერ,
ქალალდი აგერ,
მიდი და მზისკენ გადააგდე ღერღეტა ყელი,
მიდი და სწერე,
მიდი და აქე,
აჰყევი ლანდებს, დაჰყევი ხილვებს,
თუ გინდა მზის სხივს მოეჭიდე, თუ გინდა ხავსსა,
ხობა-დიდებას, მე შენ გეტყვი, დაგიშლის ვინმე,
ან დაგიჭერს და ციხეში ჩაგსვამს.
მეხუთე კლასში გამძულდა ლექსი,
მეხუთე კლასში, — მიმატება ვისწავლე როცა,
მას შემდეგ ვფრთხი შიშველ ანკეს-ვითარცა თევზი

და ჩემს ანგარიშს ვასწორებ დროსთან.
ო, მაპატიეთ, თუ რამ გკადრეთ „საყვარელ მგოსანს“,
ბევრი ვეხეტე მეგობარო ეკლიან გზებზე,
ახლა ყველაფერს მონადირე ძაღლივით ვცნოსავ
როგორც ლეშს, —
ისე პირს არ ვკიდებ დღევანდელ ლექსებს.
ხატი და ხატი... რჯული და რჯული...
წვიმა და წვიმა,
ფოთლები და ფოთლების სისქე,
ციხე და სურო,
კვამლი და სული,
და წინაპრებით ტრაბახობა ისევ და ისევ.
ეჰ, მაგონდება ზღაპარი ერთი, —
აქლემის ტვირთი უდაბნოში აჰკიდეს ვირსა,
მადლობა უფალს. — წინაპარის პატრონი გვეთქმის,
იმან კი რა ქნას, წინაპარი არა ჰყავს ვისაც.
იმან კი რა ქნას, ვასაც არ აქვს ღირსება ძველი,
ვის სულში კიდევ არ წრიალებს მადლი და ცოდვა.
როგორ,
გაფხეკილ ჯიბეებში ჩაიყოს ხელი
და ლექსის სუნი მიიტანოს დაგეშილ ცოლთან?!
დალახვროს ღმერთმა უამური ბორჯი და წესი,
რამდენ სასახლეს ააშენებს ოცნება ფუჭი?!
მე კი, მე მხოლოდ მაშინ მინდა წიგნიც და ლექსიც,
როცა ეს მძორი,
ეს ოხერი სავსეა კუჭი.
ფერად სამყაროს,
ფერად ღრუბლებს,
მინდვრებს ფერადებს,
როგორი რწმენით და ხალისით მიჰყვება ბავშვი...
ნუ ჩამაყენებ, მეგობარო, წყალში ყელამდე,
თუ ჩამაყენებ, მომიკალი წყურვილიც მაშინ.
თავისუფალი მხოლოდ ქარსავით
ყველა ჩვენგანში მომხვეჭელის დემონი მეფობს,
მე შემძლია, აი ახლა, გავხდე ყასაბი,
დავდგე დახლში და სისხლიანი ბეჭები ვკეპო.
თქვენ კი, იკადრებთ?..
არ იკადრებთ, — თქვენს ფერმკრთალ თითებს,
როგორ შებილწავთ ან მაზუთით, ან მლაშე სისხლით,
თქვენ ელოდებით, თქვენ ესწრაფვით, ზიხართ და ითმენთ,

და ბოლოს გრჩებათ, —
რა?! —

ჩვენდამი ბოღმა და ზიზლი.

აგერ ბატონო, აი, აგერ ზვარიც, ხარაჩოც,
რაღაც კეთდება, რაღაც ბეუტავს, რაღაცა ბრწყინავს,
თქვენ კი თახჩაში მოწრიალე თაგვებს დარაჯობთ,
ლომებს კი ტყეში ღიმილით სძინავთ.

გათავდა ძმაო სიონის ზარი...

ახლა ჩემს სულში სხვა ხმა გუგუნებს,
რაღაც შენდება, ემატება მარილი მარილს,
მაინც და მაინც რაც დაინგრა იმას უყურებთ.

არავინ არის ღმერთის ბადალი,
ცოდვა და მადლი მიიტანოს მოწყალე გულთან,
ასე თუ ისე, — ვიყოთ მართალი,
რომ ჩვენს მომავალს წარსული უნდა.

რად მინდა ძმაო დუდუკის ლექსი,
პეტეფი მოჰკლეს, ჯორდანო დასწვეს...

ასე მგონია, ჩვენს პოეტებს ქამანდას ვესვრი
და რუსთაველის აფორიზმით ბრძანებას დავწერ.

შევკრთი და შევცბი... არ ველოდი ამნაირ მერებს,
ამ კაცის ასე შერკინებას, ფრაზების ლითონს,
— დაუშვავთ, მოხდა... ეს ბრძანება დასწერეთ, მერე?
მერე როგორი იქნებით თვითონ.

მოწკურა თვალი,

მომუწა ტუჩი,

ზარმაცი მზერა მოატარა გაკმენდილ ოთახს,
არ ვიცი, იგი რას ფიქრობდა დაგმანულ გულში,
მე კი პასუხი დენთივით მქონდა.

სიჩუმე ჩუმად ეხვეოდა ნერვების მწვერვალს,
აზრი და სიტყვა გაუბოდა ეჭვების ფაცერს...

— „სჯობს სიცოცხლესა“ — დაიწყებდით ბრძანების
წერას,

თუ ყოვლადუხვი, — „რასაცა გასცემ“...

ფრთხილად მოირღვა მდუმარე ლოდი,
ფრთხილად დაგორდა... მერე უცებ ზათქით და რისხვით...

— აფსუს! რამდენი ვიგინდარა ჩვენს ნერვებს პოტნის
ყალბი ქართველის დამპალი სისხლით.

— იცით?

ვენახი თავისთავად ეხვევა ჭიგოს,

ლობე კი სარით ინარჩუნებს შნოსა და ძალას...
და ჩემს ადგილზე, თვით თქვენ რომ იყოთ,
ვითომ შიმშილით მოჰკლავდით ჯალაბს?!

შიშივით შევხტი.

შეარხია ეშმამ ეწერი,

გველმა ჩხრიალით დააგორა ბრჭყვიალა კენჭი,
პითეკანთროპის აქოთებულ ტყავში შევძვერი
და ადამიანს ვუმზერდი ეჭვით.

— „ნუთუ“?

ჩემს სულში გაზრიალდა ექო უსახო,

ქუხილის დროს რომ დაორთქლილმა მინებმა იცის,
ვინ გამიგონებს?

ვის ავუხსნა?

ვის დავუძახო?

ან ვინ გაიყოფს ჩემთან ერთად ადამის სირცხვილს?

ნუთუ იმიტომ ამაღლდა კაცი,

უხსოვარ ქვებზე ამომწვარი ხმით და პროფილით,
რომ მის გენებში მოეჩხრიკა ველური, ღაზვი,
სუნი და სული პირველყოფილი?!

ფოთლებს და საგნებს გარკვეული პირობა აზის,

სახიერ დღეებს აყურადებს ენა და სმენა,

ვაი თუ მართლა მართალია ამ კაცის აზრი,

ვაი თუ მართლა გაბატონდეს ამ კაცის რწმენა.

ზის ჩემი ჭინკა ჩემი ცის და ბეთლემის ფერხითი,

ზის ჩემი ჭინკა, და უყურებს მტყუანს თუ მართალს,

ვაი თუ მართლა სასირცხოა ხელოვნის კვერთხი,

მტევნები ქვაში,

დროშა ხმაში. — ვაი თუ მართლა.

აქ,

ვიღაც, ისევ... მიწას მწყემსავს, ზილავს და ფოფნის,

იით თუ მტევნით მორცხვად დგება მამულის კართან...

ვაი თუ მართლა გადაედო ამ კაცის ჭორფლი

ცხოვრების ჩვენის ხასიათებს, — ვაი, თუ მართლა.

ბატონო! —

რატომ მიაღდექით თახჩაში თავგებს,

ბატონო! —

რატომ გავიწყდებათ ლომების რიგი,

სინათლე აგერ, სიმართლე აგერ,

და ყოველგვარი გადაკრული გადავდოთ იქით.
წითელასავით გამოყრილი მამულის ტანზე
საკუთარ სკამზე მზრუნველობას გადაჰყევთ ზედა...
ჩემი დღეების კაჟკაჟები, მოწყენით სავსე,
ჯერ კიდევ ჩემი იმედების დილეგში სხედან.
თქვენ, როგორ გითხრათ, თუ რისთვის ვნანობ,
თქვენ, როგორ იგრძნობთ, რა გემო აქვს კურცხალის
მარილს,

თქვენ, ფაშვის გამო, ფარფაშის და მარმაშის გამო
შეგძულდათ ლექსი, — საქართველოს დროშა და გვარი.
რას ერჩით პოეტს, — მზით გავსებულ ტყეების ჩიტებს,
რას ერჩით პოეტს, — ბაღების თუ ყანების მირონს,
პოეტის სული დაჰკანკალებს ქვეყანას კიდევ,
ეს მნათე ბავშვი, უსასრულო და უნაპირო.
პოეტის სული დაჰფართქალებს ჭყლობინა აკვნებს,
ეჭვანი ველის, ტოროლა ცისკრის...
პოეტი ერთხელ ყასაბებმა ხარივით დაჰკლეს,
თქვენი პერანგიც შეიღება პოეტის სისხლით.
ველებზე გარბის, და სიცოცხლის მინდვრებში გარბის
ბობოქარ ბოგირს გადასული უბელო კვიცი,
ვაი! — პოეტის წყალობაა ძველი და მძლავრი,
თქვენ რომ ქართველი კაცი გქვიათ, ესეც და ისიც.
მაგრამ ჩვენს სახელს, ჩვენს ღირსებას, ჩვენს

ქართველობას

თქვენ ახურდავებთ, აქუცმაცებთ სარდაფის ობით
და სიხარულად, სიყვარულად, მღერად, მხნეობად
იუდას ბნელი ბალღამი გყოფნით.
თქვენთვის უცხოა სიყვარულის ლურჯი დროშები,
ლოდის ნაყური,

იის კვამლი,

ირმების მთვარე...

და მძლან ძღვენით, და წუმბეში ნახულ გროშებით
თქვენ ფეხმსუბუქი ქალებისგან ყიდულობთ ალერსს.

— ო, ერთი წუთით, დამშვიდდით, იცით?

თქვენ სიმართლესთან ახლოს დგახართ, ოღონდაც კართან,
მე მიმაქვს ძღვენი, რა თქმა უნდა, და არა ქინძი,
ფეხმსუბუქ არა, რა თქმა უნდა, საყვარელ ქალთან,
ქალთან, რომელმაც კარგად იცის თავისი ფასი,
ქალთან, რომელსაც კარგად ესმის ვისთან და როგორ,

თქვენ კი ლექსების ბედოვლათი ბადაგი ასვით
იაფი სუნით შეზავებულ კოჭლამაზ გოგოს.
დიფირამბებით აუქავეთ სისხლი და სული
ქარაოც სტუდენტს, გაფცქვნილ არტისტს, ჭუჭყიან
მიმტანს,

მე კი ალყაში მივაბიჯებ ჭორის და შურის,
ერთს ვაწიოკებ, მეორეს ვიტან.
ლამაზი ქალის სხეულს და ალერსს
მხოლოდ და მხოლოდ განძი ამხობდა,
ვინ უჩუმდება, მეგობარო, დღეს ლამაზ თვალებს
და მითუმეტეს, ლამაზ ლაყბობას.
ასეა... დიახ... მხოლოდ ასე, ძმაო და შვილო,
ნუ ჩქარობთ, მალე მყვირალობის გადავა ბური.
— თქვენ მართალი ხართ, — წუთისოფლის გატანას
ცდილობს,

სუსტი — მუქარით, უტვინო — ფულით.
ამ გავეშვებას, განივთებას და ფუფუნებას
კიდევ ჰო, მაგრამ ღირსებით რომ გვიწოდებთ ხელებს?
ვინ მოგცათ ქვეყნად ქვეყანაზე ფიქრის უფლება
და ხალხზე ფიქრის უფლება.
— დაწყნარდით, ასე ნუ იღრუბლებით,
მრევლი წმინდანობს, მღვდელი კი ცოდავს,
ხალხმა და ხალხის ნებამ მომცა მე ეს უფლება,
ხალხზეც ხომ უნდა ვიფიქრო ცოტა.
და ადგა იგი ჩახურული და იდუმალი,
უაზრო კედლებს შეპარვოდა გვიანი ბინდი.
— გთხოვთ, მაპატიოთ გულახდილი ეგ საუბარი.
— არაფერია, —
გართობისთვის მადლობა დიდი.
შემომაყარა პირზე ქვიშანი
ჩვენი დღეების მოამაგე ქართველის ჯიშმა,
ოჰ, მომავლორეთ ეს ბერბათი კითხვის ნიშანი,
ხვალ უნდა შევხვდე ძახილის ნიშანს!

* * *

წუთისოფელში ისევ სოფელს მიღეშურები,
ისევ მოვუსმენ მოჩურჩულე ჩრდილების ზღაპარს,
სადაც ნელიად მიჭრიალებს ბინდში ჯრემი,

სადაც კოფოზე ნაღვლიანად ღლინებს პაპა.

სადაც, —

ბურძღლა ბიჭს წაუბმია ხბოსთვის ბაწარი,

მიჰყავს, ჯიუტობს... ისევ მიჰყავს, ჯიუტობს ისევ...

მე აქ პოემის დასტამბვაც კი ვერ მოვასწარი,

კითხვის ნიშანი კაბინეტით გამიქრა ისევ.

ბალადა ბობოყვათელ ქალიშვილზე

და-ძმა ჰურიე და მურად ანანიძეები
ერთად იბრძოდნენ დიდ სამამულო
ომში.

ველზე დაუსტვინა ტყვიამ,
ვარდი შეატოკა უცებ.
მწარე კვნესა მოწყდა ნიავს,
დედა! — გაფითრებულ ტუჩებს.

ძირში ჩამოვარდა დილა,
სიო გაინაბა ფრთხილი...
კორდზე დაგაწვინეს რბილად,
სისხლი ჩამოგბანეს თბილი.

დედა, მომეფერე, მცია,
მკერდზე მიმიხუტე ისევ,
ნანა დამიმღერე ტკბილად,
შავი სიკვდილისგან მიხსენ.

იქნებ გამოსტაცო ბურანს
სული ქარებთან რომ დაობს.
სად ხარ, მომეხმარე მურად,
ჩემო საყვარელო ძმაო.

საით გადაფრინდა ორბი,
ქარი ასე რატომ ავობს!..
ვიღაც შეშლილივით მორბის,
— დედას რაღა ვუთხრა, დაო!

როგორ ამოვიღო ხმაი,
როცა შენზე მკითხავს დედა,
— ბიჭო, სად დატოვე დაი,
ჩემი სიხარული ერთა.

მიწა გაგიტხარეს დნებრთან
და მზე გაიყინა წამით.
მერე დაიქუხეს ერთად,
მერე ცა დაინგრა ლამის.

ნაღმის ნამსხვრევების ელვა
ირგვლივ არემარეს ხევდა,
და იმ გამარჯვებას ერქვა
შენი ღიმილი და სევდა.

და იმ გამარჯვებით დღესაც
მზე და სიყვარული ხარობს,
შენი გული ახლაც ფეთქავს,
შენი სული ახლაც დაობს.

დარჩი ბაღში ლამაზ ვარდად,
თითქოს ამოსული გუშინ,
ახლა გაზაფხულის კართან
მამულს ეხუტები გულში.

მიხეილ 'გოგობილაძე

მ ნ რ ც ხ ო

სიზმარი ქუჩის ხმაურმა გაუწყვიტა. რომელიღაც დანჯღრეულმა ავტომანქანამ დაღმართი კისრისტეხით ჩაათავა. თენგიზმა ფანჯარას გახედა, მთებიდან ქალაქში განთიადი ეშვებოდა.

მხარი იცვალა. ღამენათევმა ისევ დაძინება სცადა. ანაზღად შეწყვეტილი სიზმარი მოაგონდა. აუდიტორიაში პროფესორი დაფასთან იდგა და დაცინვით ეუბნებოდა, ეჰ, შე უმწიფარო მეცნიერო, ხუთი წელია ჯანბრობ და აქამდე ზოგადი ტრანსცენდენტური ფუნქციის ინტეგრალი ვერ ამოგიხსნიაო. პროფესორი დაფასთან მივიდა, ფორმულა დაწერა და უმაღვე მის ამოხსნას შეუდგა. პირველი დაფა ფორმულებით თვალის დახამხამებაში გაავსო, შემდეგ მეორე, მესამე, მეოთხე დაფაც დასჭირდა, დაფებით დაფარული მთელი კედელი პროფესორმა ბოლომდე ჩაათავა, უკანასკნელი წერტილი ხმაურით დაუსვა, ცარცი დააგდო, თითები ჩვარზე შეიწმინდა და აუდიტორიიდან უსიტყვოდ გავიდა.

უცნაური სიზმარი იყო, თითქოს ფორმულის დასაწყისიც ახსოვდა და მისი გაგრძელებაც. თითქოს კი არა, ნამდვილად ასე იყო, იქნებ გონება ძილშიც განაგრძობდა მუშაობას და მიაგნო ტრანსცენდენტური ფუნქციის ზოგად ხასიათს?

თენგიზმა ფოსტლებში ფეხი წარგო, საბანი მოიხვია და საცვლების-ამარა საწერ მაგიდას მივარდა. ცდილობდა ყოველი ასო, პროფესორის მიერ ამოხსნილი მთელი ფორმულა მეხსიერებაში აღედგინა და ქალაქზე გადაეტანა. როგორც კი საწერ მაგიდას მიუჯდა, სიზმარეული ფორმულა გონებაში ისე აირია, რომ რაიმე სისტემაში მისი თავმოყრა შეუძლებელი გახდა. ამას თენგიზისთვის გული არ გაუტეხია, იგი გატაცებით ჩაიძირა ინტეგრალებში, გადაავიწყდა პროფესორი, სიზმარი, გარემო. რომელიღაც ალგებრულ ფორმულას ჩაეჭიდა, ჩაეჭიდა და ბოლომდე არ

მოეშვა. როცა ფონს გავიდა, ნახა, რომ ეს იყო ინტეგრალის ნაცნობი ალგებრული ფუნქცია. არ გაღიზიანებულა, ფორმულებით აჭრელებული ფურცლები გვერდზე გადააწყო და ახლის წერას შეუდგა, არც ახალ ცდას მოჰყოლია შედეგი, რედუქციის ფორმულებში აღმოჩნდა ჩაძირული.

გადაქანცული თენგიზი შიმშილმა მოაფხიზლა. საათს დახედა, შუადღე გამხდარიყო. ადგა, ელექტროქურა ჩართო, სანამ ქურა ტაფას გაახურებდა, ჩაიცვა, ლოგინი ნაუცბათევად გაასწორა, შემდეგ ტაფაზე თხლად დაჭრილი ძეხვი დააწყო, რამდენიმე კვერცხი დაახალა, კარადიდან პური გამოიღო და ღარიბულ სუფრას მგლის სიხარბით დააცხრა.

დანაყრებულმა ახალი ძალა იგრძნო, ბრძოლის ახალი სურვილით აღვისო. ერთხელ კი შეჰკლიმა კედლიდან მაცქერალ ლამაზი გოგონას სურათს და ისევ საწერ მაგიდას დაუბრუნდა.

დაუბრუნდა და მაშინვე ჩაიძირა ინტეგრალის ურთულეს ფორმულებში. მისთვის სხვა სამყარო აღარ არსებობდა, მის ცნობიერებამდე არც ქუჩის ხმაური აღწევდა, არც ფანჯრის მიწის წკრიალი, რომელზეც ცერი-სოდენა სეტყვას დავლური გაეჩაღებინა. დრო კი შეუძმჩნევლად მიიპარებოდა.

— მომეცით სინათლე! — ჩაბნელებულ ოთახში გაისმა ჭაბუკის მოზეიმედ მკლერი ხმა. იგი ჩამრთველს მივარდა, ელექტრონის გაჩახჩახებულ შუქზე ქვეცნობიერი შიშით შეპყრობილმა ერთხელ კიდევ გადაამოწმა ფორმულებით დაფარული ფურცლები და კვლავ მოზეიმე ხმით დაიყვირა:

— არის, არის! ინტეგრალი ტრანსცენდენტური ფუნქციის ზოგადი ხასიათით ამოხსნილია!

გამარჯვების სიხარულით აღგზნებულმა ჭაბუკმა ფურცლები ხელში აიტაცა და ისეთი ბუქნა გააჩალა, მანსარდმა ზანზარი დაიწყო.

— თენგიზ! — ბუქნასა და უაზრო ბგერების ორომტრიალში შეიჭრა შემფოთებული ხმა.

კარის ზღურბლზე ლამაზად ჩაცმული ახალგაზრდა ქალი იდგა, იგი გაოგნებული შეჰყურებდა თმაგაწეწილ, საკინძეჩახსნილ, უცნაურად აცუნდრუქებულ ვაჟს.

— თენგიზ, როგორ შემაშინე, — უფრო ახლოდან დააკვირდა, — კარგად ხარ?

— ოჰ, ხათუნა, რა დიდი ბრძოლა მოვიგე, შეუპოვარი, მრავალწლიანი. აი, — ფურცლები ცხვირწინ აუფრიალა, — ჩემი მონაპოვარი.

— ღმერთო ჩემო, რა არ ვიფიქრე, რად გინდა ინტეგრალი, შენ თუ შეიშალე?

— აბა, რას ამბობ, ამან მათემატიკურ სამყაროს ილაჯი გაუწყვიტა, მე დღეს გამარჯვებული ვარ. — აღგზნებულ ვაჟს სურვილი დაეუფლა ქა-

ლიშვილისათვის ალერსი გამოეტაცა.

— რა დროს ეგ არის, — ხათუნამ ნაბიჯით უკან დაიწია, — ათი წუთი დაგვჭრია.

— სად მიგეჩქარება?

— ასეც ვიცოდი, გუშინ ოპერის ბილეთები ხომ აიღე?

— ოჰ, სულ გადამავიწყდა, ინტეგრალია დამნაშავე, ახლავე, ახლავე ჩავიცვამ.

იგი კარადას მიეფარა. საღერდელაშლილი დაწვრილებით ყვებოდა მათემატიკურ აზროვნებაში თუ რა ადგილი უჭირავს ინტეგრალს, რომ მისმა შესწავლამ და ამოხსნამ კაცობრიობის პროგრესს, ფიზიკას, მექანიკას რაოდენ შეუწყო ხელი მათემატიკურ სამყაროში...

— ოჰ, თენგიზ, — განერვიულებულმა ქალიშვილმა შეაწყვეტინა, — ნუთუ ვერ ხედავ, რომ შენს მათემატიკურ სამყაროს გარდა სხვა ცხოვრებაც არის.

— მაპატიე, ხათუ, ჩემი ინტეგრალები ყელში ამოგივიდა, მაგრამ უნდა გამიგო. ახლა ისე ვარ აღფრთოვანებული, რომ შემეძლოს, ჩემს სიხარულს ქვეყანას გავავებინებდი.

— ეგ სხვა დროს, ქვევით მანქანა გველოდება. როგორ მეჩავრება თეატრში დაგვიანებით მისვლა.

— აი, მეც მზად ვარ, — თენგიზი კარადის შირმას მოშორდა. მას გაცვეთილი პალტო ეცვა და ძველი ქუდი ეხურა.

ახალგაზრდებმა კიბე სირბილით ჩაათავეს, ავტომანქანაც სწრაფად წავიდა, მაგრამ მაინც დააგვიანდათ. თეატრის დერეფნებს ნეონის მკრთალი შუქი ანათებდა, პარტერში ფეხაკრეფით მონახეს ადგილები, დასხდნენ და დამშვიდდნენ. სულგანაბლულ დარბაზს „კარმენის“ უვერტიურა დაუფლებოდა.

სცენაზე სიყვარულმა ფრთები გაშალა. მოწვეულ იტალიელ კარმენს ქართველმა ხოსემ ღირსეული პარტნიორობა გაუწია. პირველი მოქმედება დამთავრდა, სიამოვნებისაგან გარინდულმა დარბაზმა ერთბაშად იქუხა. თენგიზმა ხათუნას გადახედა. ქალიშვილს ლამაზ სახეზე ნეტარების შუქი გადაფენოდა, სცენის მხარეს ოდნავ გადახრილი, თავდავიწყებით უკრავდა ტაშს.

ხავერდის მძიმე ფარდა დაეშვა. დარბაზი უთვალავი ნათურების ჩახახა შუქით აივსო. თენგიზი წამოდგა და ხათუნას მკლავს ხელით შეეხო.

— გავისეირნოთ.

ქალიშვილი გონს მოეგო, ჯერ დარბაზს გადახედა, შემდეგ ალერსიანი თვალებით ვაჟს მიუბრუნდა, შეხედა და... ელდანაცემს სახიდან ერთბაშად გაუქრა ღიმილი.

— დაჯექი, ჩქარა დაჯექი! — გადაფითრებული ნერვიულ ცახცახს

ველარ იჭერდა, იგი ვაჟს გადაეფარა და აიძულა სავარძელში ჩამჯდარიყო. გაოგნებული თენგიზი ვერ მიმხვდარიყო, ასე უცბად რა მოხდა. იგი ძალასა და ბრძანებას დაემორჩილა.

— ოჰ, შე ინტეგრალებით გამოთაყვანებულო, სინათლის ჩაქრობამდე ფეხი არ მოიცვალა!

ხათუნამ გაფართოებული თვალებით ზიზღი შეაფრქვია და გაქრა.

თენგიზმა ტანსაცმელზე დაიხედა. ნათურების შუქზე მუხლთან შარვალზე დაკერებული ფერადი ნაჭერი სავსე მთვარესავით მოჩანდა. მას მთელ ტანში ციებიაჩივით გასცრა, ინსტინქტურად მუხლებს იდაყვებით დაეყრდნო, რომ ცხიმოვანი საჭმელებისაგან დალაქიანებული და დაკერებული შარვალი დაეფარა. აჩქარებამ, სიხარულმა შარვლის გამოცვლა გადაავიწყა.

თენგიზი თავისთავს სინანულით გამოუტყდა, რომ ასეთი მარცხი პირველად არ მოსვლია. ზშირად ისე ჩაინთქმება საქმეში, რომ ველარ ამჩნევს ირგვლივ რა ხდება. ეს შარშან შეემთხვა, მაშინაც ფორმულებს ებრძოდა. ლექციაზე წასვლის წინ გასაუთოვებლად შარვალი მოამზადა, სანამ უთო გახურდებოდა, რომელიღაც ფორმულას ჩაუჯდა. მთელი საათი გასულიყო. გონს მოსულმა ლექციაზე დაგვიანების შიშით უმაღლვე უთოს წაავლო ხელი, წაავლო და შარვალიც შეიწირა, ერთადერთი კოსტუმის შარვალი, რომელსაც თვალის ჩინივით უფრთხილდებოდა. თავისუფალ დროს რაღაც ნაჭერი გამონახა და თვითონ დააკერა, სახლში მაინც გამოვიყენებო. შესაფერი ნაჭერი მაინც მოეძებნა, რაც ხელში შეხვდა ის დააკერა. ახლა სკამზე მილურსმულივით პარტერში ეულად ზის და მუხლებზე ხელს იფარებს.

სახლში დაბრუნებულმა, უნებურად ხათუნას სურათს ახედა. ორეული როდი უბრაზდებოდა. პირიქით, მშვიდი, ალერსიანი თვალებით შემოჰყურებდა.

— ბოლოს და ბოლოს რა მოხდა, ქვეყანა ხომ არ დამიქცევია, შარვლის გამოცვლა დამავიწყდა. — სურათს პირიქით შეედავა.

მშვიდი, ალერსიანი ხათუნა პირველად ნახა ისე გაღიზიანებული. ნერვიულობისაგან სახე უთრთოდა. განა თენგიზი ნაკლებად განიცდის ამას, მაგრამ რა ექნა...

თენგიზი ცხოვრებას არ გაუნებვივრებია, დედა ადრე გარდაეცვალა, მამა ომში დაეღუპა, დაობლებულს მეურვეობას ბიძა უწევდა. უნივერსიტეტში სწავლის დროს ბიძა იმდენს უგზავნიდა, ბინის ქირად და თავის გასატანად ყოფნიდა. მომვლელი არავინ ჰყავდა, რომ თბილი კერძი დაეხვედრებია, სადაც წახელებდა, იქ დანაყრდებოდა, შიმშილს, ზშირად, თავაულებლივ შრომა უქარწყლებდა. გახდა. მიმზიდველ, ფერმიხდილ სახეზე დამქანცველი შრომა და გაუხარელი ცხოვრება აღბეჭდოდა.

უნივერსიტეტის დამთავრების წინ პროფესორმა შესთავაზა კათედრაზე დარჩენილიყო. ბიძამ თავისი წილიდან თბილისში ბარნოვის ქუჩაზე ერთი ოთახი უყიდა, ოთახი კი არა მანსარდი. თენგიზი იმითაც კმაყოფილი იყო, რომ საკუთარი კუთხე გაიჩინა, ყოველთვის ურად ბინის ქირის გადახდაზე არ ფიქრობდა.

ასპირანტურამ უფრო დაძაბული შრომა მოითხოვა. მთელი მისი საბრძოლო საშუალება იყო ნიჭი და ენერგია, რომელსაც ანგარიშმიუცემლად ხარჯავდა. გვიან ღამემდე ბიბლიოთეკაში მუშაობდა, რასაც იქ ვერ ასწრებდა, სახლში აგრძელებდა. მის ოთახში ხშირად დილამდე ენთო ზუჭი.

— ეს ბიჭი მწვერვალებისაკენ მიდის, ენერგია თუ ეყო, გვასახელებს, — სამეცნიერო საბჭოზე განაცხადა პროფესორმა, როცა თენგიზის ერთ-ერთ ნაშრომს იხილავდნენ.

ასპირანტურა წარმატებით დაამთავრა. იმხანად შეხვდა ხათუნას, მეგობართან წვეულებაზე გაიცნო. მხიარული და ხალისიანი ხათუნა სილამაზეს მატებდა სუფრას. წვეულების შემდეგ სახლში გააცილა. მეორე დღეს ოჯახში ეწვია. დრო გადიოდა, ცხოვრება თავისი გზით მიდიოდა. თენგიზი გრძნობდა, რომ როგორც კი ფორმულებს თავს დააღწევდა, გული ხათუნასთან მიუწევდა, შეხვდებოდა და განშორება უძნელდებოდა.

თენგიზს ცხოვრებაში ყველაფერი აკლდა: ფული, კარგი ბინა, მეგობრული და ნათესაური სიტბო. მისთვის არავის ეცალა, არც თვითონ იყო სხვაზე გადაყოლილი. თანატოლები ცხოვრებას სხვა თვალთ უყურებდნენ, ამქვეყნიურ სიამოვნებას არ იკლებდნენ. იყვნენ ზომიერნიც, რომლებიც მეცნიერებასაც უხდიდნენ ხარკს და დროსაც უზრუნველად ატარებდნენ. თენგიზი უფრო კარჩაკეტილ ცხოვრებას ეწეოდა. მისი ერთადერთი გატაცება იყო მათემატიკური მეცნიერება. ურთულესი ფორმულების ამოხსნა მეტ სიამოვნებას ანიჭებდა, ვიდრე ლხინში გატარებული საღამო. გაურბოდა წვეულებებს, მოჭარბებულ ხარჯებს. ესეც არ იყოს, თენგიზი ვერ ეგუებოდა გაჭიანურებულ ლხინს, როგორც კი დანაყრდებოდა, მოუსვენრობა იპყრობდა, წასვლის მიზეზს ეძებდა. იქ, მანსარდში წიგნები, ფორმულები ელოდა.

შემდეგ გამოჩნდა ხათუნა, ხალისიანი, ალერსიანი. ქალიშვილს ცხოვრების თავისებური საზომი ჰქონდა. იგი ფუქსავატი არ ყოფილა, თუმცა, ცდილობდა მოდას არ ჩამორჩენოდა. უყვარდა შრომისმოყვარე, საქმით გატაცებული ადამიანები, საკუთარი თავის მიმართაც მომთხოვნი იყო, კონსერვატორიაში წარჩინებით სწავლობდა. მშობლები პედაგოგები ჰყავდა, რომელთაც იცოდნენ შრომის ფასი, ადამიანის ფასი, ცხოვრების დანიშნულება.

ხათუნამ გარდატეხა მოახდინა თენგიზის ცხოვრებაში. იგი შეიჭრა ვახუშის სულში და ფაქიზი ხელებით იქ ბევრი რამ თავისებურად დაალაგა.

უპირველეს ყოვლისა, თენგიზს მუშაობის რეჟიმი დაუწესა. — დასვენება რკინის მანქანებსაც სჭირდება, ჰო და, ჩემო კარგო, ამ შენს ბუდრუგანაში განუწყვეტელი მუშაობით ქანცი გაგეცლება, ველარც მეცნიერებას და ეუფლები და მეც დამკარგავო, უთხრა.

თენგიზს მანამდე მანსარდი მუდამ არეული ჰქონდა, ორ ღლეში ერთხელ თუ დაგვიდა, ლოგინის გულდაგულ გასასწორებლად დროს არ ჰკარგავდა, პერანგებსაც იშვიათად იცვლიდა, რაც ებადა ისე გატუჰყიანდებოდა, რომ უკანასკნელ ღლემდე ვერ ახერხებდა მრეცხავთან წაღებას. ხათუნას გამოჩენას წესრიგი მოჰყვა, ეზოდან მრეცხავი თვითონ ამოდიოდა, თეთრეულიც მიჰქონდა და სახლსაც ალაგებდა.

თენგიზი „ლამაზ მბრძანებელს“ მორჩილად დაჰყვა, მასთან ერთად ქალაქში დასეირნობდა, რამდენჯერმე ფუნჯულორის პლატოზეც ავიდნენ ფეხით, სეირნობიდან დაბრუნებულთ ხათუნას ოჯახში მსუყე საკმელებით უმასპინძლებოდნენ.

თენგიზის მორჩილმა, დამყოლმა ხასიათმა, მისმა უნაგარო და ხალასმა გრძნობამ, სპეციალობით ფანატიკურმა გატაცებამ მიიზიდა ხათუნა. მან მიზნად დაისახა საზოგადოებისათვის თენგიზი წარედგინა სულ სხვაგვარი, არა მეცნიერებით გაბრუებული და ცხოვრების ყოველდღიურობას მოწყვეტილი, ახლომხედველი ადამიანი, არამედ გონებაგახსნილი, ცხოვრების ფერხულში ჩაბმული მეცნიერი, რომელიც ალღოს აუღებს ყველაფერს, რაც მის ირგვლივ ხდება.

ასე, თანდათან, შეჩვევას შეთვისება მოჰყვა, შეთვისებას სიყვარული. ქალიშვილი აღარ ფარავდა, რომ მან ცხოვრების თანამგზავრად ხელოვანი კი არა, მათემატიკოსი აირჩია.

ერთხელ თენგიზმა ოქროს ძეწკვი და მედალიონი ჩამოჰკიდა ყელზე. საჩუქრების მაღაზიაში წააწყდა, მოეწონა, მთელი თვის ხელფასი გადაიხადა. ფული რა სათქმელია, ხათუნასათვის სულსაც არ დაიშურებდა. ხათუნამ მადლობის ნიშნად ვაჟი მწველი ალერსით დაასაჩუქრა, მედალიონი უკან დაუბრუნა და უთხრა, ნიშნობის ღღეს მომიტანეო. საჩუქარი მთელი წელი უჯრაში ჰქონდა ჩაკეტილი, ნიშნობის ღღე აქამდე ვერ გადაეწყვიტათ, ხათუნა არ ჩქარობდა.

თენგიზი იცნობდა ხათუნას ხასიათს, იცოდა მისი გადაწყვეტილება, შორეულად აღარ მიაჩნდა კარს მომდგარი ბედნიერება, ამიტომაც დარწმუნებული იყო, რომ ოპერაში მომხდარ შემთხვევას ხათუნა აპატიებდა, ისევ აავსებდა სითბოთი და ალერსით.

— ნუ მებუტები, ნუ მიბრაზდები, ჩემი ამბავი ხომ იცი, რა უნიათოცა ვარ, ჰო და შევრიგდეთ, მომავალ კვირას ნიშნობა გადავიხადოთ. როცა შენთან ვიქნები, მეტ ყურადღებას მომაქცევ, ასეთი მარცხი არ მომივა, — სურათს ხმამაღლა გამოელაპარაკა, შემდეგ ისევ საწერ მაგიდას დაუბ-

რუნდა და ფორმულებში ჩაიძირა, ხვალ პროფესორისათვის ლამაზად გადაწერილი უნდა ეჩვენებინა.

თენგიზის ნაშრომი გახმაურდა. ახალგაზრდა მეცნიერი ერთხმად შეაქვს კათედრაზე და საბჭოს სხდომაზე. პროფესორმა ვრცელი სტატია მოამზადა, რომელშიც გაანალიზებული იყო თენგიზის მიერ მიღებული გზის მნიშვნელობა, აღმოჩენა ახალ პერსპექტივებს სახავდა დრეკაულობის სივრცითი თეორიის სფეროში. სპეციალისტებმა ერთხმად აღიარეს, რომ ეს წარმატება საკმარისი იყო საკანდიდატო ხარისხის მოსაპოვებლად.

მაგრამ ამ წარმატებაზე უფრო სწრაფად გახმაურდა ის, რაც ოპერაში გადახდა, უცნობებიც კი ხითხითებდნენ ანეგდოტად გავრცელებული შემთხვევის გამო.

— თენგო, რასაც შენზე ამბობენ, მართალია? — ერთხელ შეეკითხა კოლეგა.

— რაო, რას ამბობენ?

— ოპერაში უკანალზე დაკერებული შარვლით იყო. შარვალი ისე დალაქიანებულ-აჭრელებული ჰქონდა, კლოუნი ეგონათ და მთელი დარბაზი ხარხარებდაო.

თენგიზს ყურადღება არ მიუქცევია მოცლილთა გაზვიადებული ყბედობისათვის. იგი ოპერიდან ისე გამოვიდა, არავის შეუშინებია, დაკერებული შარვალი ეცვა თუ ახალი. მხოლოდ ვერ გაეგო, ხათუნამ ხალხს რატომ მისცა ლაყბობის საბაბი. განა წინასწარ ვერ განსაზღვრა, რომ ამით საკუთარ თავს მიაყენა ჩრდილი? იქნებ ოპერიდან სახლში ნაადრევად დაბრუნებულმა ხათუნამ ეს შემთხვევა ცხელ გულზე დედას გაუმხილა, დედამ მეზობლებს და ასე მოედო მთელ ქალაქს?

ასე იყო თუ ისე, თენგიზს კვლევა-ძიება არ გაუმართავს. მას ახალი, უფრო დიდი უსიამოვნება ელოდა. ათიოდე დღის შემდეგ ნაცნობებმა უთხრეს, რომ ხათუნა გათხოვდაო. პირველად ეს ცნობა თენგიზს ჰკონია, უფრო სწორად, მას არ უნდოდა დაეჯერებია ეს. ვერც წარმოედგინა ხათუნას გარეშე ცხოვრება. ხათუნამ მის არსებაში ისე გაიდგა ფესვები, მის სულში ისე გადაახალისა ყველაფერი... ხათუნასთან დაახლოების შემდეგ ცხოვრება მისთვის მიმზიდველი, შინაარსიანი, სიხარულითა და სიამოვნებით აღსავსე გახდა... ნუთუ ყველაფერი დროებითი იყო და ნაადრევი თოვლივით გაჰქრა!

სახლში დაბრუნებულმა საშინელი სუსხი და მარტოობა იგრძნო. მამის დაკარგვის შემდეგ პირველად ვერ შეიკავა ცრემლი.

სევდას რომ მოერია, უფრო საღად შეათვასა მდგომარეობა. თურმე უმნიშვნელო შემთხვევას შესძლებია ყველაზე ახლობელი ადამიანები გათიშოს. რატომ წავიდა? ალბათ იმედი ვერ გაუმართლა, ასეთი წინდახედული ადამიანები მოუფიქრებელ და ნაუცბათევე ნაბიჯს არ გადადგამენ,

როგორც ჩანს, ხათუნას გადაწყვეტილება რომელიმე ცხოვრებისეულ კანონზომიერებასთან არის დაკავშირებული... „ინტეგრალებით გამოთავ-
ვანებულაო“, მოაგონდა ხათუნას სიტყვები, სიბრაზისაგან აცანცანებუ-
ლმა, ოპერაში რომ მიახალა. შეიძლება მართლაც გამოთავანებულია და
სხვები პირდაპირ არ ეუბნებიან? რა გასაკვირია ასეთმა დაძაბულმა შრო-
მამ ადამიანი გამოთავანებამდე მიიყვანოს. განა გამოთავანებული ამჩ-
ნევს თავის გამოთავანებას? მაგრამ ვის დაუჯეროს, ვისი განსაზღვრებაა
უფრო სარწმუნო, პროფესორის, რომელიც მისი შრომის შედეგით აღფრ-
თოვანებულია, თუ ქალიშვილის, რომელსაც სპექტაკლები, კინოვარსკვლა-
ვები, უზრუნველი ცხოვრება უფრო იზიდავს, ვიდრე მათემატიკური, ან
საზოგადოებრივი პრობლემები?

ხათუნას ორეულთან პოლემიკა დიდხანს არ გაგრძელებულა. წამოდ-
გა, ხათუნას სურათი კედლიდან ჩამოხსნა, შემდეგ შალში გაეხვია, საწერ
მაგიდასთან მოიკალათა... დარდისათვის ძალიან ცოტა დრო რჩებოდა, ამ-
იტომაც მწუხარებას ხანგრძლივად არ ეძლეოდა. თავაულებელი მუშაობა
იყო მისი ყველაზე დიდი მკურნალი.

გამოხდა ხანი.

თენგიზმა მძიმედ განიცადა ხათუნას დეკარგვა. უფრო გახდა, ზოგჯერ
სევდიანი ფიქრები ისე შემოაწვებოდა, რომ უძნელდებოდა მეცნიერება-
სთან და ცხოვრებასთან შეუპოვარი ჭიდილი, დაჰკარგა თვითკონტროლი,
წვერს კვირაში ერთხელ თუ გაიპარსავდა. აღარც პერანგს იცვლიდა ხში-
რად. მრეცხავმა ახალი ბინა მიიღო და სხვა უბანში გადასახლდა. მრეცხა-
ვის წასვლა დააჩნდა თენგიზის ოთახს, მის ტანსაცმელს. ახლა თვითონ
რეცხავდა, თვითონ ალაგებდა, კერძებსაც თვითონ ამზადებდა.

ახალ სასწავლო წელს მესამე კურსის ერთ-ერთ ჯგუფთან სემინარუ-
ლი მუშაობა დაავალეს. დაფასთან ქალიშვილი გამოვიდა. მან ურთულესი
მაგალითი ისე თავისუფლად ამოხსნა, თითქოს უმარტივეს არითმეტიკულ
მოკმედებასთან ჰქონდა საქმე.

— თქვენ რა გქვიათ? — ჰკითხა კმაყოფილმა თენგიზმა.

— თინათინი.

— ყოჩაღ, თინათინ, დაბრძანდით!

ქალიშვილს თვალი გააყოლა. რატომღაც თავისთავს გაუმხილა, რომ
თინათინი ხათუნაზე ლამაზია და რაც მთავარია, მას მათემატიკა უყვარს.
შემდგომში თენგიზმა თავისთავს შენიშნა, რომ რატომღაც მიუხაროდა
თინათინის ჯგუფში.

მეგობრებმა, კოლეგებმა შეამჩნიეს, რომ თენგიზის სულში კვლავ მო-
ხდა რაღაც გარდატეხა, წვერს ყოველდღე იპარსავდა, გაქათქათებულ პე-
რანგს იცვამდა, ახალი კოსტუმი და პალტოც შეიძინა.

ასე გავიდა ორი წელი. ვაჟს ქალისათვის სიყვარული არ გაუმხელია,

რალა საჭირო იყო იმისი თქმა, რაც უთქმელადაც ნათელი გახდა. თინათინმა თენგიზის სულიდან გამოდევნა ყველა სხვა ქალი, ხათუნაც კი წარსულის მკრთალ მოგონებად გადაიქცა.

თენგიზი ოცდარვა წლის იყო მათემატიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი რომ მოიპოვა. დიდი სუფრა არ გაუშლია, პროფესორები არ დაუპატიჟებია, ხელგაშლილობის საშუალება ჯერ არ ჰქონდა. ათიოდე ყველაზე ახლო მეგობარმა გაიზიარა მისი ღზინი.

იმავე წელს უნივერსიტეტის პროფკავშირში უთხრეს, ოროთახიან ბინას გაძლევთ, მეუღლე რომ გყავდეს, სამოთახიანს მოგცემდითო.

თენგიზი არ დაბნეულა, პროფკავშირის თავმჯდომარეს სთხოვა მისთვის ხუთი დღის ვადა მიეცა.

ხუთი დღის შემდეგ თენგიზმა თინათინთან ერთად სამოთახიან ბინაში ახალმოსახლება აღნიშნა.

ორმოცი წლის თენგიზმა სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა, მან დრეკადობის სივრცით თეორიაში კვლავ ახალი სიტყვა თქვა. შემდეგ კათედრა ჩააბარეს. მიუხედავად ასეთი დატვირთვისა, თენგიზს ახლა ოჯახისათვის, მეუღლისათვის, შვილებისათვის მეტი დრო რჩებოდა, ძველებურად აღარ იყო მძიმე ფიქრებში ჩანთქმული და თავაუღლებელი მუშაობით გადაქანცული. ცასაც ამჩნევდა, მზესაც და ადამიანებსაც. მისთვის ცხოვრება უფრო მორჩილი, გამგონი და დამყოლი გახდა.

* * *

იმ დღეს პირველად შევიდა მეორეკურსელებთან. ჩანთა კათედრაზე დასდო, დაფები შეათვალიერა, შემდეგ სტუდენტებით საესე აუდიტორიას გადახედა, გადახედა და გაოცებისაგან თვალები გაუფართოვდა. შუა მერხზე მჯდომი ქალიშვილი როგორ ჰგავდა ხათუნას, მაღლა აგარცხნილი, ზაგულდაგულოდ ჩახვეული წაბლისფერი თმა, ტანზე შემოსალტული ქიშმირის კაბა, გულთან ამოქარგული ვეებერთელა ვარდი, სწორედ ისევე, როგორც ეს ხათუნას უყვარდა. ეგ შავი სადაფის ყელსაბამიც ხომ ხათუნასია. ოც წელზე მეტი რომ არ იყოს გასული, იფიქრებდა, ლექციის მოსასმენად ხათუნა ან მისი ტყუპისცალი მოსულაო.

ქალიშვილმა პროფესორის დაჟინებულ გამოხედვას ეშხიანი შავი თვალები მოარიდა, ხელჩანთიდან ცისფერი აბრეშუმის ცხვირსახოცი ამოიღო და რატომღაც სახეზე მიიფარა.

თენგიზმა ცხოვრებაში პირველად იგრძნო, რომ ლექციის წაკითხვის ზანწყობილება არ ჰქონდა, სურვილი სძლევდა სადმე შორს წასულიყო, თუნდაც ფეხით აპყოლოდა მამადავითის მთას, მოგონებებისათვის გზა მიეცა.

შესვენების დროს უცნობი გოგონა კათედრასთან მიიხმო.

— თქვენ რა გქვიათ?

— ხათუნა.

— დედათქვენს?

— იმასაც ხათუნა ჰქვია.

— გასაგებია, — თავისთვის ჩაილაპარაკა. ისევ დააკვირდა. ახლა შენიშნა გადასალტულ წარბებს ზემოთ დედისეული ორი პატარა ხალი.

სტუდენტებს შორის ჩურჩული ტალღასავით დაირბა, მაგრამ ამისათვის პროფესორს ყურადღება არ მიუქცევია, ტკბილმა მოგონებებმა მკერდში რაღაც მიძინებული გამოაცოცხლა.

— მამა სად მუშაობს? — ისევ გამოელაპარაკა.

— მამა გარდაიცვალა.

— დედისეულ სახლში ცხოვრობთ?

— დიახ.

რა არ ხდება ცხოვრებაში. ყველაფერს წარმოიდგენდა, მაგრამ ასეთ სცენას არ ელოდა. ეტყობა, ხათუნას რაღაც სპექტაკლი გაუთამაშებია, იგივე კაბა, იგივე ვარდი, არც მძივი დავიწყებია, შვილისათვის თმაც ისევე ჩაუხვევია, როგორც თვითონ იხვევდა. რაღაცას მანიშნებს, მაგრამ რას? ხომ არ მეძახის? ახლა რაღა აზრი აქვს ჩვენს შეხვედრას? ერთობა? სიანცემ შეიპყრო?

სახლში დაბრუნებული ერთ ადგილს ვერ პოულობდა. განვლილი და განცდილი ისე ცხადად წარმოუდგა, თითქოს გუშინ მომხდარიყო. წინა კვირას საწერ მაგიდას ალაგებდა. უჯრაში საგანგებოდ შენახულ პატარა კოლოფს შეახო ხელი. გახსნა, ოქროს ელვარებამ შემოანათა...

კოლოფი ჯიბეში ჩაიდო, ქუჩაში გამოვიდა და ტაქსს დაელოდა.

ხათუნას ბინაში კარები უმაღლვე გაუღეს, ისეთი შთაბეჭდილება შეექმნა, თითქოს ხათუნა კარს უკან ელოდა. ქალს ცოტადა აკლდა გადახვეოდა, აღზნებული და რაღაც შინაგანი გამოძახილით აფორიაქებული ჩანდა. თენგიზს ორთავე ხელი დაუჭირა, დარბაზში შეიყვანა და სავარძელში ჩასვა. ის ხელები ახლა უფრო მგრძნობიარე, უფრო თბილი ეჩვენა, ალბათ ეს ხანგრძლივი განშორებით, ხანგრძლივი ნატვრით არის გამოწვეულიო, გაიფიქრა პროფესორმა. თავს რომ მოერია, ხათუნას დააკვირდა. ოც წელს თავისი კვალი დაემჩნია ქალისათვის. ახალი მთვარე მკრთალი, ნატიფი და ოვალურია, შემდგომში იგი ივსება, უფრო ცეცხლოვანად ხდება, შუქიც ემატება და მიმზიდველობაც. ხათუნა სავსე მთვარეს დამსგავსებოდა. მის სხეულში სიცოცხლე ზეიმობდა, ნორჩი სინატიფე ქალურ სიჯანსაღეს, ვნებიან სიმწიფეს შეეცვალა, იგი უფრო მიმზიდველი, უფრო ხელმისაწვდომი, უფრო ამაღლელებელი ჩანდა. ქალი საზეიმოდ იყო ჩაცმული.

— ვიცოდი, რომ მოხვდოდი. — ქალმა ღიმილი და სითბო შეაფრქვია.

— ხმა ძალიან გვიან მომაწვდინე.

— მაინც ხომ მოგაწვდინე. რაც იყო, იყო, მტრები არასდროს ვერა-
ფილვართ, რატომ უნდა ვებუტებოდეთ ერთმანეთს?

— არც კი შეცვლილხარ.

— გულს მიკეთებ? იმდენი რამ გადამხდა, შევიცვალე კი არა, ეჰ...
არ დაუმთავრებია, ღრმად ამოიხვნეშა, — შენ ჭალარა მოგძალებია, —
თმებში ხელი შეჴტურა.

— ხუთი ათეული წელი დამაწვა მხრებზე.

— ახლა უფრო მიმზიდველი ხარ, — სიცილი მოერია ქალს, — ღმე-
რთო ჩემო, მაშინ რა გაუთლელი იყავი, ცოტა არ იყოს, მოსაწყენიც.
საუბრის თემას ვერ პოულობდი, თვალები წიგნებისაკენ გეჭირა.

— ეს წინათ იყო, ახლა, წარმოიდგინე, ოჯახურ წვეულებებზე მე
და ჩემი გოგონა ისეთ კონცერტს ვმართავთ, სიამოვნებით გვისმენენ.

— შენ და სიმღერა?

— როცა საიმისოდ მოვიცალე, გამოირკვა, რომ ხმაც მქონია და
სმენაც.

ხათუნას თვალებში სევდა ჩაუდგა.

— არ უნდა დამეკარგე, მაგრამ რაღა დროსია.

თენგიზმა კოლოფი გახსნა და მედალიონი ყელზე ჩამოჴიდა.

— შენ გეკუთვნის, როგორც ჩანს, ამ შეხვედრისათვის შემოვინახე.

— გმადლობთ, თენგიზ. ცხოვრებამ დაამტკიცა, რომ ოპერაში მარც-
ხი შენ კი არა, მე მომივიდა. — ცრემლმორეული წამოდგა, სუფრის გაწ-
ყობას შეუდგა.

თენგიზმა ბინა შეათვალიერა. აქ არაფერი შეცვლილიყო, მამისეულ
ავეჯს სიძველის ელფერი დასდებოდა. ფუფუნებისადმი სწრაფვა მრავალს
იპყრობდა, მაგრამ იგი ისეთი ურჩხული იყო, მასთან ბრძოლა ყველას რო-
დი შეეძლო.

ხათუნამ კონიაკი, ნამცხვრები და შავი ყავა გამოიტანა. იგი ზოგჯერ
სტუმარს სითბოჩამდგარი თვალებით შეჴყურებდა, ზოგჯერ იმ ადამიანის
სინანულით, რომელმაც დაკარგული ნივთის ფასი დაკარგვის შემდეგ გაი-
გო.

— რატომ მიმატოვე, ისეთი ნაბიჯი რამ გადაგადგმევინა?

— არ ვიცი. ძალიან ბევრი მარცხი მოგდიოდა, ვიფიქრე, სამუდამოდ
ასეთი დაბნეული და თავმოუყრელი რომ დარჩეს, რაღა მეშველება მეთ-
ქი. მართალი გითხრა, არც ჩემს მეგობრებს მოსწონდი. ოპერაში მომხდა-
რმა კურიოზულმა შემთხვევამ ჩემი მერყეობა გადაწყვიტა. საკუთარი
გრძნობის საწინააღმდეგოდ გიჟური ნაბიჯი გადავდგი, მამის მდგომარეო-
ბით განებივრებულ უქნარას გავყევი. დრომ ჩვენს შორის ნაპრალი გააღ-
რმავა, მე სიცარიელე შემრჩა ხელში.

განვლილი და განცდილი ფურცელ-ფურცელ გადაფურცლეს, მესხიე-

რებას ყველაფერი სათუთად შემოენახა.

თენგიზს სურვილი სძლევდა რაც შეიძლება დიდხანს დარჩენილიყო ის, ჭაბუკური, უცნაურად იკრებდა ძალას, უცნაურად აფორიაქებდა სულის მიძინებულ სიმებს.

ბოლოს, როგორც იქნა, თავს მოერია. წამოდგა იგი სიყვარულითა და მაგარი სასმელებით აღვზნებული.

— მიდიხარ? — შეეკითხა ხათუნა.

— მივ-დი-ვარ. — დამარცვლით გასცა პასუხი.

ქალს თვალები ცრემლით ავსებოდა, მამაკაცის ხელი ხელში ეჭირა, განშორება უძნელდებოდა.

— მოხვალ?

— ნულარ გავალიზიანებთ ძველ ჭრილობებს.

კიბე მარდად ჩაირბინა. მას სული ბედნიერებით ჰქონდა ავსებული, მარტო იმის გაფიქრება, რომ იგი ხანგრძლივი განშორების შემდეგაც ქალს გატაცებით უყვარდა, ნეტარებას გვრიდა.

ჩ ე მ ი ბ ზ ა ჯ ვ რ ი ლ ი

არა, არ წყდება ჩემი გზაწვრილი,
არც ვეძალევი.
რა მეჩქარება,
გულში კვლავ მიზის ძველი ყმაწვილი,
ძარღვებში დაქრის ქარიშხალეზად.

მესაფლავენო!
ხმალი ჩააგეთ;
გაუშვით ხელი ბარსა და ნიჩაბს,
მე უღვევლი მაქვს სიჭარმაგე,
სათქვენო კაცის პირი არ მიჩანს.

თუმცა ბუნების ვარ მკვიდრი შვილი,
ამაოდ ფიქრობთ — კვირადღია.
მე სიცოცხლისთვის ვარ გაჩენილი
და სასიკვდილოდ არა მცალია!

მეხი პაჩანიძე

მ ი ნ ი ა ტ უ რ ე ბ ი

პაჩანა მონოლოგი

„განა ღირს გახსენება? იქნებ არა!“ ჩამძახის იღუმალი ხმა. მართლაც ენაზე რა მოსატანია ჩემი ადრინდელი ამბავის თუნდაც ერთი მარცვალი. ეს მით უმეტეს, რომ მაშინ ყმაწვილი ვიყავი, მიამიტი ბავშვი. ჯერ კიდევ არ ვიცოდი, რა იყო „დედა ენა“, არ ვიცოდი რა იყო მრავალჭირნახული ჩემი მშობლიური ანბანი. მაგრამ ის დღეები ჩემს გონებასა და სულში აღბეჭდილია ვარსკვლავთა ნათებად და ჩემს სულს ჰმატებს რაღაც ისეო რასმეს, რასაც ვერავინ მიბოძებს, ვერავინ მაპოვნინებს ისევაც. იმ დღეთა ხსოვნა ჩემს გულს შეჰპარვია და შიგ სამარადისოდ ჩასახლებულა.

ღიახ, პატარა ბიჭი ვიყავი, ჯერ კიდევ ხელთ არ მეჭირა იაკობ გოგებავშვილის დალოცვილი „დედა ენა“, ჩვენი მშობლიური ტკბილი საგალობელი.

დედაჩემი ძალიან ადრეული ასაკისა გარდავიდა წუთისოფლიდან... და მე ვიზრდებოდი დედუღეთში, ბიძასთან. იმ სოფელში სკოლა ახლად გახსნეს, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, მედრესის, ამ სამუსლიმანო სასწავლებლის, ნახევარი სკოლას დაუთმეს, ხოლო ნახევარი ხოჯის განკარგულებაში დარჩა.

სკოლა გახსნეს და... ერთ დღეს ქალი მასწავლებელიც ეწვია სოფელს, გვარად ჩიჩუა. დაბინავდა დედაჩემის ბიძაშვილის ოჯახში, რადგან იქ ბინის ხალვათობა იყო — მასწავლებელს მყუდრო და ფართო ბინა მოუხდებოდა.

წარმოიდგინეთ სოფელი, სადაც მშობლიურ ენაზე წერა-კითხვა არა თუ რომელიმე მანდილოსანმა, არცერთმა მამაკაცმა არ იცოდა. წარმოიდგინეთ დახავსებული, ბნელით მოცული ადამის წლის სასახლე, სადაც

შეხვალთ თუ არა, შეძრწუნდებით, აღელდებით და თქვენდაუნებურად წამოიყვირებთ: — ნუთუ არა ჰყავს პატრონი ამ სასახლეს?—

ასეთ უპატრონო სასახლეს მოგაგონებდათ ჩემი დედულეთი. დიახ, არ ჰყავდა პატრონი არც სოფელს და არც კაცს.

ასეთი იყო ჩვენი მხარის ყველა სოფელი. ჟამმა ულმობელმა წაართვა მას ჭეშმარიტი ქართული სოფლის საამო სურნელება და ნათელი იერი. წაართვა მას მისი საყვარელი „დედა ენა“ და სიბრძნე, მამაპაპური, სულჩადგმული მშობლიური ასოებით.

ასეთი იყო ჩემი დედულეთიც.

და ჰგოდებდა, მწარედ ჰგოდებდა ბედი კაცისა.

იმ ლუსკუმ წყვდიაღში ანგელოზივით მობრძანდა სულნათელი მასწავლებელი ქართველი ქალი, მობრძანდა და თითქოს გაანათა სოფელი: მე არ ვიცი, რა დავარქვა იმ დღეებს, იმ წუთებს, რომელთა მოგონება ახლაც ძალიან მალეღვებს, სიამოვნებასაც მგვრის და მწუხარებასაც.

დიახ, დაუვიწყარი იყო ის წუთები, ის დღე, როცა ჩემს დედულეთში შემოცქრილდა ახალგაზრდა ქალი მასწავლებელი. ვის არ მოხიბლავდა იგი კოხტა ჩაცმულობით, სისუფთავით, დახვეწილი ვარცხნილობით, ზრდილობით, თავაზიანობით. იმ დალოცვილმა უმაღვე თავი შეაყვარა სოფელს მანდილოსნებს, ყველა მოხიბლა უბრალოებით, ალალი გულით, გაუშინაურდა ყველას, ზოგს დას ეძახდა, ზოგს ბიცოლას, ზოგს კიდევ დედას. ეს ხნოვანების მიხედვით. თავს ევლებოდნენ, ჰკოცნიდნენ, ეხვეოდნენ, ანგელოზს ეძახდნენ. სოფლის ალალ მანდილოსნებს ხომ ძლიერი და უზადო, და-ძმური სიყვარული მამა-პაპიდან დაჰყვათ.

მასწავლებელი ქალი მართლაც რომ ხატი იყო იმა სოფლისა... და პირველი ჩირაღდნის აღმნთები, პირველი „დედა ენის“ შემომტანი. ეს იყო ახალი დროის წმინდა ნინო, მშობლიური ანბანის პირველი მასწავლებელი. მასწავლებელმა ერთ დღეს ქალაქიდან ამოიტანა საკმაოდ მოზრდილი წიგნი; თვითონ თქვა, ანთოლოგიაა, აქ კარგი რამეები სწერიაო. აბა ჩვენ რა ვიცოდით, თუ რა იყო ანთოლოგია და არც არავის უთხოვია, გაგვიმარტეთო. ბავშვები კი ხმას როგორ ამოვიღებდით, გვრცხვენოდა. მასწავლებელმა მასპინძელ გოგონას გულოს უთხრა, ამ წიგნში კარგი ლექსებია, მაგრამ უპირველესად ერთი ლექსი ზეპირად უნდა შეგასწავლო და ისიც მოკლე დროში, ორ-სამ დღეშიო; თანაც უჩვენა გადაკეცილი გვერდი, თავში ავტორის სურათი რომ აღებეჭდათ. გულმომკითხვა არ იცოდა და უცებ შეცბა, გაწითლდა, ნაწნავებს წვალემა დაუწყო. გოგონას გუჟანს მიუხვდა მასწავლებელი და დაუყვავა: ნუ გეშინია, გენაცვალე, ჩემო გულო, ამ ლექსსაც შეგასწავლი და სხვა რამეებსაც. მალე წერა-კითხვაც გეცოდინება. და როცა მე აქედან წავალ, ვთქვით თბილისში, იქ ხშირად წერილებს მომწერ.

რამდენიმე დღის შემდეგ ვინახულე გულო და კკითხე, აბა მითხარი
რა ლექსი შეგასწავლა მასწავლებელმა მეთქი... და მაშინ ამ წერა-კითხვის
უცოდინარმა გოგონამ გალობასავით ზებირად აღმოთქვა „სამშობლო ხე-
ვსურისა“. ჟრუანტელმა შემიბჟრო, ცრემლი მომერია, იქნებ იმიტომ, რა-
ტომ მეც არ შემასწავლა ის ლექსი პატივცემულმა მასწავლებელმა მეთქი.
მერე კი ჩემდაუნებურად ავტირდი... და ჩემი ცრემლები არ იყო მხოლოდ
ბავშვური, მიაშიტური თავშეუკავებლობა, დიახაც, რომ არა. მეგონა, მა-
სწავლებელი მალე სადღაც წავიდოდა და კვლავ ჩემი ბედის ვარსკვლავს
გველეშაბი გადაყლაპავდა... და რატომ არ ამიჩუყდებოდა გული, და რა-
ტომ არ ვიჯავრებდი, რად არ აღმომხდებოდა გულიდან ოხვრა! მე გულს
ველარ ვიმორჩილებდი, უკვე ხმამაღლა ვქვითინებდი.

გულო წლოვანებით ჩემზე უფროსი იყო, შევეცოდე, თავზე ხელი გა-
დამისვა და მოფერებით მითხრა, ნუ გეშინია შენი ჭირიმე, სულ მალე ჩე-
მთან ერთად შენც იმღერებ ამ ლექსსო.

გულომ სოფელში სახელი გაითქვა — ყველგან გალობდა ამ ლექსს,
ხმაც საამო ჰქონდა გულოს, ამ კეთილ და მიაშიტ გოგონას; თითქოსდა
სწყუროდა სიამოვნების ანკარა წყაროდ ქცეულიყო და ყველა მას დასწა-
ფებოდა. ზოგჯერ განგებ გაჯიუტდებოდა — არ ვიტყვიო, ან დამავიწყდა
სიმღერის შუაწელის ერთი სტრიქონიო, მაგრამს გულოს არ მოეშვებოდ-
ნენ, ჭირს მოსჭამდნენ, რას არ შეჰპირდებოდნენ ძღვნად და... და მერე კი
ამოიდგამდა ენას, მდბლად ტკბილი ხმით აღილინდებოდა — „სადაც
ვშობილვარ, გავზრდილვარ და მისროლია ისარი“. ვინ არ უგდებდა ყურს
— ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარა. განსაკუთრებით ქალები იყვნენ გა-
ტაცებულნი ამ ლექსით. მე სინანულით შევყურებდი საცოდავ დედებს,
ამ საბრალო ქალებს, ისლამის მიხრწნილ ბრჭყალებში სული საშინლად
რომ ეხუთებოდათ, და ქართულ წიგნზე ხელის მიკარება დიდ ცოდვად მი-
აჩნდათ, ალაჰი გაგვიწყრებაო; დიახ, შევცქეროდი ამ საყვარელ ადამია-
ნებს და ვგრძნობდი, როგორ აღტაცებით უსმენდნენ გულოს, ჩემს გუ-
ლოს... და ისინიც უნებურად იზებირებდნენ ამ საყვარელი ლექსის პწყა-
რებს და გულოსთან ერთად თავდავიწყებით მღეროდნენ, გალობდნენ...

ახ, დედებო ჩემნო, მშობლიური ენის სასოებით შემნახველნო,
თქვენ თუ არა, ვინ შთაგვაგონებდა აკვანში ტკბილ იავნანას,
ვინ შეგვასწავლიდა დედა ენას! მაღლობა თქვენ დედებო
ჩემნო, მაღლობა თქვენ!

ახლა რომ დავფიქრებდი, და ახლა რომ მოვიგონებ იმ დღეებს, მო-
ვიგონებ ყოველნაირად დაბეჩავებულ იმ ჩემს დედებს, მოვიგონებ პირ-

ველად სკოლის გახსნას სოფელში, ანგელოზივით ლამაზ მასწავლებელ ქალს, მობრძანებულს ჩემს დედულეთში, პირველად მან რომ გვაზიარა „დედა ენას“, ისეთი დიდი აღტყინება შეეპყრობს ხოლმე, რომ გულს რაღაც დიადის აღმოთქმა სწყურია, მაგრამ არ ვიცი კი რისი! ღმერთმა მომცეს შეწევნა და მათქმევინოს ის, რასაც ასე ძალუმად გაუდგამს ფესვები ჩემს სისხლსა და ხორცში.

მე, იქ, დედულეთში შევისწავლე პირველად „სამშობლო ხეცსურისა“.

მე, იქ, დედულეთში ჩავიხედე პირველად დედაენაში,

მე, იქ, დედულეთში წავიკითხე პირველად „ბედი ქართლისა“ და „განთიადი“,

მე, იქ, ავმღერდი პირველად...

ის სანუკვარი დღეები ჩემი სულის ნაწილია, მარადი თანამგზავრია და საოცნებო სიზმარეული დღეებია, აღმაფრენის დღეები, მაგრამ კომ-მარჯული დღეების გახსენებაცაა. მე ეხლაც არ მასვენებს ის მიაშიტური, ალაბლი გულის აღტყინება, როცა სოფლელი ბავშვები ერთად ვგალობ-დით ჩვენს საყვარელ ლექსს.

სამშობლო, დედის ძუძუი, არ გაიცვლების სხვაზედა, ორივე ტკბილია ძმობილო, მიჩვევის ორთავ დვალებდა, როგორც უფალი, სამშობლოც, ერთია ქვეყანაზედა.

მერე და მერე ეს სიმღერა მთელ სოფელს მოედო, მერე და მერე ერ-თი სოფლიდან მეორეში გადაინაცვლა, მესამეში და ასე შემდეგ, რადგან მთასა და ბარში, ყველგან მშობლიური სკოლები გაიხსნა, ყოველ სოფელ-ში „დედა ენა“ შეფრინდა და ვინ არ მღეროდა, ვინ არ გალობდა „დედა ენის“ საყვარელ ლექსებს.

მერე და მერე ასე ამღერდა მთელი ის მხარე, სამხრეთ საქართველოა რომ ვუხმობთ. ვგულისხმობ გადმოღმა მხარეს, სადაც წითელი ალამი ფრიალებდა. ეს მხარე კი არ გალობდა ცალკე, მისთვის, სადმე კუთხეში მიუყუჩულად, არამედ თავისი ნორჩი, მაგრამ ომახიანი ხმა, შეუერთა დე-დასაქართველოს მშობლიურ ტკბილ ხმას... და ისმის ომახიანად ერთიანი საქართველოს მარად უკვდავი სიმღერა.

დაე, შენ იცოცხლე მარადისად, შენ გაგიმარჯოს ჩემო საყვარელო, ჩემო მშობელო ქვეყანავ!

მე როცა მარტო ვრჩები, ხშირად ვოცნებობ ჩემს საყვარელ მსახიობზე. თითქოს მესმის მისი ლაყვარდისფერი კაბის შრიალი. თითქოს მისი ხმა წკრიალებს ჩემში და რაგინდ ჯგუფებოდ ვიყო, მაწყნარებს, მამუშედებს, მახალისებს. თითქოს იმედია ჩემი, ფიქრია ჩემი, საამო ოცნება ჩემი. მე იგი მიყვარს, მიყვარს. ვეტრფიალები და მერე როგორ, როგორც აღმოსავლელი ფანატიკოსი მიჯნური მიჯნურს. იქნებ ქალია და მიტომ მიყვარს? არა. განა ცოტაა ქალი მსახიობი ჩვენს ქვეყანაში? რატომ ყველა არ მიყვარს, ან არ მიყვარს ისე, როგორც ჩემი მსახიობი ქალი? მე იგი მიყვარს ისე, თითქოს სულზე ვეხები მის სულს. არ ვიცი, გრძნობს თუ არა იგი ამას. დაე, მან არ იცოდეს, რომ მე გული მისკენ მიმელტვის. შენ მეუბნები, გამიჯნურებული ხარ და ის არისო, სიყვარული ბრმა არისო. არა მეგობარო, მე ბრმა ვიყავი და თვალები მან ამიხილა, მან მაპოვნინა ჩემში სიბრძნე. მე მიყვარს იგი, როგორც... არ ვიცი რაღა დავუმატო. „ლამაზი“? ჰო, სილამაზე განა ოცნება არაა ყოველი ადამიანისა; ლამაზმა ყოველდღე უნდა ლოცოს ბუნება, რომ ასე ღვთიურად დააჯილდოვა. ერთი მოხუცებული მეზობელი ქალი მაგონდება, ოთხმოცდაათს მიღწეული იქნებოდა. შავი იყო, გეგონებოდათ ზანგის ჯიშისააო. ქვიშით და საპნით იხეხავდა სახეს, მაგრამ არაფერი შველოდა. ამაზე იტყვიან, არ გათეთრდება ყორანი, რაც უნდა ხეხო ქვიშითაო. სარკეში ხშირად იჭვრიტებოდა და ჩიფჩიფებდა: ახალგაზრდობაში ძალიან ლამაზი ვიყავი, განა ახლაც ვერ მატყობთ ამას? უნდოდა ეთქვათ — არც ახლა ხარ ცუდი, ვიღაცა ახლაც დაგატანს თვალსო, მაგრამ ამ კეთილ გულისგამხარებელ სიტყვებს არავინ იმეტებდა და გული უკვდებოდა დედაბერს, სახე მოეღუშებოდა.. მერე სარკეს პირდაპირილი მიაშტერდებოდა. „ახ, ჩემი ახალგაზრდობის თეთრო კბილებო, ვინ არ იყო ჩამწვარი შენში, რომელი ახალგაზრდა არ ნატრობდა, რომ დასწაფებოდა ჩემს ტუჩებს, რომ ჩემს თეთრ კბილებს შეხებოდა“, გაივლებდა გულში და ერთს გულამოსკვნილად ამოიოხრებდა. ამბობენ, მართლაც ჰქონია კარგი კბილები. ასე რომ, ღმერთს მთლად არ გაუწირავს, სილამაზის რაღაც ნაფცქვენი დაუჯილდოვებიაო და ალბათ ბედიც თეთრმა კბილებმა გაუხსნაო. მშვენიერ ახალგაზრდას გაჰყოლია ცოლად, თუმცა შვილი არ ჰყოლია. და ახლა ქვრივი ზის მარტოკა ეზოში... და ვის ელოდება ვინ იცის.

მე მყავდა კიდევ ერთი მეზობელი, რომელსაც უღვაშას ეძახდნენ, რადგან ვეება აგრეხილი უღვაშები ჰქონდა. ხშირად იპარსავდა წვერს და ილამაზებდა, იკობტავებდა თავს. არც ის გახლდათ იმ მოხუც ქალზე ნაკლები ხნისა, მაგრამ მისი უბედურება ის იყო — ქვრივი იყო და უშვილ-

ძიროც; ეტყობოდა, ვიღაცას აწონებდა თავს. ვინ იყო ნეტავ ის? ამდენი კი აღარ ვიცი, მაგრამ ეს ორი მოხუცი რომ სილამაზეს ასე ეარშიყებოდა და ვარსკვლავებზე გათამაშება სურდა, რაღაც ეჭვს ბადებდა, იქნებ ისინი ერთმანეთს თავს აწონებდნენ, იქნებ ერთმანეთი მოსწონდათ. იტყვიან, გული არ მოხუცდებაო, იმასაც იტყვიან, ყველა ხეიბარს თავისი ტოლი მიჯნური ჰყავსო, ესე იგი, ფერი ფერს და მადლი ღმერთსო. ჰო, ამ ორ მიხრწნილს, საუკუნის კარებს რომ უკაკუნებდნენ, რაღაც სუნთქვა რომ ერთმანეთისაკენ მიუდიოდათ, ეს მეც მიგრძენია ყმაწვილს. და მაშინ მიფიქრია სილამაზეზე, ლამაზ გოგოზე, ლამაზ ბიჭზე. და მეც სარკისაკენ გავექცეულვარ. თურმე ყველა სილამაზეს ეტრფის. ყველას უნდა, იყოს ლამაზი. ვგრძნობდი ამას და მეც მიხლოდა ვყოფილიყავი ლამაზი, ამიტომ კოხტად გავისწორებდი ხალათს, კოხტად შემოვირტყამდი ქამარს... და მერე ჰერი, ჰერი ჩვენი სოფლის მიმდვრისაკენ, სადაც სადამორობით თავს იყრიდნენ გოგო-ბიჭები და კუკუ-მალულობას თამაშობდნენ. რას იზამ, ბავშვობიდანვე ვერ გავეჩეცი სილამაზის ტრფიალს და იგი მომყვება დღესაც მბრძანებლად. ეს ტრფიალი მარადიული მცნება ყოფილა და მარტო მე კი არა, ყველას ეკუთვნის.

ნამეტანი გამიგრძელდა საუბარი. ჰო, იმას მოგახსენებდით, ჩემი საყვარელი მსახიობი ლამაზია, ცქრიალა თვალებით, იქნებ ამიტომ მიყვარს, იქნებ ამიტომ მიმიდის მისკენ გული და გონება. აბა, ერთი წუთით წარმოიდგინეთ, რომ მოულოდნელად თავს წამოგვადგეს ვეფხვი, ხომ ლამაზია ვეფხვი, მაგრამ მის დანახვაზე უეცრად გული წაგვივა, უნებურად ვიყვირებთ — მიშველეთო, მაგრამ როცა ვეფხვი ცირკის გალიაშია გამომწყვდეული, ხომ მივდივართ გალიასთან ახლოს და მოთილისმული ვუცქერით ვეფხვს, სილამაზის და ძაღვანების ამ მეფეს და თითქმის მარტო სილამაზის გამო გვიყვარს ვეფხვი... და უნებურად გვაგონდება შოთა რუსთაველის სტრიქონები:

რომე ვეფხვი მშვენიერი სახედ მისად დამისახავს,
ამად მიყვარს ტყავი მისი, კაბად ჩემად მომინახავს.

მაგრამ ერთი ეშმაკმა გააღოს გალიის კარი, სულ დაგავიწყდება ვეფხვის სილამაზე, და მისი მძლავრი ტორებში, დაღებული ხახა სიძლვილით და შიშით შეგაძრწუნებს. აი, ხედავთ ჩემს ცდუნებას, სილამაზემ უჩინარი ფრთები გამომასხა და შორს გადამაფრინა, ჩემი გზა დამაკარგვინა, ჩემი ფრთოსანი ოცნება წამართვა. და ისევ მიხლოდა ვეფხვს, ისევ მიხლოდა თვალელებში შევხედო ჩემს საყვარელ მსახიობს. არა, ჩემი მსახიობი სულაც რომ არ იყოს ლამაზი, მაინც მიყვარება. ბედნიერი კია ჩემი თვალები, რომ იგი ლამაზია და თვალები ცქერას არ იშლიან. რაღაც სიამოვნებას ვგრძნობ და მიხარია. განა ყველა ლამაზი მიყვარს? მე ვიცნობ ერთ ქალს, ბარემ სახელსაც გეტყვით — მზეხა ჰქვია. ლამაზია მზეხა, მაგრამ მე იგი

მძულს. მზეხა სახელი მიყვარდა და ამ ქალის გამო შემძულდა. რატომ? ოჰ, ამას იმდენი მიზეზი აქვს, რომ ჩამოთვლა გამიჭირდება. არა, ერთს კი ვიტყვი. ვიტყვი კი არა, სხვები ამბობენ, ბოროტიაო. შენ შეკითხები, რას ნიშნავსო ეს? ეს ბევრ რაიმეს ნიშნავს და ნუ შემიჩნდი, ნუ მაძალბებ თქვით. არ მინდა ვინმეს სიცუდეზე ვილაპარაკო და ნერვები ავიშალო. არა, შენ ისე შემომიჩნდი, რომ სხვისი ნათქვამი უნდა გავიმეორო. ერთი მეზობლის მეუღლე ჰყვებოდა: საწყალ მის მეზობელს, ესე იგი, მზეხას მეზობელს ბიჭი მოუყვდაო. იმ ცხოვნებულს ვინ არ მისტიროდა. მზეხა კი შურით გაიძახოდა — რა ძვირფას კუბოში იწვა, ღმერთმანი, იმ კუბოს ღირსი ჩემი ბიჭი თუ იქნებოდაო; თქვა და კინაღამ ენა მოიკვნია, უცებ დაუმატა — ღმერთო, დღეგრძელჰყავი ჩემი ბიჭი, და მორწმუნესავით ხელები ცისკენ აღაპყრო. ახლა თქვი შენ, განა შურიანი და ბოროტი არ არის მზეხა?! რად მინდა ასეთი ქალის სილამაზე!

ესე იგი, გინდა თქვა, მეუბნები შენ, მარტო სილამაზით ადამიანს ვერ შეიყვარებო. არა, რა თქმა უნდა, მეგობარო, მაგის თქმა მინდოდა. მაშ, იქნებ ტანადია და მიტომ მოგწონს — გამომცდელად შეკითხები შენ. ჩემი საყვარელი მსახიობი მართლაც მაღალია, ლერწამივითაა აშოლტილი ლაყვარლებისაკენ. მოიცა, ერთი შენიშვნა მაქვს: „ლერწამივით აშოლტილი“ ბანალური გამოთქმაა და არ მინდა ჩემს საყვარელ მსახიობს ასეთი ბანალური შედარება ვაკადრო, უნდა მოვიფიქრო რამე. მოდი, ამაზე მერე იფიქრე, მეუბნები შენ, შუა წყალში ნუ მტოვებ, ნაპირზე გამიყვანეო. კარგი, ჩემო მეგობარო, ამაზე მერე ვიფიქრებ, ერთი სიტყვით მაღალია ჩემი საყვარელი მსახიობი... რა თქმა უნდა, მე მაღალი ადამიანი მომწონს, თუმცა მე თვითონ... როგორ გითხრა არ ვიცი, თუმცა მე თვითონ მაღალი არ გახლავარ. მაგრამ ჩემი მსახიობი თუ იმიტომ მიყვარს, რომ მაღალია, მაშინ ყველაზე უფრო ის ქალი უნდა მიყვარდეს, ყოველდღე ოქტომბრის ქუჩაზე გამოპრანჭული რომ დაიარება და კუდს (უკაცრავად ამ გამოთქმისათვის) ბოლოქანქარა ჩიტივით აქანავებს, ხოლო ჩქარჩქარა გადაისვამს ხოლმე თმაზე ხელს, რომელსაც ხან წითლად, ხან თეთრად, ხან ვეფხვისფრად და ხან შაშვისფრად რომ იღებავს, გიჟი ტრფიალია მოდისა. პა, შენ ამბობ, მოდას გადაყოლიაო? რაც გინდა ის დაარქვი, ერთი სიტყვით, ხომ გაიგე რაც გითხარი? კიო, თავს მიქნევ შენ. ჰოდა, მე სულაც არ მიყვარს იგი, და არ ვიცი რატომ, საამისო მიზეზი არაფერი მაქვს. ერთხელ კინოში გამაცნო მეზობელმა ქალმა და მის შემდეგ სალამს ვერ ვასწრებ, უფრო კი, მე არ მსურს მივესალმო, მაგრამ ქალი მესალმება და არ მივესალმო, სხვა რომ არ იყო! რა, უხერხულია. ჰოდა, მე იგი არ მიყვარს. „ღმერთო, ბატონო ნუ გასწირავ ამ ფერთა მოყვარულ ქალს, ისიც ხომ ადამიანია, მიეცი დიდი გული ვინმეს და შეაყვარე იგი“ — ბევრჯერ გამივლია გულში. გავიდა ხანი და გავიგე, მას უკვე შეყვარებული ჰყავს,

დადიან ერთად. ერთხელ გამაცნო კიდეც. ხედავ, მე რომ არ მიყვარს, აი, ვილაცამ შეიყვარა იგი. შეიყვარა იგი სიმაღლისათვის, თუ სხვა რამ ღირსებისათვის, არ ვიცი. მე ის მინდოდა მეტქვა, სიმაღლისათვის რომ შემყვარებოდა ჩემი მსახიობი, მაშინ უპირველესად იმ ქალს შევიყვარებდი.

შენ მაძალებ, მაინც და მაინც მითხარი, რატომ გიყვარსო. წადი და ორ-სამჯერ ნახე ის სპექტაკლები, რომლებშიც თამაშობს ჩემი მსახიობი, და მაშინ მიხვდები, თუ რატომ მიყვარს, გეუბნები მე. შენ ჯიუტად იტყვი, არ მეშვები. მეუბნები, ბევრჯერ ვუყურე, მაგრამ გულზე არ გამყარებია, მე პატარა გოგონა უფრო მომეწონა, შეყვარებულის როლს რომ თამაშობსო. ჰო, ვისი იყო ის პიესა? ღმერთო, დამავიწყდა... მეუბნები შენ. გატყობ, რომ ცრუობ, მეც არ გზოგავ და გლანძღავ: ყეყეჩი ხარ, სულელი, სრულებით არა გაქვს თეატრალური გემოვნება. შენ ყურს არ მიგდებ, თითქოს არ გაგიგონია, მაინც და მაინც გინდა გაიგო რატომ მიყვარს ჩემი მსახიობი? ამ უჭკუოს ჩემი თავი გამიჯნურებული ჰგონია: როგორ, მე ამ ხნის კაცი გავუმიჯნურდები ქმრიან ქალს? რა სულელი და ეჭვიანია ეს ჩემი ამხანაგი! არ მაძლევს მოსვენებას, თქვიო. შენ გინდა გაიგო რატომ მიყვარს ჩემი მსახიობი? მაცალე და გეტყვი, შე კაცო. მაცალე, ვოცნებობ, იქნებ მოვუხმოდვითურ ელინურ მუზას და ელინურ კითარაზე ვიგალობო მისი ქება-დიდების ლექსი. ვეუბნები და თან მელიმება, მინდა მომშორდეს, რადგან მუზა მეწვია, ღვთიური მუზა...

ვშორდებით ერთმანეთს. მადლობა ღმერთს, რომ აბეზარი მოვიშორე. მე ვჯდები ზღვის სანაპიროზე და ვწერ, და ვწერ... ვშლი, ვწერ... და ბოლოს სტრიქონები ჩემს სულში სიმებად აწკრილდნენ, გამახალისეს, გამაცოცხლეს, ამამღერეს, ამავალობეს. მე მომწონს, კვლავ ვამოწმებ... ვაი თუ სხვას არ მოეწონოს? სხვას რას დაგეძებ, ჩემს მსახიობს თუ მოეწონება, მე ბედნიერი ვიქნები. გადავათეთრებ, ჩავდებ კონვერტში და გავუგზავნი. რა ვქნა, პოეტი ვარ და სხვა უკეთესი საჩუქარი არ გამაჩნია. აკი დალოცვილი ილია ჭავჭავაძე ამბობდა: „პოეზია მადლია, ნიჭია, რომელიც ეძლევა მხოლოდ კაცთა... რჩეულთა. მადლია, მაგრამ ამასთანავე ტვირთიც არის, რადგანაც იგი მოვლენილია, რომ ჭრილობიდან, სისხლის შეუწყვეტელი დენა კაცთა სიცოცხლეს შეუყენოს“... და მე ვდებ კონვერტში ამ ლექსს, სათუთად გადათეთრებულს. და ვუგზავნი ჩემს საყვარელ მსახიობს. ხელში მიგეცაო, მეტყვი შენ. არა, ეს არ შემიძლია, რატომღაც მერიდება. ასე სჯობს. მაგრამ ასე რატომ თრთის სული ჩემი? ჰა, იმიტომ — მოეწონება თუ არაო. იქნებ იფიქრებს სიყვარულს ვუხსნი, და ეწყინება, ეს როგორ გამიბედაო. იქნებ კიდეც უარესი თქვას, თავხედი ყოფილაო. რა ვქნა, კი არ მინდოდა ასეთი გამომსვლოდა, მაგრამ აბა როგორ გამოვთქვა გულის გუმანი? მომწონხარ, როგორც მსახიობიო, ეს მშრალი, უბრალო სიტყვებია და ვის მოეწონება. მე მინდა გულით ვაგრძნობინო, გუ-

ლით. ეჰ, რა ეჭვიანია ადამიანი, თორემ უფრო უკეთესი მეგობრები ვიქნებოდით, მერე რაა რომ მიყვარს ჩემი მსახიობი, რატომ უნდა გამიბრუნდეს მისი მეუღლე, მას რომ უყვარს, ის სიყვარული სხვაა, ჩემი სიყვარული კი სხვაა, „შუა უღევს დიდი ზღვარი“, და-ძმასავით გიყვარსო, ვილაც მკითხავს. ამას არ ჰქვია ეს სახელიც. მე მიყვარს, როგორც მსახიობი და როგორც ადამიანი; აქ რაა გაუგებარი. ოჰ, რამდენს ვეჭვობ. იქნებ არავინ არაფერსაც იფიქრებს და ამოდო ვჭვარტლავ ჩემს სულს ეჭვებით.

მე სამი დღით გადავიკარგები ქალაქიდან. და როცა დავბრუნდები, შენ უკვე მიღებული გექნება ჩემი ლექსი. ჰო, სახელ-გვარი რომ არ მიმიწერია, როგორ მიხვდები რომ იგი ჩემია? ხელწერით იცნობ? ოჰ, თუ ვერ ამოიცანი და ესეც საჯაგრო გამიხდა, მაშინ მეორეჯერ შევთხზავ შენზე ლექსს და გამოგიგზავნი, მაშინ ხომ დაუკვირდები ჩემს ხელწერას? მიხვდები, უეჭველად მიხვდები... არც ახლა გამოგეპარება, რადგან ერთ შენს ნაცნობ ქალთან წამომცდა — ამა და ამაზე ასეთი და ასეთი ლექსი დავწერე მეტყი. თუმცა მეტი არაფერი მითქვამს, მაგრამ ესეც გასაგებია.

შენ უკვე წაკითხული გექნება ჩემი ლექსი, მე დაგიცდი იმ ქუჩის მოსახვევში, სადაც შენ ჩაივლი, რადგან თეატრში რეპეტიციაზე აუცილებლად ხომ უნდა მიხვიდე. ჰო, ვიცი, რომელ სპექტაკლში თამაშობ... და ეს სპექტაკლი რომელ დღეს გადის. დიახ, მე იმ ქუჩის კუთხეში დაგიცდი, შენ ჩამოივლი, შემხედავ და გამიცინებ. მე დაუკვირდები შენს ლიმოსს, ამ ლიმოსში ერთ ნაპერწკალს ვიცნობ, რომელიც მხოლოდ მე მეკუთვნის როგორც ადამიანს, როგორც მგოსანს. იმ ნაპერწკალს მომანათებ... და მერე ფეხჩქარა შეუხვევ თეატრისაკენ. მე კი ოცნებათა ბურუსში გავეხვევი და შენთან ერთად ვარსკვლავებისაკენ გავფრინდები, რადგან შენ ვარსკვლავი ხარ ჩემი ქალაქისა.

მე შენ მიყვარხარ, რადგან შენ უფრო შემაყვარე ჩემი მამულ-დედული, ჩემი ქვეყანა.

მე შენ მიყვარხარ, რადგან შენ უფრო შემაყვარე ადამიანი.

მე შენ მიყვარხარ, რადგან შენ შემაყვარე ნესტანის თბილი ცრემლები, რადგან შენ უფრო შემაძულე ქაჯეთის ციხე — ბოროტების საბუდარი.

მე შენ მიყვარხარ, რადგან უფრო შემაყვარე ქალი და პოეზია.

მე შენ მიყვარხარ...

მადლობა ოცნებაო ჩემო, ზღაპრული მშვენიერების ბინადარო. და თვით მშვენიერებათა ღვთაებავ!

აქსუდ გავაათოვი

სონეტები

ზოგჯერ მგონია, აღარასდროს და არც ერთ სტრიქონს
არ დავწერ ისეთს, რომ სიყვარულს მადლს არ სწირავდეს.
სხვაგვარი ლექსი არც მეწეროს აქამდე თითქოს —
დავხევე და ბუხარს შევუკეთებ, რომ აბრიალდეს.

ჩემი გზა უკვე რა ხანია მთის კალთას მოსდევს,
სიცოცხლის ძაფი არვინ იცის, როდის გაწყდება.
ერთი სიცოცხლე მერგო, მაგრამ თუნდ ბევრიც მქონდეს,
მე კარგად ვიცი, სიყვარული მათაც გაწვდება.

რაც უნდა მოხდეს, არ ვივიწყებ წამითაც არსად —
ჩემი სიმღერა სიყვარულის ცეცხლით ენთება.
დრო იწურება, გასავლელი ცოტალა დარჩა
და წვრილმანისთვის ახლა ლექსი არ მემეტება.

მთიელო ჩქარა — ჭირნახული გარეთ არ დაგრჩეს,
რთველი ილევა და ზამთარი მოგადგა კარზე.

* * *

დამკვიდრებული ძველთაგანვე ჩვენში წესია:
როს სიძის სახლში დედოფალი წასვლას ინებებს,
უკან მისდევენ და გზადაგზა კენჭებს ესვრიან,
ხოლო შინ მისულს გოლეულით უმასპინძლებენ.

მეფე-დედოფალს ახლობლები და მეზობლები
აგრძნობინებენ, იყავითო იმის მცნობელი,
რომ ცხოვრებისგან არაერთხელ გელით კოპები
და მაინც ძალზე ტკბილი არის წუთისოფელი.

ძველ ჩვეულებას, რომ შემორჩა ჩვენს ყოფას დღემდის.
ვიგონებ მუდამ და ყოველთვის სიკეთედ ჩავთვლი.
მეუღლევ ჩემო, მე მგონია, ცხოვრებას ჩვენთვის
არ დაუზოგავს არც კოპები და აღარც თაფლი.

ეს თაფლი როგორ გვიტკბობს ხოლმე ამ წუთისოფელს,
რომელიც ზოგჯერ გვიმუხთლებს და არ გვაკლებს კოპებს.

* * *

შენ მეუბნები: „მთავარია, თავს გაუფრთხილდე“.

ჩემო კეთილო, დღენიადაგ მარიგებ ასე.

საკმაო ხანი ვიცხოვრე და ვიცხოვრებ კიდევ,
თუმცა არასდროს მიზრუნია საკუთარ თავზე.

წინათ რამდენი მეგობარი მყავდა ერთგული,
მაგრამ საკუთარ მეგობრებსაც ვერ გაუფრთხილდი.

წავიდნენ ისე, არც კი იყვნენ დაღვინებული,
ჯერ კიდევ მაშინ, როცა სატრფოდ, ალბათ, არც მთვლიდი.

ზრუნვას და გარჯას ქვეყნად თავი ვინ დაადწია,
ვინ გაქცევია მწუხარებას, ტკივილებს, ტანჯვას
და დროს, რომელმაც ჩვენ მოვალედ გადაგვაქცია.
რომ იჩქარის და გვითვალთვალეს, დროს როგორ ვხარჯავთ.

თავს მიხედვო, ნულარ მეტყვი, რად მინდა აჯა? —

შენ რომ გიყურებ, მშვიდად მიცემს ყოველთვის მაჯა.

* * *

თმას შეისწორებ დაღვრემილი, ბაგეთა ფრთოლვით.
მოიღუშები და ჭაღარას შეჰყურებ ერთ ხანს.

მწვანე ტოტს შვენის შემოდგომის პირველი თოვლი,
ნუ დაღონდები, ნუ დამალავ, ნუ ჩამოფერთხავ.

თავის დროზე ხომ შემოდგომაც უნდა მოვიდეს,
ვერ შეაჩერებ, რა აზრი აქვს გაჩიუტებას?
ხეებს ფოთლები ჩამოცვივდეს, მოთოვოს კიდეც,
შემოდგომური ფერადებიც მიწას უხდება.

არც მე ვიქნები ახალგაზრდა აღარასოდეს.
რა ვუყოთ მერე, დრო მოვიდეს და გაგვათეთროს.
თავაწყვეტილი, სუსხიანი ქარბუქი ქროდეს.
გულში ის ცეცხლი კიდეც დაგვრჩა, წინათ რომ ენთო.

გვამშვენებს წლები, სხვანაირი დაგვკრავს იერი —
როგორც არასდროს, ახლა ისე. ხარ მშვენიერი.

* * *

მრავალს შევუნდე, გულში არ მაქვს წყენა მე მათი,
მეც მაპატიეს, ჩემგან რამე სწყენიათ ოდეს.
შემოდგომაზე თუმცა ბალებს ფეხით ვთელავდი,
გაზაფხულობით მთავაზობდნენ ნამიან ფოთლებს.

ეს გულუხვობა და სიკეთე ვერ დავაფასე,
მაგრამ გაზაფხულს შურისგება არ უფიქრია.
ჩემს გასახარად იგი წელსაც ტურფად ხასხასებს,
სითბოს ტოტები ყვავილებით დაუფიფქია.

შენ კი თვითეულ შეცოდებას მიწონი მისხლით
და განაჩენიც ნაჩქარევად გამოგაქვს ჩემთვის.
გულკეთილობა არ გაკლია, ხარ ქების ღირსი,
მაშ, რად არ ისმენ, პატიებას როდესაც გვედრი?

ნუ გავიწყდება, ჩემო, დიდი ცოდვაა ისიც,
შეუნიშნავი რომ არ გრჩება ნაკლი თუნდ ერთიც.

ტრფობა იმგვარი ინსტიტუტი არის ეგება,
 რომელშიც სწავლას ზოგიერთნი გულს ვერ უდებენ,
 სადაც დარდი და სიხარული შეუსვენებლად
 დღისით და ღამით საგანგებოდ წვრთნიან სტუდენტებს.

მეც თავსატეხი ბევრი წიგნის ვფურცლე გვერდები
 და ერთი აზრი ჭეშმარიტი ვირწმუნე მტკიცედ,
 რომ ყველანაირ საიდუმლოს სწავლით ვერ ვწვდებით,
 ხელმოცარულთა მაგალითზე ცოდნას ვერ ვიძენთ.

ამოდ დავშვრი — ბევრ რაიმეს ვერა ვხვდებოდი,
 თავს ვერ ვალწევდი ხათაბალას. ენა მეზმოდა.
 წავიბორძიკე არაერთხელ, ხშირად ვცდებოდი
 და ყველაფერი პირუკულმა მელანდებოდა.

გამოგიტყდებით, ცუდი მქონდა მუდამ მოსწრება,
 თუმც ინსტიტუტში გავატარე დღე და მოსწრება.

* * *

მოხდება ხოლმე, სიწყნარეს და ღუმილს ვჯერდებიო.
 რადგან სადავო აღარა გვაქვს ჩვენ არაფერი,
 ხელით ნიკაპზე დაყრდნობილი ცეცხლს ვაშტერდებით
 ანდა ზღვისპირზე მოლივლივე ტალღებს გავცქერით.

ხმასაც არ ვიღებთ და დრო გზდის ასე ტაატით.
 არ ვლაპარაკობთ არც საქმეზე, არც ზღაპრულ ბაღზე,
 თითქოს ვშიშობთ, რომ ძველისძველი ჩვენი კამათით
 გამოვალვიძებთ უზრუნველად მძინარე ბავშვებს.

და აი ახლაც სიტყვის დაძვრა არ გვინდა არც ერთს,
 მაგრამ დღეს ჩვენი მდუმარება ბევრ რამეს იტევს —
 სამყაროს მთლიანს, გულში ჩუმად რომ მოგათავსეთ.
 ყველაფერს, რისი გამოხატვაც არ ძალუძთ სიტყვებს.

მთის მდინარენი ბარისაკენ ხმაურით ქრიან,
 მაგრამ დრო მოვა და ისინიც შეწყვეტენ ჩხრიალს.

კედლის საათი ითვლის წამებს შეუსვენებლად
ჩემი დღეებიც იმთავითვე დათვლილი ჰქონდა.
მისი წიკწიკი მომესმოდა წარმტაც ბგერებად,
მეუბნებოდა: „ჯერ ადრეა, დაიცა ცოტა!“

მისი წიკწიკი მომესმოდა უნეტარესად,
შევყურებდი და სიხარულის მესხმოდა ფრთები.
„წიკწიკ, დაიცა, შემოვივლი ნახევარ წრესაც
და პაემანზე დაბარებულ სატრფოს შევხვდები“.

საათი ისევ დღე და ღამე დროს ზუსტად ითვლის.
მორჩილებს კანონს, მორჩილებდა როგორც თავიდან
და ის სიმღერა, რომლის ჰანგზე ოცნებებს ვშლიდი,
კაემნად იქცა და უეცრივ გული დაბინდა.

განშორებებით მოშხამული დღეები მიდის
და მესმის: „წიკწიკ, გაზაფხული უკვე წავიდა“.

* * *

ლამაზ ქალიშვილს მომდერალმა ელდარე ლავმა
დაადგა თვალი და გაგზავნა კიდეც ნიშანი.
ქალი სხვას შერთეს დანიშნული არ შეებრალათ —
დედაც და მამაც გულქვა იყვნენ პატარძლისანი.

შემდეგ ქორწილში მიიწვიეს გაწბილებული,
მგოსანს ღვინოში ჩაუწვეთეს ჩუმად სამსალა.
არ დაუკარგავს მას სიღინჯე მართლაც ქებული —
მზაკვრობას მიხვდა, მაგრამ ყანწი მაინც დაცალა.

იგი მოიქცა ისე, როგორც ითხოვს ადამი,
არ გადავიდა უფროსების ნებას ამგვარად.
ამბობენ, ზღურბლთან მიადწია თურმე ტაატით,
მერე მოწყვეტით დაეცა და აღარც ამდგარა.

ასე მგონია, განწირული მგოსნის სადარად
ყანწს ვეწაფები, თუმცა ვიცი, ვკვდები ღალატით.

დალესტნის მთების მომღერალი მყავდა მშობელი.
 დიდხანს იცოცხლა და დატოვა ლექსი მრავალი —
 ახლობლების და ხუნძახელთა ამბის მთხრობელი.
 წერდა, ვინ იყო ავი და ვინ — კაცის წამალი.

და აი ერთხელ კარს მოადგნენ ბერიკაცები
 და ესე უთხრეს: „მართლაც ძნელი დასაჯერია —
 იმაზე, ვინაც იმსახურებს ქებას სავსებით,
 მაგ შენს ლექსებში ერთი სიტყვაც არა წერია“.

მაგრამ მამაჩემს საკუთარი ჰქონია აზრი,
 ბრიყვი არისო, ცოლის ქებას, რომელიც იტყვის,
 იმაზე, ვინაც ცოლს გალანძღავს, კაცი არ ითქმის.
 ...მე კი ამდენ ხანს ცოლზე ლექსის წერაში დავშვრი.

რაც მიმღერია, საამაყოდ ყოველთვის ვთვლიდი
 და რომ მართალი იყო მამა, ახლაც მივხვდი.

თარგმნა გიორგი სალუქვაძემ.

პოთა ზოიძე

შ ი ძ რ ი ს გ რ რ ე

ვინც სოფელში შობილა და გაზრდილა, უთუოდ ეცოდინება რა არის ძველებურ ბუხართან გატარებული დეკემბრისა და იანვრის ღამეები, ყე-ვარი ხარით მოტანილი მუხის ვეებერთელა ჯირკი ბუხარში, ყაყაჩოსავით მოლაჟღაჟე ნაკვერცხლები, იქვე შორიახლოს თხუთმეტსულიანი ოჯახის კეცივით მიპიწკინებული დიდი თეთრი კვახი, იქვე გაფენილ დათვის ტყა-ვზე წამოგორებული, თავქვეშ ბალიშამოჩრილი ბაბუა, ხელში წალდის-ოდენა ჩიბუხით, გარშემორტყმული დიდი ჯალაბით — შვილებით, რძლე-ბით, შვილთაშვილებით.

მართლაც რომ ტკბილია ბუხართან გატარებული ზამთრის ღამეები, ასევე ტკბილია ალი ბაბუას მონათხრობი ზღაპრები. გუშინდელივით მახ-სოვს როგორ გამობერტყავდა ჩიბუხიდან ნაცარს, მერე ჩიბუხს იქვე სა-თუთუნე ქისასთან დადებდა და მოუხსნიდა თავს ზღაპრების გუდას. ჩემს წარმოდგენაში ზღვასავით უძირო იყო ეს გუდა, რადგან ბაბუა ალის ზღაპრები იწყებოდა, და არ ვიცე სად და როდის მთავრდებოდა. ის კი მა-ხსოვს, ბებია რომ მეტყოდა მეორე დღეს — ისე დაგეძინა, გასაღვიძებ-ლად ველარ გაგიმეტეო და ჩემს წილ კვახის ნაჭერს მომცემდა.

ბაბუა ალის ზღაპრების მოქმედი პირები. უმთავრესად მეფეები და მათი ქალიშვილები, რაინდები, მზეთუნახავი ქალები, დევები და ბაყბაყ-დეგები, შინაური და გარეული ცხოველები იყვნენ. ბევრი მათგანის ბედი-თა თუ უბედობით ცრემლი მიღვრია. ისიც მახსოვს, როგორ გამამხნევებ-და ბებიაჩემი — რა გატირებს, შვილო, ეს ყველაფერი ბაბუაშენის მო-გონილიაო. ალი ბაბუას ზღაპრებში ერთმანეთს ებრძოდა კეთილი და ბო-როტი, მდიდარი და ღარიბი, დიდი და პატარა, ლამაზი და მახინჯი, ჭკვია-ნი და სულელი, ძლიერი და სუსტი... ეს ბრძოლები უმთავრესად სიკეთის გამარჯვებით მთავრდებოდა.

ჩემს გაცეხას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა წამოვიზარდე და ალი ბა-

ბუას ზოგიერთი ზღაპარი „დედა ენაში“ ვიხილე. მარტო ზღაპრები კი არა და ბებია სანთურს არაერთხელ მოუთხრობია „იანანამ რა ქნა?!“ მან წერა-კითხვა არ იცოდა და ჩემთვის ახლაც გამოუცნობ გამოცანად რჩება საიდან იცოდა ეს ყველაფერი.

ოჯახში ყველაზე პატარა მე ვიყავი და, ბუნებრივია, ყველაზე მეტად ბებიას ვუყვარდი. სამაგიეროდ მეც ყველაზე მეტად მიყვარდა იგი და მისგან მოწოდებული ტკბილეული. ბებია სანთური ღვთისნიერი ქალი იყო. ასე მეგონა, ქვეყნად ყველა სიკეთე მისგან იწყებოდა. მთელი სოფელი, დიდი თუ პატარა, ქალი თუ კაცი, მის მიმართ მოკრძალებული იყო და პატივისცემით ეპყრობოდა. ეს, ალბათ, იმიტომ, რომ თავად იყო ყველაზე მეტად მოკრძალებული და სხვათა პატივისმცემელი. ჩვენს ოჯახში შემოსულ ბავშვსაც კი უყურადღებოდ არ დატოვებდა, ყველასთან და ყოველთვის თავაზი და მოკრძალება ეხატებოდა. სამოცდაათ წელს გადაცილებულს გული საქმისაჲნ ერჩოდა. — სიბერეს დაუდგა თვალები თვარა, ამ ცხელ დღეს უქმად რა გამატარებინებსო, — იტყოდა ხშირად.

ჩვენი სახლიდან ორასი მეტრის დაშორებით ჰა გვქონდა. ზაფხულობით მთელი სოფელი ამ ჰიდან ეზიდებოდა წყალს. სოფელში შემოსული სტუმარი ისე არ წავიდოდა, ამ ჰის წყალი რომ არ დაეღია. მახსოვს, ზაფხულის პაპანაქება იყო. მამა ყანიდან დაბრუნდა, დაღლილი სექვზე გულაღმა წამოწვა და ჩაილაპარაკა — ახლა ერთი ჰიქა ცივი წყალი მთელ ქვეყანას მიღირსო. ბავშვებმა ერთმანეთს გადახედეთ და ამით დამთავრდა ყველაფერი. ათი-თხუთმეტი წუთის შემდეგ ოთახში ბებია სანთური შემოვიდა და მარჯვენა ხელკავს წყლით სავსე ვეება თუნგი ჩამოხსნა. ეს იყო ჩემი პირველი და ყველაზე დიდი უხერხულობა, რომელიც დღემდე დამამახსოვრდა და არც არასოდეს დამავიწყდება.

ბებია სანთური ხშირად მკითხავდა, — დიდი კაცი რომ გაიზრდები, რას გააკეთებო. მე პასუხი მზად მქონდა: დიდი რომ გავიზრდები, ექიმობას ვისწავლი, შენს გულისფრიალს გუმკურნალებ და საერთოდ, ჩვენს სოფელში ავადმყოფობას არ გავაჭაჭანებ მეტი.

— მე კი მინდა, შვილო, ექიმი კი არა, ინჟინერი გამოხვიდე, — მეტყოდა იგი — ხომ ხედავ, როგორი გვალვაა, ახლა რომ ჩვენს სოფელს სარწყავი წყალი ჰქონდეს, სოფელი ვერ აჯობებს დუნიაზე... კარგი ინჟინერი რომ გამოხვიდე, ბარათაულის ღელიდან დიდ რუს გამოიყვან და მიწას წყურვილს მოუკლავ. დარწყულებული მიწა სოფელს მოსავალს და სიკეთეს მისცემს, ტყეც გაიზრდება, ჩვენი ჰის წყალიც იმატებს და აღარც ციება იქნებაო. მას შემდეგ დიდი დრო გავიდა, ბევრმა წყალმა ჩაიარა, ბევრი რამ მიეცა დავიწყებას, მაგრამ ბებია სანთურის კეთილი გული და სოფლის ხვალისდელ დღეზე ფიქრი არასოდეს დამავიწყდება.

იმედი ვერ გავუმართლე ბებია სანთურს, ინჟინერი ვერ გამოვედი,

ბავშვობისდროინდელ ექიმად გახდომის გულუბრყვილო ოცნებაზეც მალე ავიღე ხელი. თვითონ გულისფრიალმა იმსხვერპლა.

მართალია, ბადიშმა ვერ გაუმართლა, მაგრამ სამაგიეროდ შვილის — შვილის შვილებმა ივარგეს. ერთ-ერთი მათგანი — თემური თბილისში ეუფლება მკურნალის პროფესიას. ახლა სოფელს ექიმებიც ჰყავს და ინჟინრებიც. სოფლის თავკაცებმა საფუძველი ჩაუყარეს ცეკვა-ვარჯანაულის არხის მშენებლობას. იგი დაარწყულებს ცეკვის, ვარჯანაულის, ჭალის, წყაროთის და ახალდაბის ნაყოფიერ მიწებს. დაარწყულებული მიწა კი სოფელს სიკეთეს მისცემს, ჭის წყალიც იმატებს და ტყეც აშრილდება.

* * *

ამ ფიქრებში ვიყავი გართული, როცა კახაბერს გავცდი და მანქანამ გეზი აჭარისწყლის ხეობისაკენ აიღო. ჯიბეში მწერალთა კავშირის შემოქმედებითი მივლინება მიდევს და შუახვევის რაიონში მიმეჩქარება. დღეს ძალიან ღამაში, შეიძლება ითქვას, რომანტიკული დღეა. ამ დილით, როცა ნინოშვილის ქუჩით ჩავუარე ზღვის ნაპირს, პანსიონატ „ბათუმისა“ და ტურბაზის მიდამოები უცხო თვალთა რომ მენახა, თავი ზღაპარში მეგონებოდა. მართო შემოდგომის კი არა, საერთოდ თვეებს შორის ყველაზე ღამაში და კარგია ოქტომბერი, მაგრამ წელს რაღაც არაჩვეულებრივი, ზღაპრული ოქტომბერია. ეს იგრძნობა ზღვის სანაპიროზე, კახაბრის ველზე, უფრო აჭარისწყლის ხეობაში... ეს იგრძნობა მთაში და ბარში, სოფელში და ქალაქში, ყველგან, სადაც ბუნება და მისი უმშვენიერესი ქმნილება — ადამიანი შეთანაწყობილად მოქმედებენ.

აწვესის ხეობაში რომ შევედით და მთებს ავხედე, უნებლიეთ გამახსენდა სიმონ ჩიქოვანის სიტყვები — „მთები აწვდილან, როგორც ლოცვები და ზღვა გართხმულა, როგორც ვედრება“. შეუძლებელია მოვლენის უკეთესად დანახვა და გადმოცემა. თავისი ცხოვრების მიმწუხრზე შექმნა პოეტმა ქართული პოეზიის ოქროს ფურცელი „შემოდგომის დღეები აჭარაში!“ ალბათ, მაშინაც ასეთი შემოდგომა იყო, როცა პოეტი ამ სტრიქონებს წერდა მეთქი — გავუმხილე ჩემს გვერდით მჯდომ პოეტ მამია ვარშანიძეს.

მამია კვერს მიკრავს. მართლაც ულამაზესი ხეობა გვაქვს. ჩვენმა პოეტებმა საკადრისადაც შეაქეს. სიმონი, გოგლა, დიდებული გალაკტიონი... მამია წუთით გაირინდა. ისევ მე დავარღვიე ღუმელი. მოვიგონე ადგილი მისი „ხიხანის არწივებიდან“, აჭარისწყლის ხეობას რომ უმღერა. თითქოს არ გაუგონიაო, ისე ჩაილაპარაკა, — ჩვენი კინოს და ტელეობერატორები ჯერ კიდევ ვალში არიანო. ვიგრძენი, მისი ფიქრი ახლა შორს მიფრინავდა და ღუმელი ვარჩიე.

კახაბერი, აჭარისწყალი, მახუნცეთი, დოლოვანი, ქედა, ზვარე, წონ-
არისი, გობრონეთი, ცხმორისი, დანდალო, ხიჭაური, შუახევი... გზა ბათუ-
მიდან შუახევამდე — ეს არის ულამაზესი ხეობა ულამაზესი სოფლებით,
თითოეული მათგანი ღირსია ქებათა-ქებისა, მაგრამ ჩემს შემოქმედებით
მივლინებას სხვა მიზანი აქვს, უნდა ვეწვიო ჭვანელ და ოლადაურელ კო-
ლმეურნეებს, ათასჯერ ნანახი და გაგონილი კიდევ ერთხელ უნდა გავზომო
საკუთარი თვალთ, შემდეგ კი მოვუთხრო მთელ საქართველოს. შუახევი
ახალგაზრდა რაიონია, 1952 წელს გაჩნდა საქართველოს რუკაზე, მაგრამ
შუახეველთა წარმატებები კარგადაა ცნობილი.

უკვე შუახევეში ვართ. მე ვემშვიდობები მამია ვარშანიძეს, რომელსაც
ახლა ხიხაძირში მიეჩქარება თავის „ხიხანის არწივებთან“ შესახვედრად.

შუახევი.

ეს არის მთებს შორის, მთების გულში ზოლივით გაჭრილი ხეობა, ზო-
გან — კლდოვანი, ზოგან — მწვანით შემოსილი. მისი წარსული თუ გაინ-
ტერესებთ, უნდა მოუსმინო, როგორც აქაურები ამბობენ, „ძველ კაცებს“. მათ
კარგად ახსოვთ წარსულ დღეთა სიდუხჭირე, ისინი გეტყვიან ღინჯი,
ძარღვიანი აჭარული დიალექტით, თუ რანი ვიყავით და როგორ ვცხოვ-
რობდით წარსულში. გეტყვიან, როგორ ეჭრჩებოდა ხალხი სოციალურ
ჩაგვრას და როგორ ეწერებოდა „მევლუდას“ თუ სხვა ფირალების რაზმ-
ში, გეტყვიან ილიას ხელაძის, უკვე გაზღაპრებულ ამბავს. იგი აუჯანყდა
ძველ ადამ-წესებს, სოციალურ უსამართლობას, მეფის კანონებს და გა-
ფირალდა. მალე ილიასი მევლუდ დიასამიძის რაზმს შეუერთდა და მათთან
ერთად ებრძოდა მეფის მთავრობის მოხელეებს. ეს ბრძოლა სტიქიური
იყო და დამარცხდა. მევლუდ დიასამიძის რაზმელები შეიპყრეს და გაასა-
მართლეს. ასეთივე ბედი ეწია ფურტიოელ ილიას ხელაძესაც. აი რას მო-
გვითხრობს ამ სასამართლო პროცესის შესახებ ქართული ლიტერატურის
კლასიკოსი დავით კლდიაშვილი, რომელიც სასამართლოზე თარჯიმანი
იყო.

„...დამცველი თხოულობდა სასჯელის შემცირებას.

სასამართლოს წევრთა თათბირის დროს ივანენკომაც ასეთი აზრი წა-
რმოთქვა, მასაც ჩვენსავით სწადდა ილიასა სიკვდილს გადაერჩინა. მაგრამ
აქ საჭირო იყო სხვანაირი მოქმედება.

— ამ საცოდავს, ბუნების შვილს, ჩვენი განაჩენით, რომელშიაც თუ
არ იქნება მისი სიკვდილით დასჯა, ჩვენ ვერას გზით ვერ ვუშველით, —
თქვა ივანენკომ, — მთავარმართებელს გავაჯავრებთ მხოლოდ; გოლიცინი
ისე მოიქცევა, როგორც მოიქცა მევლუდას შესახებ: განაჩენს გაგზავნის
პეტერბურგში და გადაასწორებინებს მისდა ნებისად ჩვენ მიერ გამოტა-
ნილ შეღავათიან განჩინებას. ჩვენ ილიასას მხოლოდ დავლუბავთ. მე
გთხოვთ გამოვიტანოთ სიკვდილით დასჯის განაჩენი და ამით მომეციოთ სა-

შუალეზა ვიხსნა იგი უბედურებისაგან; გაძლევთ პატიოსან სიტყვას, მივი-
ლო ყოველივე ზომა, რომ გოლიცინი შევაჯერო, დავიყოლიო, ამ საცოდავ
ყმაწვილს ააცდინოს სიკვდილი. მე დაწვრილებით, სავსებით დავუხატავ,
გავაცნობ ილიასას საქმეს და იმედი მაქვს მივალებინებ ჩემს შუამდგომ-
ლობას...

ჩვენ დავთანხმდით; ივანენკომაც შეასრულა თავისი დანაპირები, მა-
გრამ მხეცს სისხლი სწყუროდა და არაფერი შეისმინა. გოლიცინის ბრძა-
ნებით ბათუმის ოლქის უფროსმა ილიასა წაიყვანა აჭარაში: ქედაში შეჰ-
ყარეს მრავალი ქალი, კაცი, ბავშვებიც კი და ილიასა საჯაროდ ჩამოახრ-
ჩვეს.

— ასე დაისჯება ყოველი, რომელიც კანონს დაარღვევს და სამარ-
თაღს გადააბიჯებს! იცოდეთ ეს! — გამოეცხადა ხალხს, რომელსაც გული
უღუღლა, რომ მშვენიერი ბიჭი, უდანაშაულო, მართალი, ძალღივით ჩა-
მოჰკიდეს“.

სახრჩობელამ და საპყრობილემ ვერ ჩაჰკლა მეგრძოლი სული. მთა-
სავით ზვიადი, ზვავევით მარდი და ფიცხია აჭარის მთებში გაზრდილი კა-
ცი, უყვარს სიმართლის დაცვა და სიმართლის გამოტანაც. ასეთი კაცი
მომხდურს როგორ მოუხრიდა ქედს, თავს როგორ დააჩაგვრინებდა, ბა-
ტონად როგორ გაიხდიდა. და თუ აჭარა ოდით ფარი იყო საქართველოს
სამხრეთით, ფარის ნახევარი მთიანი მხარეც იყო. ამიტომ დასჭირდა
მტერს მეტი ცეცხლი და მახვილი განსაკუთრებით აქ. შუახევის ბევრ სო-
ფელში არის უბანი, რომელსაც „ნაომარი“ ჰქვია. ძველი კაცები იტყვიან,
ამ ადგილს ჭალიქედი ერქვა. თურქი რომ მოვიდა, სისხლისმღვრელი შე-
ტაკება მოხდა და მწვანე ჭალა სისხლმა შეღება. ამის შემდეგ ხალხმა ჭა-
ლიქედს ნაომარი შეარქვაო.

ძალადობამ ვერ გაიტანა თავისი. ხალხის უტეხი სული სიცოცხლესა-
სავით უფრთხილდებოდა მიწაში ვაზის ფესვებს და სულში დედაენის ნა-
თელს.

შუახევის სოფლებს ბევრი ლხინიც ახსოვს და შავი ღლეც, მტერიც
მოსულა და მოყვარეც.

ნამდვილი მოყვარე კი 1921 წლის 17 მარტს მოვიდა. ეს იყო მე-18
ცხენოსანთა დივიზია, რომელსაც ლეგენდარული დიმიტრი ჟლობა მეთა-
ურობდა. მან გადმოლაზა გოდერძის უღელტეხილი და აჭარის მრავალტა-
ნჯულ მიწას სანუკვარი თავისუფლება ახარა. მას შემდეგ ნახევარ საუკუ-
ნეზე მეტი გავიდა. ნახევარი საუკუნე მთელი ეპოქაა მთიელი გლეხკაცის
ცხოვრებაში. თავისუფალი შრომა ხალხის სამსახურში ჩადგა. რაიონს ახ-
ლა შესანიშნავი ინტელიგენცია ჰყავს, რომელიც სოფლის კეთილდღეობი-
სათვის იღვწის და თვალი არ უჭირავს ქალაქისაკენ. პედაგოგები და ექი-
მები, ინჟინრები და აგრონომები მხარაში უდგანან გლეხკაცობას. ბევრი

შუახვეული სპეციალისტი მეცნიერულ-საზოგადოებრივ საქმიანობას ეწე-
ვა რესპუბლიკის ქალაქებში.

მაგონდება 1966 წლის შემოდგომა. აჭარის მთავრობამ ბათუმელ მე-
რლებთან ერთად, ჯერ კიდევ ახალბედა პოეტი, მე-5 კურსის სტუდენტი,
შუახვეში მიმავლინა შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავისადმი
მიძღვნილ საზეიმო საღამოზე მონაწილეობის მისაღებად. სიტყვითაც გა-
მოვედი და გენიალური პოეტისადმი მიძღვნილი ლექსიც წავიკითხე. იმ-
დენი ხალხი შუახვევის რაიონის ცენტრში არასდროს არ მინახავს. პოეტის
იუბილე კი არა, ეს იყო ეროვნული სახალხო ზეიმი. დიდს თუ პატარას,
ყველას ღიმილი ეფინა ბაგეზე და რუსთაველის სტრიქონებს ჩურჩულებ-
და. შუადღისას თამარის ციხესთან მიტინგი გაიმართა ღია ცის ქვეშ. სა-
სიამოვნოც და ამალეღვებელიც იყო კოლმეურნე ქალების გამოსვლები.
ყველა თავის სიტყვას პოეტის სტრიქონებით ამთავრებდა.

ახლა, როცა „ფიქრის გორას“ შევუდექე, სათქმელს და დასაწერს რა
დამილევეს, მაგრამ უმჯობესია სოფლის გამრჩე ადამიანებს სიტყვა მივცეთ
და მოვუსმინოთ.

* * *

შუახვევის რაიონის პარტიულ კომიტეტში ჩემი სტუდენტობის მეგო-
ბრები მუშაობენ. ჯერ იოსებ ხიმშიაშვილი მოვინახულე, რომელიც რაი-
კომის საორგანიზაციო განყოფილებას ხელმძღვანელობს. მალე ლევან ტა-
კიძე შემოგვიერთდა.

პირველი მდივანი ვიკითხე.

— ერთი საათის წინ ნაღვარევი წავიდაო, მითხრეს.

— ხვალ შაბათია და ჩემი ვიზიტი, რალა თქმა უნდა, ორშაბათამდე
გადაიდო მეტი, — ჩავილაპარაკე ჩემთვის.

— ახლა ჩვენთან შაბათი და კვირა არ არსებობს. მოსავლის აღების
დროა, ყოველთვის მზიანი დღეები ხომ არ იქნება. ჯერ წლის მოსავალი
უნდა დავაბინაოთ, მერე კი შაბათიც იქნება და კვირაც. ხვალ დილის რვა
საათიდან მდივანი კაბინეტში იქნება, ოღონდ შუადღის შემდეგ, როგორც
ყოველთვის, რომელიმე კოლმეურნეობაში წავაო — მეუბნება იოსები.

მეორე დღეს მდივანი ცხრის ნახევარზე მართლაც კაბინეტში დაგე-
ხვდა. მე და ლევან ტაკიძემ კაბინეტის კარი რომ შევადეთ, გაშლილი გა-
ზეთი გვერდზე გადადო და შეგვეგება.

მიხეილი გვესაუბრა რაიონის მოწინავე ადამიანებზე, მევენახეებზე,
მეცხოველეებზე, მეთამბაქოეებზე... ისინი ნამდვილი გმირები არიან. გმი-
რულმა შრომამ ლენინის ორდენის კავალერი გახადა ზულეიხა ფუტყარა-
ძე, შრომის წითელი დროშის ორდენი აქვს სევიე დავითაძეს.

თამბაქოს უხვი მოსავლის მოყვანისათვის საპატიო ნიშნის ორდენით დაჯილდოვდა ჭვანის კალინინის სახელობის კოლმეურნეობის წევრი, სოციალისტურ შეჯიბრებაში გამარჯვებული სულთან ქარცივაძე.

რაიკომის მდივანი გვიხსნის თუ როგორ მიიმე და შრომატევადი დარგია მეთამბაქოეობა. ერთი კილოგრამი ხმელი თამბაქოს მისაღებად საჭიროა 13 კილოგრამი ნედლი თამბაქო. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ რამდენჯერმე უნდა გაითოხნოს და შეიწამლოს. შემდეგ კი საჭიროა 6-7-ჯერ შეტეხვა, ანემსვა, გაშრობა, კავზე გატანა, დახარისხება, დაბარდაგება და ჩაბარება... ამ საქმეში უმთავრესად დაკავებული არიან ქალები, სწორედ მათ იკისრეს ხუთწლედის მეოთხე განმსაზღვრელ წელს 747 ტონა ხმელი თამბაქოს ნაცვლად ქვეყანას მისცენ 820 ტონა. დღეს რაიონი სამართლიანად ამაყობს სახელოვანი ქალებით, — განაგრძობს მდივანი, — ძველი ადამიან-წესებით შებოჭილნი სულ მოკლე დროში კომუნიზმის მშენებელ მოქალაქეებამდე ამაღლდნენ.

სიტყვა ახალგაზრდობაზე ჩამოვუგდე.

— ახალგაზრდობაზე ლაპარაკი საჭიროც არის და სასიამოვნოც — ამბობს იგი. — ყოველ ახალ თაობას თავისი ოცნება და მიზანი, თავისი საფიქრალი და სატკივარი აქვს. ყველას ღრმად სჯერა და სწამს, რომ მხოლოდ მისი რწმენაა ყველაზე უფრო საიმედო და წრფელი, მხოლოდ მისი საქმეა მართალი. ყოველ მათგანს აქვს გუშინდელი დღე და დიდი რწმენითა და იმედით შეპყურებს ხვალისდელს. გუშინდელ და ხვალისდელ დღეში ვგულისხმობ ტრადიციულისა და სიახლის შერწყმას. ერთი შეხედვით შეუმიჩნევლად, მაგრამ მსგავსი მოვლენა მაინც შეიმჩნევა ჩვენი სოფლის ახალგაზრდობის ცხოვრებაში. ახალგაზრდა უარს ამბობს დრომოქმულზე, მოძველებულზე, კრიტიკული თვალთა აფასებს ძველი ცხოვრების ტრადიციებს და მისგან ითვისებს მხოლოდ პროგრესულს.

მდივანი სამართლიანად შენიშნავს და თავის გულისტკივილს გამოხატავს იმის გამო, რომ ჩვენი ზოგიერთი მწერალი თუ ჟურნალისტი გაზვიადებულად ხატავს ჩვენში რელიგიური თუ სხვა მავნე გადმონაშთების არსებობას.

წარსულის მავნე გადმონაშთებთან ბრძოლა თითოეული შეგნებული მოქალაქის, საზოგადო მოღვაწე იქნება იგი თუ პარტიული მუშაკი, სისხლხორცეული საქმეა. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ არ დავინახოთ ის, რაც მოკლე დროში გაკეთდა. ამ 15-20 წლის წინათ ბევრს სათაქილოდ მიაჩნდა ქალიშვილის სასწავლებლად ქალაქში გაგზავნა. ახლა კი... ფიქრობ მაგალითები საჭირო აღარ არის. რაიკომში ხშირად მოდიან იმ აბიტურიენტთა მშობლები, რომლებიც აბარებდნენ უმაღლეს სასწავლებლებში და ჩაიჭრნენ მისაღებ გამოცდებზე, ან კონკურსში ვერ გაიმარჯვეს. ისინი გვიჩვენებენ, რომ ინსტიტუტებსა თუ ტექნიკუმებში მისაღები გამოც-

დების წესები ირღვევა, რომ ჩაირიცხება ის, ვისაც „კაცი“ ჰყავს... მათ საყვედურებში ნაწილობრივ არის სიმართლე. მოდიან ნაღვარევიდან და წყლისაყრიდან, ინწკირვეთიდან და ბრილიდან, ოლადაურიდან და ტბეთიდან, უჩამბიდან და შუბნიდან, მოდიან ახალგაზრდები და მათი მშობლები, თხოულობენ ლიმიტს, დახმარებას, რჩევა-დარბეგებას. ყოველივე ეს იმაზე მეტყველებს, რომ ახალგაზრდობას სურს დაეწაფოს ცოდნას, ხოლო ცოდნა უარყოფს დრომოკმულისა და ძველ ადათ-წესებს.

მიმდინარე წელს მოხდა კოლმეურნეობების გამსხვილება. თქვენი აზრით რა შედეგს გამოიღებს და როგორი პერსპექტივა ექნება ამ საქმეს მეთქი, ვეკითხები და ყურადღებით ვიწერ მდივნის ნაამბობს.

— კოლმეურნეობათა ორგანიზაციულად განმტკიცება პირველხარისხოვანი ამოცანაა, — ამბობს მდივანი. — ჩვენი რაიონის მოსახლეობა შეადგენს ოცდაათხუთას სულს. ამ პირობებში ორმოცდასამი კოლმეურნეობა, ცხადია, არაეფექტურია. ზოგ კოლმეურნეობაში მხოლოდ 50-60 კომლი იყო. ხელმძღვანელი ორგანოების დირექტივების საფუძველზე მოხდა გამსხვილება. ახლა ორმოცდასამის ნაცვლად რაიონში თვრამეტი კოლმეურნეობა გვაქვს. თუ რა შედეგს მოგვცემს ეს, ნათელი გახდება სამეურნეო წლის ბოლოს. ახლა მხოლოდ იმის თქმა შეგვიძლია, რომ გამსხვილებულ კოლმეურნეობებში საგრძნობლად განმტკიცდა შრომის დისციპლინა. ვფიქრობთ გამსხვილება განსაკუთრებით პერსპექტიული იქნება მცირემიწიანი სოფლებისათვის. იგი ხელს შეუწყობს მეურნეობის ინტენსიფიკაციას. თქვენ ალბათ გაივლით კოლმეურნეობებში, თქვენი თვალით ნახავთ და დარწმუნდებით როგორი გამოცოცხლება და შრომითი აღმავლობა გამოიწვია ამ ღონისძიებამ.

მე უკვე ვიყავი წყაროთის კოლმეურნეობაში, ვესაუბრე ჭალელ და ახალდაბელ მევენახეებს, მეთამბაქოეებს, სოფლის თავკაცებს და ყველა იმედით შეჰყურებს კოლმეურნეობათა გამსხვილების ღონისძიებას მეთქი. შემდეგ ჩემი დღევანდელი მარშრუტი გავაცანი.

* * *

პერანგას და კარას მთებზე მზე ვეებერთელა ნოხივით განფენილა და სიყვითლეშებარებულ შემოდგომურ გარემოს არაჩვეულებრივ იერს აძლევს. დაბლა, ვიწრო ხეობაში ჭვანისწყალი ნელი ღუღუნით მიედინება და ხიჭაურში უერთდება აჭარისწყალს. თაკარა მზეა, თანაც შემოდგომის გრილი სუნთქვა იგრძნობა. გზის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს მსხლის და ვაშლის ხეები, თამბაქოს პლანტაციები, სიმინდის ყანები, საკარმიდამო ბაღ-ბოსტნები ზედიზედ მისდევენ ერთმანეთს. ტაკიძეების ციხის მიდამოებიდან, რომელსაც აქაურები „ციხიყელს“ ეძახიან, ხელისგულივით მო-

ჩანს ჭვანისწყალს გაღმა, მარჯვენა მხარეს, ფერდობზე გაშენებული სოფელი ახალდაბა, რომლის ყოველი კუთხე-კუნჭული ჩემთვის ნაცნობი და ახლობელია. მაგონდება პოეტის სიტყვები: „ახალდაბა ლაყვარლებში ქალს ჭვავს კაბა ამოკვალთულს, ვენაცვალე მის კალთებში შემონახულ ლამაზ ქართულს“.

მოჩანს ნაჭვარას და ჭიყალურის ჭალები, თივის ზვინები, ხშირი ტყეები მუხნარებით და ნაძვნარებით. აქ ხარობს იშვიათი და ძვირფასი ჯიშის მცენარეები, მათ შორის კაკალი, წაბლი, ქართული მუხა, თელა, რცხილა, ნაძვი, ფიჭვი, კავკასიის სოჭი, ხურმა, ურთხმელა უხრავე, ძელქვა, უხვად ვხვდებით მოცეს, პანტას, ტყემალს, მაყალოს, მაყვალს და სხვა გარეულ ხეხილს. მდიდარმა ფლორისტულმა გარემომ ხელი შეუწყო ცხოველთა სამყაროს მრავალსახეობას. აქაურ ბუნებას იერს მატებს ძვირფასი გარეული ცხოველები — მგელი, დათვი, მელა, ტურა, გარეული კატა, აფთარი, ფოცხვერი, კვერნა, კურდღელი, შველი, ქურციკი, არჩვი, მთის ინდაური, კაკაბი, შაშვი, მწყერი და სხვა. ერთი სიტყვით, აქაური ბუნება მდიდარია ფლორა-ფაუნით.

ხიჭაურიდან ჭვანამდე დაახლოებით შვიდი კილომეტრია, ჩვეულებრივად, ამ მანძილის ფეხით გავლას თითქმის ერთი საათი ყოფნის, მაგრამ გზადაგზა იმდენი ნაცნობი შემხვდა, რომ ორსაათნახევარი დამჭირდა. სოფელ ტაკიძეებში, იქ სადაც ყოფილი კანტორის შენობა დგას, გიორგი ჯაყელი შემხვდა. გიორგი პროფესიით პედაგოგია. მეზობლებმა თავიანთ თავკაცად აირჩიეს აგერ რამდენიმე წელია. ახლა, როცა ტაკიძეების კოლმეურნეობა ცხემლისის კოლმეურნეობასთან ერთად ჭვანის კოლმეურნეობას შეუერთდა, იგი კვლავ წამოაყენეს გამსხვილებული კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ. ტაკიძეებიდან ჭვანამდე საკმაო გზაა და ბევრი რამ საგულისხმო მიაგებო, ვიდრე ჭვანაში მივალწევდით.

როგორც შევატყვე საუბარში, თავმჯდომარე კმაყოფილია კოლმეურნეობათა გამსხვილების შედეგად მოპოვებული წარმატებებით. ერთხელ კიდევ შეუმოწმებიათ და შეუზომავთ სამი სოფლის სავარგული მიწები: თამბაქო, ვენახი, სიმინდი, ხეხილი, სათიბები ზომიერად გაუნაწილებიათ ცალკეულ ბრიგადებზე და საიმედო მზრუნველი მიუჩენიათ.

ჩვენ უკვე ჭვანაში ვართ. მევენახეობის ბრიგადას ვეწვიეთ მოსავალს კარგი პირი უჩანს. ზოგან შეთვალული, ზოგან უკვე მწიფე მტევნებით დატვირთული ჭიგო წელში იხრება. სულ ცოტაც და გაანთავისუფლებენ მძიმე ტვირთისაგან.

— გვეგმით 69 ტონა ყურძენი უნდა მივიტანოთ სახელმწიფო მარანში, ჩვენი ვალდებულებაა 80 ტონა მოვიწიოთ. ჩვენი მიზანია გადავაჭარბოთ ვალდებულებასაც, — გვეუბნება მთელს რესპუბლიკაში ცნობილი მევენახე ზაქრო ამალაშვილი. იგი შემდეგ თავმჯდომარეს მიუბრუნდა:

ტაკიძეების ზვრები უმთავრესად მზისპირზეა გაშენებული, გარდა ამისა, შიგადაშიგ ბლომადაა გაბნეული საადრეო ჯიშები, ასე რომ, ამ დღეებში კრეფას თუ არ შევუდგებით, შემდეგ მოსავლის უდანაქარგოდ აღებაზე ილაპარაკი ზედმეტი იქნებაო.

— თუ კი მწიფს, რატომ არ უნდა ვკრიფოთ! აი ახლა სწორედ ტაკიძეებში ვიყავი, დროა ზოგან ახლავე დავიწყით კრეფა, — უთხრა თავმჯდომარემ. — ჩვენს ზვრებს 23,2 ჰექტარი უჭირავს. შარშან, როცა კოლმეურნეობები ცალ-ცალკე იყო, ვერცერთმა ვერ შეასრულა ყურძნის წარმოების გეგმა. წელს, ვფიქრობთ, ვალდებულებაც გადაჭარბებით შესრულდება.

ზაქრო ამადლობელმა ახალგაზრდა მევენახე ნათელა ამადლობელი გამაცნო, ჩემი რძალია, კარგი მეოჯახეა და ასევე კარგი მევენახე დადგებაო. თქვენს ცოდნა-გამოცდილებას, შრომის სიყვარულს და მინდობილი საქმისადმი ერთგულების გრძნობას თუ ჩაუწერავ, შეიძლება კიდევ გაჯობოს-მეთქი.

— ის ურჩევნია მამულსა, შვილი რომ სჯობდეს მამასაო, — დაუმატა ჩემს ნათქვამს გიორგიმ.

ნათელა სოფელ ტაკიძეებიდანაა. ჭვანის საშუალო სკოლა რომ დაამთავრა, კოლმეურნეობაში მივიდა და ვენახის ფართობი ჩაიბარა მოსავლელად. თამბაქოსაც უვლიდა. მუყაითმა გოგონამ მალე მიიბყრო თანასოფელთა ყურადღება. მისი ქება მეზობელ სოფელ ჭვანაშიც გაისმა.

ზაქრო ამადლობელი სიხარულით ცას ეწია, როცა ერთ საღამოს მისმა ვაჟმა ოთარიმ გულისნადები გაუმხილა ოჯახს. ნათელასთანა სარძლოს სხვას სად იშოვნო, თქვა და გადაწყვეტილება მოუწონა შვილს.

დაფრინავდნენ ჭვანიდან ტაკიძეებში მერცხლები და დაჰქონდათ სიყვარულის ბარათები. მერე დიდი ქორწილი გადაიხადეს და ახალგაზრდა წყვილს კარგი მომავალი უსურვეს.

მშობლების ოჯახში მიღებული შრომისმოყვარეობა, ცოდნა-გამოცდილება ახლა ორმაგად გამოადგა ნათელას. მამამთილს მიჰბაძა და ვენახის მოვლას მოჰკიდა ხელი.

ახალგაზრდა მევენახეს ჭვანელებმა ნდობა გამოუცხადეს და აჭარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს დებუტატად აირჩიეს...

ნათელას გვერდით ჭვანაში ბევრი მოწინავე კოლმეურნე ქალი შრომობს. სულთან ქარცივაძემ შარშან თამბაქოს უხვი მოსავალი მიიღო. მთავრობამ ღირსეულად დააფასა მისი შრომა; უმცროსმა ქალიშვილმა — გუგულიმ უმახარობლა საპატიო ნიშნის ორდენით დაჯილდოება, სკოლაში ახალი გაზეთები მოეტანათ და იქ გაეგო, მასწავლებელს ბოლო გაკვეთილიდან განთავისუფლება თხოვა, სახლში ადრე მივიდა და დედას სასიხარულო ამბავი აუწყა. ეს იყო შარშან. ორდენოსანი ქალი წელს გაო-

რეცეპტული ენერგიით შრომობს, სურს უფრო მეტი მოსავალი მოიწიოს.

ადამიანის გამრჩე ხელმა, მისმა გმირულმა შრომამ მკვეთრად უცვალა სახე სოფელს. ამ 30 წლის წინათ სოფლის ცენტრში ოროთახიანი ფიცრული სახლი იდგა, რომელშიც მუშაობდა თემსაბჭო. ახლა კოლმეურნეობის კეთილმოწყობილი კლუბ-კანტორა, სასოფლო საბჭოს ადმინისტრაციული შენობა, აქვე ბიბლიოთეკა და კულტურის სახლი, საშუალო სკოლის სამსართულიანი კაპიტალური შენობა, სავაჭრო მაღაზია, ოცდათხუთმეტსაწოლიანი საავადმყოფო, სასადილო, ფოსტა და საყოფაცხოვრებო მომსახურების ობიექტები მშრომელთა სამსახურშია.

სოფელს შესანიშნავი ინტელიგენცია ჰყავს. ჭვანელები დიდი მადლიერებით იგონებენ პედაგოგთა ძველ თაობას, რომლებმაც დიდი ამაგი დასდეს სოფლად სწავლა-აღზრდის საქმეს. სხვადასხვა დროს აქ პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდნენ დ. სანიკიძე, ყ. მახარაძე, ნ. ჩიხლაძე, ნ. ღლონტი, ნ. ორაგველიძე, ც. ანთიძე, ა. ფალავა, ნ. ქარცივაძე, ნ. დათუნაიშვილი, რ. მეგრელიძე, გ. კაჭარავა, ნ. ბათმანიშვილი, ც. ნებიერიძე, ა. დავითაძე, ი. ნიჟარაძე, მ. მურადოვა, შ. მუკუდაძე, დ. ქუჩიძე, აწ განსვენებული მირიან ბერიძე და მრავალი სხვა. ა. მსახურაძე დღესაც ძველი ენერგიით მოღვაწეობს და თავის ნამოწაფარ ახალგაზრდა პედაგოგებს უზიარებს ცოდნა-გამოცდილებას.

სოფლის ცენტრში მოწინავეთა სტენდზე გაეცნობით მოწინავეთა სახელებს, სოფელს რომ აშენებენ და ამშვენებენ. იქვე ახლოს დღევანდელი პედნიერი დღის დასტურად აღმართულია მშრომელთა დიდი ბელადის გ. ი. ლენინის ძეგლი.

* * *

იქნებ გაგიკვირდეს, მკითხველო, მაგრამ გარწმუნებ, რომ ჭვანის ხეობაში ნამდვილად ცხოვრობს ხევისბერი. ომერ ტაკიძეზე მოგახსენებთ. მას ასაკით, ცხოვრების გამოცდილებით, ძველი ამბების ცოდნით ვერავინ გაუტოლდება. ამიტომაც სოფელმა სიყვარულით ხევისბერი შეარქვა. აი ახლა, მე მის ეზოში ჯორჯოზე ვზივარ და ვესაუბრები. იგი მარჯვენა ფეხით წიფლის ჭირკს დაყრდნობია და ცხემლის ხისგან ცულის ტარს აკეთებს. თანაც საყვედურობს ლევანს, კაცმა უმაღლესი დაამთავრა და წესიერად ცულის ხმარება არ იცის, უკვე მერამდენედ გამიტეხა ტარიო. ლევანი მისი შვილისშვილია. რამდენიმე წლის წინათ დაამთავრა შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ფილოლოგიური ფაკულტეტი, ჯერ პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა თავის სოფელში, ახლა პარტიულ სამუშაოზეა რაიონში. ბაბუასა და ბაბიშს ერთმანეთთან თითქმის ნახევარი საუკუნე ამოვრებს. ისინი ხშირად კამათო-

ბენ ცხოვრებისეულ საკითხებზე.

— ჩემთვის რომ დაგეგერა და დროზე დაქორწინებულიყავი, ახლა ბადიშის ბადიში მეყოლებოდა, — საყვედურობს მოხუცი შვილისშვილს. ლევანი ფარ-ხმალს ჰყრის, თვითონაც ნანობს, მაგრამ რაღა დროს?! „თავს სინანულზე სჯობია, ბოლო ჟამს დანანებასაო“ — იმეორებს თავისთვის.

— კი, შვილო, თავს სინანული სჯობიაო, თქვა ბრძენმა. კარგია, რომ იცი ეს ყველაფერი, მაგრამ სიბრძნეს და ცოდნა-გამოცდილებას მაშინ აქვს ფასი, როცა მას ცხოვრებაში მოიხმარ. ისე, იგი მიწაში ჩაფლულ ოქროსავით უსარგებლოა.

მე დავინტერესდი, როგორ მიიღო მოხუცმა, სოფელმა რომ ხევისბერი შეარქვა, და შემპარავად ვკითხე — სოფლის კლუბში თუ დადიხარ-მეთქი.

ომერი წუთით გაირინდა. რა თქმა უნდა, მიმიხვდა ჩანაფიქრს. ძალიან შორიდან დაიწყეო, — მითხრა, — ალბათ გაინტერესებს ჩვენს სოფელში ხევისბერი გოჩას კინო თუ გაუშვესო. ხევისბერი ჩვენ კინოშიც ვნახეთ და წიგნებშიც მიკითხავენ ბაღნები. ღმერთმა აცხონოს მაგისი დამწერი. ნამდვილი ბრძენი და მწერალი ეგ ყოფილა. სოფლის და ქვეყნის მოღალატის დანდობა მეორე ღალატია. სულ ერთია რამ ჩაადენინა ღალატი. ხევისბერის განაჩენი შვილის მიმართ სავსებით სამართლიანია და ასე მხოლოდ დიდი სულის ადამიანები იქცევიან. ასე რომ არ ყოფილიყო, იმდენი მტერი ეხვია თავს ჩვენს მიწაწყალს, რომ ახლა ალბათ გადაშეხებულიც კი ვიქნებოდითო.

შემდეგ მოხუცმა გიორგი სააკაძე ახსენა. დიდი კაცი ყოფილა, მაგან დაიტრახხოს კაცობაც და ხალხის შვილობაცო. კინოშიც ხომ შეუდარებელია, პირდაპირ შეგშურდება, იტყვი გულში ნეტავი იგი ახლა მე ვიყოვო. ასეთი ადამიანი ხალხსაც შეგაყვარებს და ქვეყანასაც. რა ერქვა იმ ბიჭს? ჰო, პაატა! საწყალი ბიჭი! საწყალი კი არა, ბედნიერი! მარად ცოცხალი დარჩა თავის მამულში. იგი კარგი მაგალითია ჩვენი ახალგაზრდობისათვის. მსგავსი ადამიანები ჩვენს დროშიც არიან.

სამშობლოსათვის თავისი ხელით განგმირა ხევისბერმა საკუთარი შვილი ონისე. საკმარისი იყო პატარა შეყვანება და ხალხი აპატიებდა. კარგად იცოდა დიდმა მოუტრავმა, რა მოელოდა შაჰ-აბასის კარზე პაატას რომ მძევლად ტოვებდა, მაგრამ სამშობლოს ანაცვალა შვილი.

— ახლა, როცა საბჭოთა არმიაში ვაცილებთ ბაღნებს, — განაგრძობს მოხუცი, სულ ხევისბერი მაგონდება, მინდა ყველას დავუბარო, არ დავავიწყდეს ვისი გორისაც ხარ მეთქი. რა დასამალავია და ზოგიერთები, უფრო მეტად „დიდი მამების“ შვილები თავს არიდებენ სამხედრო სამსახურს, მათი წყალობით ჩრდილში სხედან და თუთუნს აფუტებენ. მე რომ

შკითხონ, ამფერ ახალგაზრდებს არც კომკავშირში მივიღებ და არც სამსახურში. მათ მფარველ „დიდ მამებს“ კი კიბის ბოლო საფეხურზე მივუყენდი ადგილსო.

თქვენ მთელი სოფელი ხევისბერს გეძახის მეტქი რომ ვუთხარი, წვერზე ხელი ჩამოისვა და ჩაიქირჩილა — პირში მთქმელი ვარ და ამიტომო. ბევრისთვის მოუურიდებლად მიხლია მწარე სიმართლე. ბოროტებას ჩასახვისთანავე უნდა ააჭრა ფესვები, თორემ მიწაში თუ გაერთხო, მერე მოგჭამა ჭირი, ძნელია მისი ამოძირკვაო.

ჭვანელ ხევისბერს მაინცდამაინც არ უყვარს წარსულის გახსენება. ხშირად აბეზრებენ თავს კითხვებით. „რამდენი წლისა ხარ?“ „ჯამეში თუ გივლია?“ „ომში თუ ყოფილხარ?“ „როგორ ცხოვრობდით ძველად?“ „ხარ თუ არა ცხოვრების კმაყოფილი?“, „რომელი იყო ყველაზე ბედნიერი წელიწადი თქვენს ცხოვრებაში?“, „ეწვეით თუ არა თამბაქოს?“ და სხვა ამგვარი ჭირვეული კითხვებით გულს უწყალებენ მოხუცს. ამას წინათ რომელიღაც გაზეთის კორესპონდენტს უკითხავს კიდეც რამდენ ხანს აპირებ სიცოცხლესო. ცოტა არ იყოს, სწყენია, მაგრამ არ შეუმჩნევია, ჩემი ხნის რომ გახდები, მაშინ მოდი და გიპასუხებო, უთქვამს. შემდეგ დაუმატებია, თუ თუთუნს და ღვინოს არ მიეძალები, ჩემი ხნის გახდები, და თუ ფიზიკური მუშაობა არ გეზარება — ორი ჩემი ხნისაო. მე ასე წლისა ვარ, ასე ამბობენ სოფელში, თუმცა ჩემი დაბადება ვინმეს არ ახსოვს. ერთ ას წელიწადს კიდეც ვაპირებ ამ ქვეყანაზე ყოფნას, რას დავუშლი ამ ლამაზ ცას და მიწას; ყანა-ბოსტანს მივხედავ, ბოჯინარში გავალ, ტყეში შეშას დავამზადებ, ხინოში და ჟანივრში ვივლი, სკას მივხედავ. ბევრი საქმეა გასაკეთებელი, ბევრი. ლევანი სულ სამსახურშია გასული. ლეილაც სკოლაში ასწავლის, აგიტატორიც არის, სახლ-კარის პატრონიც და მზრუნველიც. დღე-ღამ მისი მშობლების ლოცვაში ვარ, კეთილი და მზრუნველი რძალი მყავს. ცოტა გვიან, მაგრამ კეთილად გაუღიმა ბედმა ჩემს ლევანს... ჰო, იმას ვამბობდი, ვიქნები და ვუყურობ ამ ლამაზ ქვეყანას მეტქი, ვუყურობ პერანგას და კარას მთებს, გაღმა ბოჯინარს და წყაროთას... თერნალს გაღმა რამდენი ხანია ლალუმებს აფეთქებენ, თურმე ტელევიზორის ანტენას აკეთებენ... ჰოდა, მეც ვუყურობ ტელევიზორს და ქვეყანას. ზაფხულში ბათუმში ვიყავი და იქ ვნახე, მთელი მალრიბის და მაშრიყის ამბავი ილაპარაკა. აგერ ახლა იყო, რომ ბახმაროს დავდიოდით დოღის საყურებლად. ახლა კი ოთახში, რბილ სკამზე მოკალათებული შევუყურობ დოღსაც და მარულასაც, ძველებური ჭიდაობაც ვნახე... სულიკო რომ იმღერეს, ცრემლები მომადგა თვალებზე, აღარ ვიცოდი რა მექნა. ჩემდაუნებურად მეც შევებანე, მარა მასპინძლის შემრცხვა და უმაღლესი ზემო. ჩემი გაბზარული ხმა რაფერ მიეტოლებოდა იმათ ხვედრიდვით ზმას. მაინც რა ტკბილად მღეროდნენ ის დალოცვილები. ჩემმა ნათესავმა

მასპინძელმა მითხრა რამდენიმე დღეს დარჩი და „ხასანბეგურასაც“ მო-
გასმენინებო. ხასანბეგურას გაგონება კი მინდოდა მარა, ბაღნები მომენა-
ტრენ და დარჩენა ვერ შეეძელი.

ჭვანელებს რომ ჰკითხოთ მათი „ხევისბერის“ ასაკი, ყველა დაგიდას-
ტურებს — ასი წლისააო. ათი წლის წინ რომ გეკითხათ, მაშინაც ასე გი-
პასუხებდნენ, ალბათ მომავალშიც ასე იტყვიან. სინამდვილეში ომერ ტა-
კიძე ახლა ოთხმოცდაცამეტი წლისაა — ოთხმოცდაცამეტი ახალი წელი,
ოთხმოცდაცამეტი გაზაფხული და ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი...
ხუმრობა ხომ არ არის?!

როგორც ვთქვი, ომერს არ სიამოვნებს წარსულზე ლაპარაკი, მაგრამ
დიდი ხალისით და გატაცებით გვიყვება ახალი ცხოვრების დამკვიდრების
დღეებზე, ჩვენი საუკუნის 30-იან წლებში რომ ეყრებოდა საფუძველი.

სოფელ ცივაძეებში მეფის მთავრობის დამხობის ამბავი რომ მოვიდა,
ომერი მაშინ ორმოცს მიტანებული კაცი იყო. ისიც ახსოვს, როგორ დაე-
პატრონენ მენშევიკები საქართველოს, როგორ თარეშობდნენ ბათუმის ხე-
ლში ჩასაგდებად ოსმალთა და ინგლისის. ახსოვს საქართველოში ახალი ხე-
ლისფლებების დამყარებაც და სოფლად ახალი კაცების გამოჩენაც. ომე-
რი ერთ-ერთი პირველი იყო მისი სოფლიდან, ზიჭაურში რომ შეეგება
გოდერძიდან მომავალ წითელ არმიას.

ვუსმენ ას წელს მიტანებულ ბერიკაცს და მსიამოვნებს მისი ძარღვი-
ანი ქართული, ცალკეული ეპიზოდებისა და მოვლენების ოსტატური
თხრობა.

ომერს ახარებს, რომ სოფელს კარგი ადამიანები ჰყავს, რომ უყვართ
გარჯა. ერთ კაცს შეუძლია სოფლის ავსებაც და დავსებაცო. ისეთებიც
გვირეგია, მხოლოდ იმაზე ფიქრობენ, სახლში რა წაიღონ, სოფლის ჭირ-
ვარამს კი არაღ აგდებენ. აგერ, ჩვენი სიმონ ქარცივაძე რომაა, ყველა
რომ მასავით ერთგული მშრომელი და მზრუნველი იყოს სოფლისათვის,
ახლა ჩვენს ჭვანის თემს ვერცერთი თემი ვერ შეედრებოდაო. კარგად მახ-
სოვს, ომი ახალდამთავრებული იყო, სოფლის საბჭოს არჩევნები რომ
ტარდებოდა. ლომანას ბაღანა საბჭოს თავმჯდომარედ რომ დაასახელეს,
ტაში დაფუკარი, მარა გულში გავიფიქრე, ამ პირტიტველა ბიჭმა რა უნდა
ქნას, როგორ უნდა გაუძღვეს ამხელა სოფელს და ამდენ ხალხს მეთქი.
მაგრამ ხალხი ბრძენია, არჩევანში იშვიათად შეცდება... გაამართლა კი-
დეც ამ პირტიტველა ბიჭმა; გაიზარდა, გამოიწროთ, კარგი ვაჟკაცი დად-
გა. ერთხანს ავადმყოფობამ შეუტია, მარა ვერ მოერია, სიკეთემ აჯობა..
ახლა სიმონს მთელ რაიონში იცნობენ. თითქმის ოცდახუთ წელიწადს ემ-
სახურა სოფელს, კარგი თავკაცი იყო, გამგები, შრომისმოყვარე, მომსმენი
და მომთმენი. მოთმინება, შვილო, კარგი თვისებაა. ამიტომ უყვარდა იგი
ხალხსაც და მთავრობასაც. ორდენებით დააჯილდოვეს და პენსიაზეც გაა-

ცილეს. ახლა სოფლის გზებს უვლის — ზოგან აფართოებს, ზოგან ახალი გაჰყავს. და განა მარტო ჩვენი სიმიონი, რომელი ერთი ჩამოგითვალათ? გუშინ რომ პატარა ჩანთებით სკოლაში დადიოდნენ, ახლა თუთუნის და ყურძნის, სიმინდის და კარტოფილის უხვი მოსავალი მოჰყავთ. მათ ამბავს გაზეთებში მიკითხავენ ბაღნები. რამდენიმე მათგანის სურათიც იყო დახატული. ერთი სიტყვით, იშრომებ — კარგად იცხოვრებ, ხალხი დაგაფასებს, მთავრობა დაგაფასებს, დაგაჯილდოებს, ბოლოს პენსიას მოგცემს. ზანტი და ზარმაცი არც ღმერთს უხარია და არც მთავრობას, არც სოფელს უყვარს და არც ოჯახსო.

ამ საუბარში ვიყავით გართული, რომ თავს ასე 12-13 წლის წითელ-ყელსახვევიანი გოგონა წამოგვადგა.

— ეს ჩემი ლევანის ციციია, ლიანა ჰქვია, მეექვსე კლასში იარება, მასწავლებლები აქებენ, კაი ნიშნები აქვსო, — ამისხნა მოხუცმა. მერე ლიანას ჰკითხა რამდენი გაკვეთილი გამოვიდაო.

— დღეს ექვსი გაკვეთილი გვქონდა, — უპასუხა გოგონამ.

— კარგი ხანი გასულა, ალბათ თავი მოგაბეზრე ლაპარაკითო, — თქვა და ორი საათის წინ დაწყებული საქმე განაგრძო.

მე რომ არ მოვსულიყავი, ახლა ეგ ცულის ტარი მზად გექნებოდა მეთქი, ვუთხარი.

— არა უშავს, კიდევ მოესწრება, სათქმელი და სალაპარაკო ბევრი გვაქვს. ამელამ ჩვენთან დარჩი. საღამოს ლევანი დაბრუნდება და ზოგ რამეს ისიც მოგიყვება.

ჩვენ თქვენი საუბარი გვანტერესებდა, თორემ რასაც ლევანი მოგვიყვება, ის ჩვენც კარგად ვიცით მეთქი. გამომშვიდობებისას ხევისბერს აღვუთქვი, ასი წლის რომ შესრულდები, შვილისშვილის შვილებთან — ლიანას, ვერიკოს და იაგოსთან ერთად სურათს გადაგიღებ და გაზეთში გამოვაქვეყნებ მეთქი.

— ჩემი არა და ბაღნების სურათი რომ ვნახო გაზეთში, მართლა გამიხარდებო, — თქვა და მშვიდობით მგზავრობა მისურვა.

* * *

რაიონის ცენტრში ტაქსი ვიხმე. ოლადაურში მივდივარ მეთქი.

მძლოლი ჯერ შეიშმუშნა, მხრები აიჩეჩა, ერთი ამხედ-დამხედა, ვგონებ უცხო კაცად შემიცნო.

— ახლახან რედაქციის ერთ მუშაკს უარი ვუთხარი, ოლადაურის გზებზე ხშირი აღმართებია, ჩემი მანქანით გამიჭირდება ასვლა მეთქი, მაგრამ ვცადოთ, იმ პირობით, თუ გამიჭირდა, დავბრუნდები.

ასე იყოს მეთქი და უკანა სავარძელში მოვიკალათე. ხუთი წუთის შემდეგ ვიწრო ხეობით შევუღდექით მიხვეულ-მოხვეულ გზას.

ტაქსის მძლოლი ჩემი ვინაობით დაინტერესდა, გამომკითხა რა საქმე-

ზე მივდიოდი და ვისთან. ვუთხარი ოლადაურში ერთი ჩემი სტუდენტობის მეგობარი ცხოვრობს და ქორწილში მეპატიჟება მეთქი. მძლოლის ცნობისმოყვარეობა უფრო შორს წავიდა. გამოძიება, სად მუშაობო, ხელფასი რამდენი გაქვს და თუ გყოფნისო. მე დავაკმაყოფილე მისი ცნობისმოყვარეობა, ოღონდ ჩემი სამსახურის შესახებ კრინტი არ დამიძრავს. მერე მე ვკითხე ხელფასი რა გაქვს და რამდენს აკეთებ მეთქი. ადრე ქალაქში დავდიოდით და საკმაოდ კეთდებოდა ფული, ახლა გვიკრძალავენ, რაიონს უნდა მოემსახუროთო. ჯერ კარგი აქაიდებია და კიდევ არაუშავს, ზამთარში სულ ხელფასზე ვრჩებითო.

მე კი ზამთარშიც და ზაფხულშიც ხელფასზე ვარ მეთქი, რომ ვუთხარი, ერთი უკან მომიხედა და გზა განაგრძო. ისე ავედი ოლადაურამდე, ხმა აღარ ამოუღია.

ოლადაური საკმაოდ დიდი მანძილითაა დაშორებული რაიონულ ცენტრს, შორეულ მთებს შეჭფენია და ირგვლივ ღრმა ხეობებით დასერილი მაღალი მთები აკრავს. აქედან სულ ახლოსაა ალბური ზონა. როცა სამხრეთით მდებარე ღრმა ხეობიდან ახედავ, გეგონება ცის კალთებზეა გაშლილი ღრუბლებთან ერთადო.

პირველი შეხედვისთანავე სოფლის ცენტრი სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ტოვებს. ყველაფერს ატყვია ადამიანის ხელი. სოფელი განთქმულია უხვმოსავლიანობით და გამრჩე ადამიანებით. კოლმეურნეობა ყოველთვის მოწინავეთა რიგებში იყო.

ახალგაზრდა კაცია კოლმეურნეობის თავმჯდომარე იოსებ კეკელიძე. ბევრი გადაუდებელი საქმის მიუხედავად ბრიგადებში გამყვა და მეგზურობა გამიწია. ახალშემოერთებულ სოფლებში მაწყვალთასა და კარაბეტში წამიყვანა. ყველგან, ოლადაურშიც და მაწყვალთაშიც დახურულია სახლის კარები და ეზოს კიშკრები, დიდი და პატარა სამუშაოდაა ჩაჯრეფილი.

— ეს ნათელა ფუტკარაძის ნაკვეთია. მუყაითი გოგონაა და კარგადაც უვლის. 800 კილოგრამი თამბაქოს მოყვანას გვბირდება. ეჭვი არ მეპარება, რომ გაანადღებს ვალდებულებას. მოწინავეები სხვებიც გვყავს. კოლმეურნეობები რომ შეერთდა, დამფუძნებელ კრებაზე მერი ქარცივაძე სიტყვით გამოვიდა. წელს გაორკეცებული ენერგიით უნდა ვიმშრომოთ, წინა წლებში მოპოვებულ წარმატებათა ზღვარს თუ არ გავცდით, შეერთებას რაღა აზრი ექნებაო, იქვე გადიდებული ვალდებულება აიღო და სხვებსაც მოუწოდა. ჩვენი სოფლის შუქურები არიან ალი ფუტკარაძე და იდრის ნაკაიძე, ნაზიკო კეკელიძე და ლამარა ნაკაიძე, ეთერ მაკარაძე და მრავალი სხვა, — გვიამბობს თავმჯდომარე.

მისი ნაამბობიდან ზოგი რამ ბლოკნოტში ჩავინიშნე და რამდენიმე შეკითხვა მივეცი: მუშაობაში ხელს ხომ არ გიშლის რამე?

— მართალია, საგანგაშო არაფერია, მაგრამ ხელისშემშლელი პირობებიც არის. რომ არ ვთქვა, უბრალოდ თავს მოვიტყუებდი და ის იქნებოდა. მაგალითად, ჩვენში ჯერ კიდევ შრომის მექანიზაციაზე ლაპარაკი ზედმეტია. რამდენიმე სატვირთო ავტომანქანა გვაქვს, მაგრამ ხშირად უმოძრაოდ დგანან. ხშირად არ გვაქვს საწვავი მასალა, სათადარიგო ნაწილებზე და საბურავებზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია.

მე და იოსები მაწყვალთიდან ოლადაურში გვიან საღამოს დავბრუნდით. სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარე შალვა ქარცივაძეც დაბრუნებულიყო რაიონიდან, კარტოფილით დატვირთული 30-მდე სატვირთო ავტომანქანა გავაცილეთ ქალაქისაკენო. აქეთ რომ მოვდიოდით, გზაზე მეც შევხვდით მეთქი, ვუთხარი. „სოფელი — ქალაქს“ — ასეთი ტრანსპარანტებით დაიძრა ბათუმისაკენ მანქანების კოლონა.

კარგი სოფელი გაქვთ მეთქი, ვუთხარი შალვას.

— ოთხი ათეული წლის წინ სოფელს სულ სხვა სახე ჰქონდა, — საუბარში ჩაგვერია მაწყვალთის საშუალო სკოლის დირექტორი აკაკი მაკარაძე, — ახლა რომ ორსართულიანი ოდა-სახლებია წამოჭიმული, ძველად მას გლეხი სიზმრადაც ვერ ნახავდა.

— სიზმარში ოდა-სახლი კი არა და ბროლის კოშკიც მინახავს, — ზუმრობს იოსებ კეკელიძე.

საღამო უკვე კანტორასთან თითო-ოროლა კაცი გამოჩნდა, ზოგს თავმჯდომარესთან ჰქონდა საქმე, ზოგიც ბიბლიოთეკაში მოვიდა წიგნების გამოსაწერად. აკაკი მაკარაძემ მსცოვანი პოეტის ნესტორ მალაზონიას ლექსი გაიხსენა, ოლადაურელები ხშირად ვმღერით, დავამუშავეთ და ჩვენი კულტურის სახლის თვითმოქმედი ანსამბლის რეპერტუარს წინ წავუშეძღვარეთო.

მზე რა ხანია ხანჯლის პირივით ალესილ მთებს შორის ჩაესვენა. გამოვდივარ სოფლიდან და კიდევ ერთხელ გავყურებ შემოგარენს. საიდანღაც სიმღერის ხმა მომესმა. ნაცნობი სიტყვები იყო და სმენა დავძაბე:

„ხევს გადივლი, მთებს გადივლი,

ნაძვებს ფიქრებს გაუშლი,

არც დაღლილი, არც დახრილი,

შეხვალ ოლადაურში.

შეხვალ, მაგრამ ვერ გამოხვალ,

გული გეტყვის დარჩიო,

ასეთ სოფელს ვერსად ნახავ,

ათასში რომ არჩიო“.

ტკბილი ქართული მელოდია და ნეონის შუქით გაჩირაღდებული სოფელი მაღლა, ღრუბლებთან დარჩა. მე კი მიხვეულ-მოხვეული გზებით ქვემოთ, ღრმა ხეობისაკენ დავეშვი.

ჯეგა ნაკუშიძე

საქ. აღკვ აჭარის საოლქო
კომიტეტის პირველი მდივანი

ახალგაზრდული ენთუზიაზმით

ჩვენი პარტიის 24-ე ყრილობის დოკუმენტებში შემდგომი განვითარება ჰპოვა ლენინურმა იდეამ, რომ კომკავშირი მოვალეა კიდევ უფრო განამტკიცოს თეორიისა და პრაქტიკის კავშირი, აღზარდოს ახალგაზრდობა კომუნიზმის საქმისათვის თავდადებულ მებრძოლად. „შრომისადმი პატივისცემისა და სიყვარულის სულისკვეთებით ჭაბუკთა და ქალიშვილთა აღზრდა, — თქვა ლ. ი. ბრეჟნევმა საკავშირო ლენინური კომკავშირის მე-17 ყრილობაზე, — მუდამ იყო და არის კომუნისტური პარტიის უმნიშვნელოვანესი საზრუნავი და ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა. ეს დიდი სახელმწიფოებრივი საკითხია. მისი სწორი დაყენებით და გადაწყვეტით დაინტერესებულია ყველა შრომითი კოლექტივი, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, სკოლა და ოჯახი, იგი ეხება მილიონობით ადამიანთა ბედს, უფრო მეტიც, ჩვენი წყობილების მომავალს“.

დღეს ახალგაზრდობის შრომითი აღზ-

რდა ითვისწინებს საზოგადოებრივი საკუთრებისადმი კომუნისტური დამოკიდებულების აღზრდას, ღრმა პატივისცემას ხალხისადმი, ქალიშვილებისა და ჭაბუკების ჩაბმას პრაქტიკულ საქმიანობაში, დახმარებას ცხოვრებაში ადგილის ნახვისათვის, ახალგაზრდა მუშაკთა შემოქმედებითი ინიციატივისა და აქტიურობის ამაღლებას სახალხო-სამეურნეო გეგმების ვადად შესრულებისათვის, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ტემპის დაჩქარებისათვის, შრომის ნაყოფიერებისა და კულტურის დონის ამაღლებისათვის. შრომისადმი კომუნისტური დამოკიდებულების აღზრდის საფუძველს წარმოადგენს ჭაბუკებისა და ქალიშვილების მონაწილეობა კომუნისტურ მშენებლობაში, კომუნიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნაში, მე-9 ხუთწლედის დავალებათა წარმატებით შესრულებაში.

მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარებაში მნიშვნელოვანი

წვლილი მიუძღვით აჭარის სახელოვან ქალიშვილებსა და ჭაბუკებს. ჩვენი რესპუბლიკის ახალგაზრდობა, ეუძლია იმას, რომ პარტიის მიერ დასახულ ამოცანას იგი კარგად ართმევს თავს.

მოვიტანო დამახასიათებელ მაგალითებს.

ახლა აჭარის მრეწველობაში, მშენებლობასა და ტრანსპორტზე, მომსახურების სფეროში დასაქმებულ მუშათა 45 პროცენტზე მეტი 30 წლამდე ახალგაზრდობაა, 46 პროცენტი დასაქმებულია უშუალოდ მატერიალური წარმოების სფეროში, 20-ათასამდე ახალგაზრდა შრომობს სოფლის მეურნეობაში, მათ წამყვანი ადგილი უკავიათ საკოლმეურნეო მინდვრებსა და მეცხოველეობის ფერმებში.

1974 წლის გეგმა აჭარის 4.500-მდე ქალიშვილმა და ჭაბუკმა ვადაზე ადრე შეასრულა, 1.550 ახალგაზრდა მე-10 ხუთწლედის ანგარიშში შრომობდა, 57 კომკავშირულ-ახალგაზრდულმა კოლექტივმა უკვე უბატაკა სამშობლოს მე-9 ხუთწლიანი გეგმის მთლიანად შესრულება.

არ შეიძლება სიამაყისა და მადლიერების გრძნობით არ განიმსჯელო აჭარის ახალგაზრდა მეჩაიეების მიმართ, რომლებმაც შარშან სამშობლოს მისცეს 30 ათასი ტონა „მწვანე ოქრო“. მათ არც მეციტრუსე ქალიშვილებმა და ჭაბუკებმა დაუდეს ტოლი მთი თავდადებული შრომის შედეგია ის, რომ რესპუბლიკამ ვადაზე ადრე და გადაჭარბებით შეასრულა ციტრუსოვანთა ნაყოფის დამზადების სოციალისტური ვალდებულება. ჩვენი რესპუბლიკის ახალგაზრდები სახელოვნად აგრძელებენ საუკეთესო შრომით ტრადიციებს და მხოლოდ საზოგადოებრივ შრომაში ხედავენ პირად ბედნიერებას, თავიანთ მოქალაქეობრივ მოვალეობას.

როდესაც ანალიზს ვუკეთებთ მიღწეულ წარმატებებს, თვალნათლივ ვხედავთ, რომ მისი მთავარი ბერკეტი, წარმატებათა, საწინდარი სოციალისტური

შეჯიბრება იყო და არის.

ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების გარიჟრაჟზე ვ. ი. ლენინმა კომუნისტურ შაბათობებში დაინახა შრომისადმი ახალი დამოკიდებულების ყლორტები: „ესაა შემობრუნების დასაწყისი, უფრო ძნელი, უფრო არსებითი, უფრო საფუძვლიანი, უფრო გადამწყვეტი, ვიდრე ბურჟუაზიის დამარცხება. როცა ეს გამარჯვება იქნება დამთავრებული და ახალი სოციალისტური დისციპლინა იქნება შექმნილი, კომუნიზმი მხოლოდ მაშინ იქნება დაუმარცხებელი“.

ვ. ი. ლენინი თავის ნაშრომში „საბჭოთა ხელისუფლების მორიგი ამოცანები“ მკიდროდ აკავშირებდა სოციალისტური შეჯიბრების ორგანიზაციას შრომის ნაყოფიერების ზრდასთან, დისციპ-

ლინის განმტკიცებასა და შრომის ორგანიზაციის გაუმჯობესებასთან.

სოციალისტური შეჯიბრების მონაწილეთა პირველ რიგებში ყოველთვის იდგა საბჭოთა ახალგაზრდობა, მისი მოწინავე რაზმი ლენინური კომკავშირი. კომკავშირი იყო არა ერთი და ორი პატრიოტული წამოწყების ინიციატორი.

სოციალისტური შეჯიბრება ახალი საზოგადოების მშენებლობის მეთოდია, იგი ემყარება ექსპლუატაციისაგან თავისუფალ მუშაკთა ამხანაგურ თანამშრომლობას და ურთიერთდახმარებას. სოციალისტური შეჯიბრების გაშლის მთავარი საფუძველია ლენინური პრინციპები: საჯაროობა, შედეგთა შედარება, მოწინავე გამოცდილების პრაქტიკულად განმეორების შესაძლებლობა და მოწინავე მაგალითების მასობრივად გავრცელება. საჯაროობა გულისხმობს თითოეული მოწინავე მუშაკის მიღწევის გადაქცევას საზოგადოების ყველა წევრის კუთვნილებად.

მოწინავე გამოცდილების პრაქტიკულად განმეორების შესაძლებლობა დაკავშირებულია ახალი ტექნიკის დანერგვასა და ტექნოლოგიურ პროცესთა სრულყოფასთან, საზოგადოებრივი წარმოების ინტენსიფიკაციასთან და მისი ეფექტურობის ამაღლებასთან, საწარ-

მოს შინაგანი რეზერვების გამოვლინებასთან. მოწინავე მაგალითების მასობრივად გავრცელება ნიშნავს ჩამორჩენილთა აყვანას მოწინავეთა დონემდე, შრომის ინტეგრაციას გონებრივი მუშაობის წილის ზრდის საფუძველზე, ახალ პროფესიათა წარმოშობას, პროფესიის შინაარსის გამდიდრებასთან ერთად. სოციალისტური შეჯიბრების ორგანიზაციის პრინციპები ერთმანეთისგან მოწყვეტით კი არ არსებობს, არამედ ერთ მთლიანობაშია და ურთიერთს განაპირობებს.

ახალგაზრდობის შემოქმედებითი აქტიურობა და ინიციატივა ვლინდება სოციალისტური შეჯიბრების სავალდებულო ფორმებში. სოციალისტური შეჯიბრება ქმნის მათი ფიზიკურა და სულიერი ძალების ყოველმხრივი განვითარების პირობებს. იგი საბჭოთა ხალხის შრომითი აქტიურობის ზრდას უშრეტ წყაროს წარმოადგენს. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამაში ხაზგასმითაა აღნიშნული: მშრომელთა მიერ იმის შეგნება, რომ ისინი მუშაობენ არა ექსპლუატატორებისათვის, არამედ თავიანთთვის, თავიანთი საზოგადოებისათვის, წარმოშობს შრომით ენთუზიაზმს, ნოვატორობას, შემოქმედებით ინიციატივას, მასობრივ სოციალისტურ შეჯიბრებას. სოციალიზმი მშრომელი მასების ცოცხალი შემოქმედებაა. ახალი ცხოვრების მშენებლობაში ხალხის მასების აქტიურობის ზრდა სოციალიზმის ეპოქის კანონია.

სამეურნეო ხელმძღვანელობის სრულყოფამ, რომელიც ხორციელდება სკკპ ცენტრალური კომიტეტის სექტემბრის (1965 წ.) პლენუმის გადაწყვეტილებათა შესაბამისად, მრეწველობის ხელმძღვანელობის ახალ პრინციპებზე აგებამ, ეკონომიური სტიმულირების უფრო ფართოდ გამოყენებამ, წახალისების ფორმების შექმნამ მძლავრი ბიძგი მისცა სოციალისტური შეჯიბრების განვითარებას. ეკონომიურმა გარდაქმნებმა ფართო ასპარეზი გაშალა მშრომელთა შემოქმედებითი ინიციატივის გამოვლინე-

ბისათვის და თავის მხრივ მოითხოვდა სოციალისტური შეჯიბრების ფორმებისა და მეთოდების სრულყოფა, პირველ რიგში კი მისდამი ხელმძღვანელობის შემდგომი გაუმჯობესება.

კომუნისტური მშენებლობის პროცესში სოციალისტური შეჯიბრება ახალგაზრდობის აღზრდის შესანიშნავ სკოლად იქცა.

შრომითი კოლექტივი, ეს ის გარემოა, სადაც ყოველდღიურად მიმდინარეობს აქტიური, შეგნებული, კომუნიზმის მშენებელი ახალი ადამიანის აღზრდის პროცესი. ადამიანები ეწვეიან საზოგადოებრივ სასარგებლო შრომას, აწვდომენ მის სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობას, თავის მოქალაქეობრივ მოვალეობას საზოგადოების წინაშე. ერთობლივ შრომაში მათ უმუშავდებათ ურთიერთდახმარებისა და მეგობრობის გრძნობა, ამხანაგების აზრისადმი ანგარიშის გაწევის უნარი. კოლექტივში ახალგაზრდას უმუშავდება შეგნებული დისციპლინა და შრომისადმი კომუნისტური დამოკიდებულება, ხდება მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებებისა და პოპულური თვისებების ფორმირება.

ახალგაზრდობის სოციალისტურ შეჯიბრებაში ჩაბმის მნიშვნელობა განისაზღვრება იმ როლითაც, რომელსაც ქაღიღები და ქაბუკები ასრულებენ სამეურნეო ამოცანების გადაწყვეტაში. ახალგაზრდობა ერთობლივი სამუშაო ძალის ზრდისა და აღწარმოების ბუნებრივი წყაროა. აჭარის სახალხო მეურნეობაში ყოველწლიურად ათასობით ახალგაზრდა მოდის.

შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ ჩვენს რესპუბლიკაში სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების 55-60 პროცენტი ახალგაზრდობის ხელით იქმნება. ამის ნათელი დადასტურებაა სარეკორდო მოსავალი, რომელიც შარშან მეჩაიე და მეციტრუსე ქალ-ვაჟებმა მიიღეს.

კომკავშირის აჭარის საოლქო ორგანიზაციის 34-ე კონფერენციაზე მიღებული იქნა „კომკავშირული ორწლედო“. პარ-

ტიისა და საბჭოთა ხალხისადმი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მიმართვის პასუხად ხუთწლედის დარჩენილი ორი წელი, 1974-1975 წლები, აჭარის კომკავშირელებმა და ახალგაზრდებმა გამოაცხადეს „კომკავშირულ დამკვერთვრად“. ისინი მოუწოდებდნენ ყველა ახალგაზრდა მშრომელს, აქტიური მონაწილეობა მიეღოთ მოძრაობაში: „ხუთწლედს ახალგაზრდობის დამკვერთვრის შრომა, ოსტატობა და ძიება!“ და „ხუთი დღის დავალება ოთხ დღეში!“ ამ მოძრაობაში ჩაება 30 ათასზე მეტი ახალგაზრდა მუშა და კოლმეურნე.

„კომკავშირული ორწლედით“ აჭარის ქალიშვილებმა და ჯაბუკებმა აიღეს ვალდებულება სახელმწიფოს ჩააბარონ 55 ათასი ტონა ხარისხოვანი ჩაის ფოთოლი, 35 ათასი ტონა ციტრუსოვანთა ნაყოფი, 2.600 ტონა თამბაქო, გადაჭარბებით გაანადღონ ხორცის, რძის, კარტოფილისა და ბალჩეული კულტურების დამზადების სახელმწიფო გეგმები.

კომკავშირულმა ორგანიზაციებმა დროულად დაიწყეს მზადება უხვი მოსავლის მისაღებად. ადრე გაზაფხულზე, მარტის პირველი რიცხვებიდანვე კომკავშირის კომიტეტების ხელმძღვანელობით ჩაის პლანტაციებში გაჩაღდა სოციალისტური შეჯიბრება. საგაზაფხულო სამუშაოების ვადაზე ადრე და მაღალხარისხოვნად შესრულებისათვის ერთმანეთს ეჯიბრებოდა 35 კომკავშირულ-ახალგაზრდული ბრიგადა, ამდენივე ახალგაზრდული რგოლი, 3.500-ზე მეტი კომკავშირელი და ახალგაზრდა. კომკავშირის კომიტეტებმა თავიდანვე განსაზღვრეს მორალური და მატერიალური წახალისების სხვადასხვა საშუალებები, ახალგაზრდობას გააცნეს კომკავშირის აჭარის საოლქო და რაიონული კომიტეტების მიერ დაწესებული ჯილდოები.

შეჯიბრებაში თავიდანვე დაწინაურდა ქობულეთის რაიონის წყავროკას კოლმეურნეობის კომკავშირულ-ახალგაზრდული ბრიგადა, რომელსაც თემურ ქათამაძე ხელმძღვანელობს. ბრიგადამ 10

აპრილისათვის მთლიანად გადაბარა მოსავლელად მიმაგრებული 30,5 ჰექტარი ფართობი და ნიადაგში შეიტანა 13 ტონა ორგანული და მინერალური სასუქი. ამ ბოზენ, როგორც მოუვლი მიწას, მოსავალიც ისეთი იქნება. თუ არა შრომისადმი კომუნისტური დამოკიდებულება, ძნელია ამ ბრიგადას მოეკრიფა და სახელმწიფოსათვის ჩაებარებინა 796 ტონა „მწვანე ოქრო“, ნაცვლად ხუთწლედით გათვალისწინებული 641 ტონისა.

თ. ქათამაძის ბრიგადამ დაიმსახურა რაიონული კომიტეტის მიერ დაწესებული სოციალისტური შრომის გმირის ემინე ზაქარიაძის სახელობის გარდაამავალი პრიზი და ფასიანი საჩუქარი.

კომკავშირულ-ახალგაზრდულ რგოლებს შორის გაშლილ სოციალისტურ შეჯიბრებაში, ქობულეთის რაიონში, გამარჯვებული გამოვიდა ციხისძირის კოლმეურნეობის კომკავშირულ-ახალგაზრდული რგოლი მზევინარ მანელიშვილის ხელმძღვანელობით, რომელსაც რაიონულ კომიტეტთან არსებული სოციალისტური შეჯიბრების კომისიისა გადაწყვეტილებით გადაეცა სოციალისტური შრომის გმირის ქეთევან გოგიტიძის სახელობის გარდაამავალი პრიზი და ფასიანი საჩუქარი.

სოციალისტური შეჯიბრების ფორმებში რომელიმე სოფლის ან რაიონის ფარგლებით როდი შემოიზღუდა. კარგა ხნის ისტორია აქვს ხელვაჩაურის რაიონის ჩაისუბნის ი. ბ. სტალინის სახელობისა და ჩოხატაურის რაიონის ჩაისუბნის კოლმეურნეობათა ახალგაზრდობის სოციალისტურ შეჯიბრებას, რომელიც ნამდვილ შრომით პაექრობაში გადაიზარდა. ხშირია დღეეულობის გაცვლა შეჯიბრების შედეგების შეჯამების დროს. დაწესებულია სახელობითი ვიმპლები და სხვა ჯილდოები. აქ შეჯიბრება ნამდვილ ძალასა და ქმედობას იძებს, რადგან თანმიმდევრულად ხორციელდება მისი ორგანიზაციის ლენინური პრინციპები.

მეჩაიეთა შორის გაშლილ სოციალისტურ შეჯიბრებაში საუკეთესო მაჩვენებლებს მიაღწიეს ქობულეთის რაიონის

ჩაქვის ჩაის საბჭოთა მეურნეობის მე-
შამ, საქართველოს კომკავშირის 30-ე
ყრილობის დელეგატმა ჟუჟუნა თავდგი-
რიძემ, ხელვაჩაურის რაიონის მახოს კო-
ლმეურნეობის წევრმა, სსრ კავშირის
უმალესი საბჭოს დეპუტატმა ე. მაღაყ-
მაძემ, შრომის წითელი დროშის ორდე-
ნოსანმა ახალშენელმა ნ. ჭინკაიძემ, გან-
თიადის კოლმეურნეობის მეჩაიძემ, ჯე-
ნინის ორდენის კავალერმა ეთერ მაჟუ-
ლაძემ, საქართველოს ალკ კენტრალუ-
რი კომიტეტის სარევიზიო კომისიის წე-
ვრმა, გონიოელმა ნარიკო ბარამიძემ და
სხვებმა.

კომკავშირული ორგანიზაციების წინა-
შე დაისვა ამოცანა გაშლილიყო შეჯიბ-
რება არა მარტო რაოდენობისათვის, არ-
ამედ ჩაის საუკეთესო ხარისხისათვისაც.
ეს ამოცანა გამომდინარეობდა საკავში-
რო ლენინური კომკავშირის მე-17 ყრი-
ლობაზე პარტიის ცენტრალური კომი-
ტეტის გენერალური მდივნის ლ. ი. ბრე-
ჟნევის საპროგრამო სიტყვიდან: „ხარის-
ხისათვის ბრძოლა უნდა მოიცავდეს
ჩვენი საქმიანობის ყველა მხარეს... სა-
დაც არ უნდა მუშაობდეს კაცი, იგი
უნდა ამაყობდეს თავისი შრომის შედე-
გებით“.

ხარისხისათვის ბრძოლას პრობლე-
მას, ამ ამოცანის წარმატებით გადაჭრას
დიდი ყურადღება დაუთმეს კომკავშირის
ორგანიზაციებმა. ცნობილია, რომ პირ-
ველი ვეგეტაციის ჩაის ფოთოლი საუ-
კეთესო ხარისხისაა. ამიტომაც ახალგაზ-
რდა მეჩაიეთა წინაშე დაისვა ამოცანა
მაის-ივნისში სახელმწიფოსათვის ჩაეზა-
რებინათ წლიური გეგმის 60-65 პროცენ-
ტი.

ჩვენი ახალგაზრდობის სასახლოდ
უნდა ითქვას, რომ ეს ამოცანა წარმა-
ტებით გადაიჭრა. კომკავშირულმა ორგა-
ნიზაციებმა მაქსიმალურად ამოქმედეს
რეზერვები, გააჩაღეს ქმედითი სოცია-
ლისტური შეჯიბრება, განუხრელად და-
იცვეს შეჯიბრების ლენინური პრინცი-
პები, რის შედეგადაც ორი თვის განმე-
ვლობაში სახელმწიფოს ჩაბარდა 15.635
ტონა ჩაის მაღალხარისხიანი ფოთო-

ლი, წლიური ვალდებულების 64 პრო-
ცენტი. წარმატებით აღებული სტარტი
შესანიშნავი გამარჯვებით დაგვირგვინდა.
შარშან მარტო ახალგაზრდობის ძალე-
ბით სახელმწიფოს ჩაბარდა 30 ათასი
ტონა „მწვანე ოქრო“, აქედან 70 პრო-
ცენტამდე პირველი ხარისხისა იყო.

ნაკლებ ქებას როდი იმსახურებენ
აჭარის ახალგაზრდა მეციტრუსეები, რო-
მლებმაც ღირსეული წვლილი შეიტანეს
შარშანდელ სარეკორდო მოსავლის აღე-
ბაში, მათი ძალებით მოიკრიფა 50 ათა-
სი ტონა ციტრუსოვანთა ნაყოფი, „კომ-
კავშირული ორწლედით“ გათვალისწინე-
ბულ ვალდებულებაზე 15 ათასი ტონით
მეტი.

ახალგაზრდა მეციტრუსეთა შორის გა-
შლილ სოციალისტურ შეჯიბრებაში ქო-
ბულეთის რაიონში საუკეთესო შედეგს
მიაღწია და რაიონული კომიტეტის მიერ
დაწესებული ფასიანი საჩუქარი მიიღო
ჩაისუბნელმა ზურაბ მაკარაძემ. მან 0,35
ჰექტარზე მოიწია და სახელმწიფოს ჩაა-
ბარა 14 ტონა ციტრუსოვანთა ნაყოფი,
გეგმით გათვალისწინებული 8 ტონის
ნაცვლად.

საკუთარი რეზერვებისა და ძალების
გათვალისწინებით, სწორი დაგეგმვით,
ეკონომიურად დასაბუთებული ვალდე-
ბულებების აღებით, მოწინავეთა გამო-
ცდილებისა და სიახლეთა დანერგვით,
წახალისების ფორმების ზომიერად გა-
მოყენებით წარმატებას მიაღწიეს ცალ-
კეულმა კომკავშირულ-ახალგაზრდულმა
ბრიგადებმა, რგოლებმა, ცალკეულმა პი-
რებმა, პირველადმა კომკავშირულმა ორ-
განიზაციებმა.

გამოირჩევა ხელვაჩაურის რაიონის
მახვილაურის ციტრუსების საბჭოთა მე-
ურნეობის მეხუთე კომკავშირულ-ახალ-
გაზრდული ბრიგადა, რომელიც ყოველ-
წლიურად ზრდის როგორც საერთო,
ისე საშუალო საჰექტარო მოსავალს.
1972-73 წლებში ბრიგადას ზედიზედ
გადაეცა საქ. კპ ხელვაჩაურის რაიკომის
და ხელვაჩაურის რაისაბჭოს აღმასკომის
გარდამავალი წითელი დროშა — რაიო-
ნში ბრიგადებს შორის გაშლილ სოცია-

ლისტურ შეჯიბრებაში მადწეული მაღალი მაჩვენებლებისათვის, მასვე გადაეცა საქართველოს (ალკ) ხელვაჩაულის რაიკომის გარდამავალი ვიმპელი და მიენიჭა კომუნისტური შრომის ბრიგადის საპატიო სახელი.

ამ ბრიგადამ, რომლის ხელმძღვანელია ანზორ დარჩია, სოციალისტური შეჯიბრებისადმი სწორი ხელმძღვანელობით თვალსაჩინო წარმატებებს მიაღწია. შრომისადმი კომუნისტური დამოკიდებულების ნამდვილ მაგალითებს იძლევიან კოშკავშირელები: ნაზი და თამაზ ფუტკარაძეები, ეთერ და ნაზი ღუმბაძეები, მიხეილ სურმანიძე, ლენა დიასამიძე, უშანგი ჯგერენია, რეზო ნაკაშიძე და სხვა. ბრიგადის წევრები ფართოდ ნერგავენ ვეტერანი მუშების ვ. დიასამიძისა და მ. ბერნიკოვას მდიდარ გამოცდილებას.

წარმატებას დიდად შეუწყო ხელი ბრიგადის ხელმძღვანელის შემოქმედებითმა ინიციატივამ. მუშებისათვის შრომა რომ გაეადვილებინათ, აქ დაამონტაჟეს საბაგირო გზა. ამით სამანქანე ვაიდან შორს მდებარე პლანტაციებში შეაქვთ ორგანული და მინერალური სასუქები და გამოაქვთ ციტრუსოვანთა ნაყოფი.

ასეთი საშუალებები და გამოუყენებელი რეზერვები მრავალია. მათი ამოქმედება მომავალი წარმატებების საწინააღმდეგოა.

ქობულეთის რაიონის ჩაისუბნის კოლმეურნეობის ახალგაზრდები რამდენიმე წლის წინ გამოვიდნენ შესანიშნავი ინიციატივით — მოესპოთ მეჩხერიანობა ჩაისა და ციტრუსოვანთა პლანტაციებში. ამ ინიციატივამ პირველ ხანებში დიდი გამოხმაურება ჰპოვა, მაგრამ სამწუხაროდ მალე დავიწყებას მიეცა.

1974 წლის დამდეგს ამ თაოსნობას კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა კომკავშირის აჭარის საოლქო კომიტეტი. მოეწყო ხეხილის ბაღების, ჩაისა და ციტრუსოვანთა პლანტაციების დათვალიერება, დაისახა კონკრეტული, მეცნიერულად დასაბუთებული ღონისძიებები, დაწესდა მკაცრი კონტროლი მათ შესრულებაზე.

დღეს ამაყად შეიძლება ითქვას, რომ მიზანსწრაფულად, გეგმაზომიერად ვატარებულმა ღონისძიებებმა სასიხარულო შედეგი გამოიღო. მეჩხერიანობა საგრძნობლად შემცირდა როგორც ჩაის, ასევე ციტრუსოვანთა პლანტაციებში. მაგრამ მიღწეული საკმარისი არაა; ხელვაჩაურისა და ქობულეთის რაიონების მთელ რიგ კოლმეურნეობებში მეჩხერიანობა ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანია. კომკავშირული ორგანიზაციების ბრძოლა მეჩხერიანობის სრული ლიკვიდაციისათვის, ამ მიმართებით სოციალისტური შეჯიბრების ფართოდ გაშლა, ეს არის დიდი რეზერვი, რომელიც უხვი მოსავლისათვის ბრძოლის სამსახურში უნდა დადგეს.

დიად საქმეს — კომუნიზმის მშენებლობას, — ამბობს ლ. ი. ბრეწენვი, — წინ ვერ წავწევთ, თუ ყოველმხრივ არ განვაფართოვებთ თვითონ ადამიანს; ადამიანთა კულტურის, განათლების, საზოგადოებრივი შეგნების, შინაგანი სიმწიფის მაღალი დონის გარეშე კომუნიზმი შეუძლებელია, ისე როგორც შეუძლებელია იგი შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური, ბაზის გარეშე.

დიახ, თვითონ ადამიანი უნდა განვითარდეს, მისი კულტურა უნდა ამაღლდეს, მისი საზოგადოებრივი შეგნება უნდა ამაღლდეს. ადამიანი უნდა ჩასწვდეს სოციალისტური შეჯიბრების არსს, უნდა გაიგოს, რომ ის არის ცოცხალი საქმე და ვერ იგუებს ფორმალიზმს, გულგრილობასა და არაობერატიულობას.

სოფლის მეურნეობის შემდგომი აღმავლობა განუხრელად არის დაკავშირებული მიწების მელორაციასთან. სამწუხაროდ, სამელორაციო სამუშაოების ტემპი ჯერ კიდევ არ შეესაბამება თანამედროვე მოთხოვნებს, კომკავშირული ორგანიზაციები სუსტად იბრძვიან ამ დიდმნიშვნელოვანი საქმის წარმატებით განხორციელებისათვის. აჭარის სოფლის კომკავშირული ორგანიზაციების წინაშე დგას გადაუდებელი ამოცანა — აქტიური მონაწილეობა მიიღონ სამელორაციო სამუშაოთა მაღალი ხარისხისათვის,

თანამედროვე საინჟინრო სისტემის შექმნისათვის ბრძოლაში.

ასამოქმედებელ რეზერვებს უნდა მივაკუთვნოთ აგრეთვე იმ ხარვეზების აღმოფხვრა, რომლებიც ჯერ კიდევ გააჩნიათ ჩვენი რესპუბლიკის კომკავშირულ ორგანიზაციებს. სოციალისტური შეჯიბრების გაშლის საქმეში. არ არის დასაშვანი, რომ მთელ რიგ ორგანიზაციებში სოციალისტური შეჯიბრება ატარებს ფორმალურ ხასიათს, სოციალისტური ვალდებულებანი შედგენილია ზერელედ, ეკონომიური დასაბუთების გარეშე, უგულვებელყოფილია შეჯიბრების ლენინური პრინციპები. ყოველივე ეს მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს გეგმებისა და ვალდებულებების წარმატებით შესრულებაზე. კომკავშირის კომიტეტებმა სოციალისტური შეჯიბრება უნდა წარმართონ ისე, რომ მისი თითოეული მონაწილე, ყველა ახალგაზრდული კოლექტივი დღეს მუშაობდეს უკეთ, ვიდრე გუშინ, ახალგაზრდობის სოციალისტური შეჯიბრება აიყვანონ იმ დონეზე, რომელსაც ჩვენგან მოითხოვს პარტიის 24-ე ყრილობა, პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1974 წლის დეკემბრის პლენუმი, საკავშირო ლენინური კომკავშირის მე-17 ყრილობის გადაწყვეტილებები.

კომკავშირულ ორგანიზაციებს თითქმის არ ჰქონიათ მიღებულ დადგენილებათა შესრულების კონტროლის, შრომის მეცნიერული ორგანიზაციისა და მიწოდებითი საქმისათვის პასუხისმგებლობის ამალგების ესოდენ მეცნიერული რეკომენდაციები, როგორც დღეს აქვთ. ამ მხრივ საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მე-14 პლენუმი მნიშვნელოვანი ნიშანსვით აკრა მარტო რესპუბლიკის პარტიული, არამედ კომკავშირული ორგანიზაციების ცხოვრებაში. ჩვენს ხელთა კომკავშირული მუშაობის ფორმებისა და მეთოდების სრულყოფილად გამოყენების მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, რომელმაც უნდა აამაღლოს ჩვენი ახალგაზრდობის, ლენინური კომუნისტური კავშირის თი-

თოეული წევრის პასუხისმგებლობა, კომკავშირული წყობის თითოეული რგოლის ორგანიზაციულ-პოლიტიკური საქმიანობა.

კომკავშირის აჭარის, საოლქო კომიტეტი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ორგანიზაციულ-პოლიტიკურ მუშაობას, მიღებული დადგენილებების შესრულებას, პარტიისა და მთავრობის დირექტივების განუხრელად განხორციელებას.

სისტემატური კონტროლი დავაწესეთ ზემდგომი პარტიული და კომკავშირული ორგანოების დადგენილებების შესრულებაზე. კომკავშირის საოლქო კომიტეტის ყურადღების ცენტრში მუდამ დგას საკითხი, თუ როგორ სრულდება ადრე მიღებული დადგენილებები, რა ღონისძიებები გატარდა საქალაქო და რაიონული კომიტეტების დადგენილებებში აღნიშნული ნაკლოვანებების გამოსასწორებლად.

პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ მიღებული დადგენილებების შესრულების კონტროლის ერთ-ერთი საუკეთესო ფორმაა საოლქო, საქალაქო და რაიონული ორგანიზაციების კონფერენციებზე, პლენუმებსა და აქტივის წევრებებზე, პირველადი კომკავშირული ორგანიზაციების საერთო კრებებზე გამოთქმული კრატიკული შენიშვნებისა და წინადადებების რეაგირების გეგმის შედგენა, მისი საფუძვლიანად გაანალიზება და სათანადო ორგანიზაციებში დაგზავნა. შესაბამისი განყოფილებები სისტემატიურად იღებენ ინფორმაციებს აღნიშნულ დადგენილებათა შესრულების თაობაზე.

სოფლის მეურნეობისა და საერთოდ ეკონომიკის აღმავლობისათვის ბრძოლა დღეს წარმოუდგენელია შრომითი დისციპლინის შემდგომი განმტკიცების გარეშე. გულისტკივილით ვაღიარებთ, რომ ამ საქმეში რესპუბლიკის კომკავშირულ ორგანიზაციებს ჯერ კიდევ გააჩნიათ სერიოზული ნაკლოვანებები, ამ მიმართებით მუშაობა არ ატარებს სისტემატურ, მიზანსწრაფულ ხასიათს. ამაზე ფაქტები მეტყველებენ. რესპუბლიკის სოფლის

მეტრეობაში დასაქმებულთაგან 400-მდე ახალგაზრდას შრომის საგაღებულო მინიმუმი არა აქვს გამოშვებული, 120 კი საერთოდ თავს არიდებს სოფლად საზოგადოებრივ სასარგებლო შრომას, ცხოვრობს სხვის ხარჯზე, არცხვენს მშრომელი ადამიანის სახელს.

კომკავშირულმა ორგანიზაციებმა, „კომკავშირული პროექტორის შტაბებმა“ უნდა შექმნან შეუწყნარებლობის ატმოსფერო უქნარების, საზოგადოებრივ-სასარგებლო შრომისადმი თავის ამრიდებულების, ყველა იმათ წინააღმდეგ, ვანკ ჩირქს სცხებს მშრომელი ადამიანის მაღალსა და საბატიო სახელს.

რკინისგუბრი დისციპლინისა და ორგანიზებულობისათვის, ყველა ახალგაზრდა მშრომელის მიერ სოციალისტური შრომის დისციპლინის განუხრელი დაცვისათვის ბრძოლა კიდევ ერთი, მეტად მნიშვნელოვანი რეზერვია, რომელიც უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი წარმოების შემდგომ აღმავლობას.

ჩვენ ზემოთ განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციეთ ახალგაზრდა მეჩაიეთა და მეციტრუსეთა მიღწევებს, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ სოფლის მეურნეობის სხვა დარგებში დასაქმებულ ახალგაზრდებს არ ჰქონდეთ მნიშვნელოვანი წარმატებები.

ჩვენ გვეამაყება ახალგაზრდა მევენახეების, მეთამბაქოეების, მეცხოველეების, მებოსტნეების, მეხილეების, მეაბრეშუმეების შრომითი მიღწევები. აჭარის ახალგაზრდა მეცხოველეთა თავდადებულმა შრომამ განაპირობა ის, რომ ხორცისა და რძის წარმოების წლიური გეგმა-ვალდებულება გადაჭარბებით შესრულდა. ჯერ კიდევ წლის დასაწყისში ქედის, შუახევისა და ხულოს რაიონების პირველადმა კომკავშირულმა ორგანიზაციებმა მეცხოველეობა გამოაცხადეს ახალგაზრდობის, კომკავშირის დამკვრელურ უზნად და მეცხოველეობის ფერმებში კომკავშირული საგზურებით გაიგზავნა ახალგაზრდა კადრები, რომლებმაც გაამართლეს ნდობა, გადაჭარბებით

შეასრულეს ამ დარგში 1974 წლის გეგმები.

შუახევის რაიონის სამოცმა ახალგაზრდა მეთამბაქოემ ორ წელიწადში შეასრულა პირადი ხუთწლიანი გეგმა. ამჟამად კი იმ ახალგაზრდათა რიცხვმა, რომელთა შრომით კალენდარზე მე-10 ხუთწლედია, 350 გადააჭარბა. მათმა მადლიანმა მარჯვენამ მოიყვანა და სახელმწიფოს მიყიდა 460 ტონა ხმელი თამბაქო. რაიონის 35 კომკავშირულ-ახალგაზრდულმა ბრიგადამ და რგოლმა ისახელა თავი. 444 ქალიშვილი და ჭაბუკი კარგახანია 1976 წლის ანგარიშში მუშაობს, ხოლო 1978 წლის ზღუდეებს უტევს 39 ახალგაზრდა. შუახეველებს არც ხულოს რაიონის მეთამბაქოეები ჩამორჩებიან, მათ 480 ტონის ნაცვლად სახელმწიფოს მიჰყიდეს 580 ტონა ხმელი თამბაქო. ეს მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად ჭარბობს „კომკავშირული ორწლედის“ პირველი წლის დავალებას. ქების ღირსნი არიან რიყეთელი, ყინჩაურელი, ოქტომბრელი, ფარჩხელი და კალთელი ახალგაზრდები.

ეს მიღწევები ცხადყოფს, რომ გმარჯვების საფუძველი, უხვი მოსავლის საწინდარი სოციალისტური შეჯიბრების მიქეფარე, მამოძრავებელი ძალაა. მომავალ გამარჯვებებსაც უპირველეს ყოვლისა განაპირობებს რეზერვების ძიება, ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა, შეჯიბრების უფრო მაღალ, სრულყოფილ საფეხურზე აყვანა.

მოსკოვის, ლენინგრადისა და უკრაინის კომკავშირელთა ინიციატივას „ხუთწლედს — ახალგაზრდობის დამკვრელური შრომა, ოსტატობა და ძიება“ აჭარის 10 ათასზე მეტი ახალგაზრდა გამოეხმაურა. ეს იმას ნიშნავს, რომ 10 ათასი ქალიშვილი და ჭაბუკი აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს პარტიის 24-ე ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესრულებაში, რომ ისინი ერთმანეთს უნამებენ თავდადებულ შრომას, მაღალ პროფესიულ ოსტატობას, ნოვატორობას, ფრიადზე სწავლასა და მეცნიერულ-ტექნიკურ შემოქმედებას.

პარტია ახალგაზრდობას რაზმავს მაღალი ხარისხის პროდუქციის წარმოებისათვის, მსოფლიო სტანდარტებისათვის საბრძოლველად. ახლა მთავარია პროდუქციის მაღალი ხარისხისათვის მასობრივი მოძრაობის განვითარება. ხარისხისათვის, ეფექტიანობის ამღლებისათვის ბრძოლით გამსჭვალული უნდა იყოს ჩვენი საქმიანობის ყველა მხარე.

როდესაც ვლაპარაკობთ აჭარის ახალგაზრდობის როლზე სოციალისტურ შეჯიბრებაში, არ შეიძლება უყურადღებოდ დავტოვოთ საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს კომკავშირელთა შრომითი ერთუზიანობი. ახალგაზრდა მეზღვაურებმა დიდი აღმავლობით დაამთავრეს 1974 წელი.

დღეისთვის თითქმის ყველა ახალგაზრდა მეზღვაურს, სანაპირო ორგანიზაციების კომკავშირელებს გააჩნიათ საკუთარი კომპლექსური გეგმები, აქტიურად მონაწილეობენ საკავშირო ლენინურ ჩათვლებში „სკკპ 24-ე ყრილობის გადაწყვეტილებანი — ცხოვრებაში“. ფართოდ გავრცელდა შეჯიბრება გემის ეკიპაჟთა წყვილებს შორის, სადაც ერთი ტიპის გემის ეკიპაჟის წევრები ურთიერთშორის არიან ჩაბმულნი სოციალისტურ შეჯიბრებაში. შედეგების შეჯამება ხდება ყოველ კვარტალში. გამარჯვებული ეკიპაჟი ჯილდოვდება და საერთო შედეგები აღინიშნება სპეციალურ სტენდზე.

სანაოსნოს ახალგაზრდობა ფართოდ არის ჩაბმული მოძრაობაში კომუნისტური სახელის მოსაპოვებლად. ამ სახელს დღეისათვის ატარებს 400-ზე მეტი კომკავშირელი, ხოლო 600-ზე მეტი იბრძვის მის მოსაპოვებლად.

მისასალმებელია, რომ კომკავშირული დავალება აქვს სანაოსნოს 1.500 ახალგაზრდას, ლენინურ ჩათვლებში მონაწილეობს 1.750 კომკავშირელი, ახალგაზრდების ძალებით დაიზოგა 21.200 კილოვატსაათი ენერგია, 10.998 მანეთის საწვავი, 21.400 მანეთის საცხი მასალები, შემოტანილია 93 რაციონალიზატორული წინადადება.

სანაოსნოს კომკავშირის კომიტეტთან შექმნილი სოციალისტური შეჯიბრების კომისია და კომკავშირის კომიტეტის ბიურო დიდ ყურადღებას უთმობს შეჯიბრების გაშლას კომკავშირულ-ახალგაზრდულ ეკიპაჟებს შორის. დღეისათვის კომკავშირულ-ახალგაზრდული ეკიპაჟის სახელს ატარებს 7 გემი: „გორი“, „კურჩენკო“, „ბუზოვნი“, „ქარელი“, „აქტაუ“, „ასპინძა“ და „გიორგი ლეონიძე“.

საკავშირო ალკე ცენტრალური კომიტეტის სამდივნომ და სსრ კავშირის საზღვაო ფლოტის კოლეგიამ განიხილეს საზღვაო სანაოსნოების კომკავშირელებსა და ახალგაზრდობას შორის გაშლილი სოციალისტური შეჯიბრების 1974 წლის მე-3 კვარტალის შედეგები და აღნიშნეს საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს კომკავშირის კომიტეტის კარგი მუშაობა.

სანაოსნოს კომკავშირულ ორგანიზაციებში ფართოდ გავრცელდა კონკურსი პროფესიაში საუკეთესო სახელის მოსაპოვებლად. კომკავშირელებმა ვ. კუზნეცოვამ და კ. კობალაძემ უკვე ორ-ორჯერ მოიხვეჭეს გამარჯვებულის სახელი.

სანაოსნოს კომკავშირის კომიტეტი სათანადო მუშაობას ატარებს, რომ სწორად მოეწყოს სოციალისტური შეჯიბრება ახალგაზრდებს შორის. ყველა გემსა თუ სანაპირო ორგანიზაციაში დიდი ყურადღება ეთმობა საპატიო დაფების გაფორმებას, მათ დროულ შევსებას მოწინავეთა ფოტოებით, ახალგაზრდების დაჯილდოებას, მათ მორალურ და მატერიალურ წახალისებას. კომკავშირის კომიტეტი კარგად იყენებს გაზეთ „მარიაკ გრუზიის“ ფურცლებს, რომლებზეც რეგულარულად იბეჭდება მასალები სოციალისტური შეჯიბრების მიმდინარეობაზე, მოწინავე ახალგაზრდებზე.

1974 წელი ბევრი რამით იყო ღირსსახსოვარი ბათუმელი ახალგაზრდებისათვის. მათ „კომკავშირული ორწლედით“ გათვალისწინებული ვალდებულებები ჯერ კიდევ 21 დეკემბრისათვის გაანადგურეს. ქარხნებში, ფაბრიკებში, მშენებლობებზე, ტრანსპორტზე, საყოფაცხოვრებო მომსახურების სფეროში დასაქმე-

მული 10 ათასზე მეტი ახალგაზრდიდან 2.720 ატარებს კომუნისტური შრომის დამკვერელის საპატიო წოდებას, ხოლო 5.000 იბრძვის ამ წოდებისათვის.

სოციალისტურ შეჯიბრებაში მიღწეული წარმატებებისათვის საკავშირო კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტის ოქროს სამკერდე ნიშნით „ხუთწლედის ახალგაზრდა გვარდიელი“ დაჯილდოვდნენ კომკავშირულ-ახალგაზრდული ბრიგადის ხელმძღვანელი ოთარ ხიზაია, ქარხანა „ელექტროხელსაწყოს“ მუშა ალექო გოგეშვილი და ხის დამამუშავებელი კომბინატის მუშა ამირან ბურძღულაშვილი.

შრომით კოლექტივებში იბადება ახალი ინიციატივა და წამოწყებები, რომელთა მთავარი მიზანია ეკონომიკის განვითარების გადამწყვეტი ფაქტორის — შრომის ნაყოფიერების ზრდა. ახალგაზრდობის დიდი მხარდაჭერა ჰპოვა ბათუმელ გემთმშენებელთა თაოსნობამ: „არცერთი ჩამორჩენილი ჩვენს გვერდით“. ამ პატრიოტულმა ინიციატივამ თავისი კეთილმყოფელი შედეგები მოგვცა.

ახლა აჭარაში 300-ზე მეტი ტექნიკის დანერგვის შემოქმედებითი ბრიგადა, ტექნოლოგიური ბიურო, მომჭირნობისა და კომკავშირული პროექტორის საგუშაგო მოქმედებს. მიმდინარე ხუთწლედში რესპუბლიკის ახალგაზრდა რაციონალიზატორთა და გამომგონებელთა 800-ზე მეტი წინადადების დანერგვით სამშობლოს ერთი მილიონ ორასი ათასი მანეთის ეკონომია მიეცა.

ამ მიმართებით საყურადღებო გამოცდილება აქვს შეძენილი ბათუმის მანქანათსაშენი ქარხნის კომკავშირულ ორგანიზაციას. კომკავშირის კომიტეტისა და ახალგაზრდა სპეციალისტთა საბჭოს ინიციატივით ქარხანაში შექმნილია ახალგაზრდობის ტექნიკური შემოქმედების სკოლები, წარმოებაში ახლა თითქმის ყოველი მეხუთე ახალგაზრდა რაციონალიზატორი და გამომგონებელია, ყოველი ახალგაზრდა მუშა აქტიურად მონაწილეობს ტექნიკური სიახლეების დანერგვაში,

მუშათა კლასის ღირსეული ცვლის მომზადებაში, უფროს თაობათა სახელოვან შრომით ტრადიციებზე ახალგაზრდობის აღზრდაში გამოირჩევიან მუშათა ძველი გვარდიის სახელოვანი წარმომადგენლები. ლ. ი. ბრეჟნევი კომკავშირის მე-17 ყრილობაზე აღნიშნა: „დამრიგებლები... თავიანთი ნებით, გულის კარნახით ასწავლიან ახალგაზრდობას შრომისმოყვარეობას, ოსტატობას, ზრდიან მას ჩვენი სახელოვანი მუშათა კლასის გმირული ტრადიციებით!“

ლენინგრადელი ოსტატის სტეფანე ვიტჩენკოს მიმდევრებს ახლა ყველა კოლმეურნეობასა თუ აბაჭოთა მეურნეობაში, მშენებლობებზე, ფაბრიკებსა თუ ქარხნებში შეხვდეთ. წარმოების მოწინავეთა მთელი პლეადა აღზარდეს ისეთმა გამოცდილმა ოსტატებმა, როგორც არიან ვალერია ქლენტი, სერგო ჩანტლაძე, ივანე პონომაროვი, კონსტანტინე შენგელია და მრავალი სხვა.

ახალგაზრდების თავდადებულმა შრომამ, ინიციატივამ, სოციალისტურ შეჯიბრებაში აქტიურმა მონაწილეობამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა რესპუბლიკის სამრეწველო საწარმოთა კოლექტივების შრომით გამარჯვებაში.

საჭიროა, სოციალისტური შეჯიბრების პირობები იყოს მოქნილი, მოძრავი, იცვლებოდეს საწარმოს ახალი ამოცანების შესაბამისად. უნდა უარვყოთ ისეთი პრაქტიკა, როცა შეჯიბრების პირობები უცვლელი რჩებოდა წლობით და ჩამორჩებოდა ცხოვრების მოთხოვნებს.

ახალგაზრდობაში კომკავშირული ორგანიზაციების მუშაობა მრავალ საკითხთან არის დაკავშირებული, ასევე ფართოა თითოეული კომკავშირელის მოქმედების დიაპაზონი, მაგრამ არ არის მიზანშეწონილი ყველა საქმეს ერთდროულად და ერთნაირი დატვირთვით მოვეკიდოთ.

საჭიროა გამოიყოს უპირველესი ამოცანა, რომლის გადადება, დაგვიანება არ შეიძლება. გამოვყოთ ამოცანა, ნიშნავს მობილიზაცია გავუკეთოთ და წარვმართოთ მის გადასატრელად ახალგაზრდო-

ბის ფართო მასები, განვეუსაზღვროთ თითოეულ მათგანს ადგილი და როლი საერთო საქმიანობაში, დავეხმაროთ გამოიყენონ ამ მიმართებით ყველაზე ქმედითი საშუალებანი.

სოციალისტური შეჯიბრების ორგანიზაციაში სახელმძღვანელო დოკუმენტია სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება „სოციალისტური შეჯიბრების ორგანიზაციის შემდგომი გაუმჯობესების შესახებ“. წარმოების ეფექტურობის ამაღლება, შრომისა და საზოგადოებრივი საკუთრებისადმი კომუნისტური დამოკიდებულების აღზრდა, ლოზუნგი — დაეწიე უკეთესებს, დაეხმარე ჩამორჩენილებს და მიადე საერთო აღმაშენებლობას — აი, რა არის სოციალისტური შეჯიბრების არსი თანამედროვე ეტაპზე. ეს უნდა ახსოვდეთ სოციალისტური შეჯიბრების ორგანიზატორებს, აჭარის კომკავშირულ ორგანიზაციებს, ყველა ქალიშვილსა და ქაბუქს.

სსრ კავშირის მე-9 მოწვევის უმაღლესი საბჭოს მეორე სესიამ და პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დეკემბრის პლენუმმა განიხილეს სახალხო მეურნეობის განვითარების 1975 წლის სახელმწიფო გეგმა და სსრ კავშირის სახელმწიფო ბიუჯეტი. პლენუმზე ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა ლ. ი. ბრეჟნევმა. მის სიტყვაში ყოველმხრივ გაანალიზებულია მეცხრე ხუთწლედის ოთხი წლის მანძილზე ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის განვითარების შედეგები, პარტიის, სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური საქმიანობა, დასახულია მორიგი ამოცანები, წამოყენებულია მთელი რიგი ახალი ღონისძიებები დებულებები, რომლებსაც პრინციპული მნიშვნელობა აქვთ 1975 წლის გეგმის შესრულებისა და მთლიანად ხუთწლედის წარმატებით დამთავრებისათვის.

მთელმა ჩვენმა პარტიამ, ყველა მშრომელმა, მათ შორის ჩვენი რესპუბლიკის ახალგაზრდობამ, პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის დადგენილება აღიქვას თავიანთი მოქმედების

სახელმძღვანელოდ.

საკავშირო ლენინური კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს გადაწყვეტილებით 1975 წლის 14-დან 24-მდე ნგრამდე კომკავშირულ ორგანიზაციებში ჩატარდა საკავშირო კომკავშირული კრებები დევიზით: „სამშობლოს, პარტიას — დამკვრელური შრომა, მუშაობის მაღალი ხარისხი, ფრიაღზე სწავლა“.

კრებებზე კომკავშირულმა ორგანიზაციებმა საფუძვლიანად განიხილეს ხუთწლედის დამამთავრებელი წლის ამოცანები, განსაზღვრეს ახალგაზრდობის კომუნისტური სულისკვეთებით აღზრდის გაუმჯობესების კონკრეტული გზები, დასახეს ქმედითი ღონისძიებანი სოციალისტური შეჯიბრების გაშლისათვის, აიღეს გაზრდილი, რეალური სოციალისტური ვალდებულებანი შრომის ნაყოფიერებისა და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ზრდისათვის, მუშაობის ხარისხის გაუმჯობესებისათვის.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მიმართვაში პარტიისადმი, საბჭოთა ხალხისადმი ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ კომუნისტებისა და კომკავშირელების მოვალეობაა სათავეში ჩაუდგენ შეჯიბრებას, იყვენ მისი სულისჩამდგმელნი და მაორგანიზებელნი, გვიჩვენებდნენ მაღალი შეგნებისა და შემოქმედებითი აქტიურობის მაგალითს საწარმოო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ისინი მოწოდებული არიან კვლავაც აქტიურად ასრულებდნენ შრომითი კოლექტივების ავანგარდის როლს.

მეცხრე ხუთწლედის დამთავრებისათვის ბრძოლაში შრომითი კოლექტივების, თითოეული საბჭოთა ადამიანის წინაშე კონკრეტული ამოცანები დგას. აუცილებელია ეს ამოცანები წყდებოდეს დროულად, კეთილსინდისიერად, საქმის ცოდნით. უნდა ვესწრაფოდეთ იმას, რომ თითოეული ახალგაზრდა შრომობდეს მუყაითად, შემოქმედებითად, იცავდეს შრომისა და სახელმწიფო დისციპლინას, იჩენდეს მაღალ მომთხოვნელობას საკუთარი თავისადმი, ამხანაგებისადმი. თითოეული ბრიგადა და საამქრო,

თითოეული საწარმო და მშენებლობა, თითოეული კოლმეურნეობა და საბჭოთა მეურნეობა უნდა მუშაობდეს ზუსტად და შეწყობილად, მთელ ენერგიასა და ძალღონეს ახმარდეს დავალებების, მუშევდრი გეგმების, სოციალისტური ვალდებულებების მთლიანად და გადაჭარბებით შესრულებას. ეს მთელი ჩვენი მუშაობის წარმატების უცდელეული პირობაა.

დაიწყო ხუთწლედია დამამთავრებელი წელი, გავიდა რამდენიმე კვირა. ამ დროს უშედეგოდ არ ჩაუვლია. ლენინური კომკავშირის ღირსეულმა წევრე-

ბმა პარტიის მოწოდებას დამკვერელური შრომით უპასუხეს, ახალი ვალდებულებები იკისრეს და უფრო მაღლა ასწიეს სოციალისტური წეჯიბრების დროშა. აჭარის კომკავშირული ორგანიზაციების მიერ დაგროვილი გამოცდილება, ახალგაზრდობის შრომითი ენთუზიაზმი და პოლიტიკური აქტიურობა იმის მტკიცე გარანტიაა, რომ ისინი წარმატებით დაძლევენ ყველა ზღუდეს, კიდევ უფრო მჭიდროდ დაირაზმებიან მშობლიური კომუნისტური პარტიას გარშემო და ღირსეულად შეხვდებიან პარტიის მომავალ 25-ე ყრილობას.

აპერ სუგუდაძე

უცნობი ფურცლები

მეორე მსოფლიო ომის დროს იტალიის ჩრდილოეთი ნაწილი იყო ანტიფაშისტური წინააღმდეგობის მოძრაობის მნიშვნელოვანი ცენტრი. სწორედ აქ ჩამოყალიბდა პირველი კომუნისტური პარტიზანული შენაერთები (მათ ჯუზეპე გარიბალდის სახელი ეწოდა), რომლებმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულეს ფაშისტური დიქტატურისაგან ქვეყნის განთავისუფლებაში.

გარიბალდიულ ნაწილებში მრავლად იყვნენ ტყვეობიდან გაქცეული სხვადასხვა ეროვნების საბჭოთა ადამიანები, მათ შორის ქართველებიც, რომლებმაც თავიანთი გმირობით შესანიშნავი ფურცლები ჩაწერეს იტალიის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის მართიანეში. ფორე მოსულიშვილი და თედორე პოლეტაევი, ორადორი უცხოელია, რომლებიც იტალიის მთავრობამ, საბრძოლო დამსახურ-

ებათა გამო, ეროვნული გმირის ოქროს მედლებით დააჯილდოვა.

იტალიის ანტიფაშისტურ წინააღმდეგობის მოძრაობაში ქართველი პარტიზანების მონაწილეობა აღწერილია სხვადასხვა ავტორთა ნაშრომებში, ნარკვევებსა თუ სტატიებში, მაგრამ მათი მამაცობის ამსახველი მრავალი ფაქტი ჯერ კიდევ ბურჟუაზიულ მოცულ. ამჯერად გვსურს მკითხველს გავაცნოთ ერთი საბჭოთა რაზმის სახელოვანი საბრძოლო თავგადასავალი, რომელიც დღემდე თითქმის უცნობია.

პიემონტში, კერძოდ კი ტური-ნის პროვინციაში, სუზა-ბუსოლე-ნოს უბანზე მოქმედებდა „ამადეო ტონანის“ მესამე გარიბალდიული დივიზიის „ვალტერ ფონტანის“ 42-ე ბრიგადა, რომლის მეთაური იყო ალესანდრო ჩამეი (ფალკო), კომისარი კი — ალა რამონდო (მონდინო). ბრიგადა გამოირჩეო-

და მამაცობითა და საბრძოლო დავალებათა ზუსტი შესრულებით. ამიტომაც დივიზიის სარდლობა მაღალ შეფასებას აძლევდა მის თავდადებას. ამით აიხსნება ისიც, რომ აღნიშნული ბრიგადა ცეცხლის მოწინავე ხაზზე იმყოფებოდა და მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა ქვეყნის განთავისუფლებას.

42-ე ბრიგადაში, ცალკე რაზმის სახით, შედიოდა სხვადასხვა ეროვნების საბჭოთა ადამიანებით დაკომპლექტებული რაზმი „რუსეთის“ სახელწოდებით. რუსების, უკრაინელების და შუა აზიის რესპუბლიკების მკვიდრთა გვერდით მასში იყო 25-მდე ქართველი. ამ ინტერნაციონალურ რაზმს, იტალიელი ისტორიკოსის მ. გალენის სიტყვით, მეთაურობდა 24 წლის ვაჟკაცი გეგეჰქორიდან ვლადიმერ (ვალოდია) არსენის ძე გაბისონია, რომლის „გამბედაობას, ორგანიზატორულ შესაძლებლობასა და პატიოსნებას“, დივიზიის სარდლობა, სხვა მეომართათვის მისაბაძად თვლიდა.¹ ალ. ჩამეი, რომელიც კარგად იცნობდა საბჭოთა რაზმის საბრძოლო საქმიანობას, იტალიის წინააღმდეგობის მოძრაობაში ვლ. გაბისონიას დამსახურების შესახებ 1945 წლის 15 მაისს შედგენილ დახასიათებაში აღნიშნავდა: „მოხალისე ვალოდია

გაბისონია... ერთ-ერთი საუკეთესო პარტიზანია, ძალიან კარგ მეთაურად ითვლება, თავის ამხანაგებში დისციპლინას იცავდა და იტალიელ პარტიზანებთანაც თანხმობრივი კავშირი ჰქონდა დამყარებული“. ჩამოთვლიდა რა ვლ. გაბისონიას მეთაურობით ჩატარებულ საბრძოლო ოპერაციებს (ბუსოლენთან, ბალმაფოლთან, სტიმასთან და ა. შ.) თუ დივერსიულ აქტებს (ნაცი-ფაშისტთა² მსტოვრების დატყვევებას, ხიდებისა და რკინიგზების აფეთქებას და სხვ.), ალ. ჩამეი შემდეგ მიუთითებდა: „როგორც მეთაური „რუსეთის“ ყოჩადი რაზმისა და როგორც მეთად პატიოსანი ყმაწვილი, იგი არასდროს არ იტოვებდა თავისთვის მტრის ნადავლს, არამედ ყოველთვის გადასცემდა შტაბს და ამით ამჟღავნებდა მიზნისადმი შეგნებულ დამოკიდებულებას“.³ კიდევ ამიტომ იგი არაერთხელ იყო პრემირებული სარდლობის მიერ,⁴ ხოლო შემდეგ გარიბალდის ვარსკვლავითაც დააჯილდოვეს. სიგელში, რომელსაც ხელს აწერს იტალიის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის თავმჯდომარე ლუიჯი ლონგო, ნათქვამია: „გარიბალდის ვარსკვ-

2 იტალიაში ნაცისტებს ეძახდნენ გერმანელებს, ფაშისტებს კი მუსოლინის შავხალათიანებს.

3 დოკუმენტი მოკვავოდა ვლ. გაბისონიამ

4 მ. გალენი, დასახ., ნაშრომი, გვ. 144

1 მ. გალენი, საბჭოთა პარტიზანები იტალიის წინააღმდეგობის მოძრაობაში, რომი, 1967, გვ. 144 (იტალიურ ენაზე).

ლავი მამაცობისათვის ეძლევა საბჭოთა მოქალაქეს, საბჭოთა რაზმის მეთაურს ვლადიმერ არსენის ძე გაბისონიას ნიშნად იმ დიდი მამაცობისა, რომელიც მან გამოიჩინა მოიერიშე გარიბალდიული ბრიგადის რიგებში ბრძოლისას... თავისი და ჩვენი სამშობლოს თავისუფლებისათვის“.⁵

ვ. გაბისონია და მისი თანამებრძოლები 1942 წელს ტყვედ იგდეს გერმანელებმა. სხვადასხვა ბანაკში გამოცადეს მათ ტყვეობის სიმწარე, აბუხად აგდება, შიმშილი. 1943 წელს ფაშისტებმა ისინი ჩარეკეს ჩრდილოეთ იტალიაში და ტურინის პროვინციაში, სანანტონიოს დანგრეული რკინიგზის ხიდის აღდგენაზე ამუშავებდნენ. სწორედ აქ მომწიფდა გაქცევის გეგმა. მალე ჩამოყალიბდა ხელმძღვანელი ჯგუფი, რომელშიც შევიდნენ ქართველები ვალოდია გაბისონია და გრიგოლ პატაშური, რუსები არკადი ჟუკოვი და ალექსანდრე ფედორენკო, უკრაინელები ივანე მანცური და ვალოდია კლიმენკო, უზბეკი ისმაილ ამდამოვიჩი და სხვ. ჯგუფის წევრები დაუკავშირდნენ პატრიოტებს. იტალიელმა ქალიშვილებმა პერინა კასტელომ, მარგარიტა ბრუნომ და ჯულიეტა ჩეზარომ მათ იარაღი მიაწოდეს. ტყვეებმა ამოხოცეს გერმანელი გუშაგები, ხელთ იგდეს მსუბუქი ტყვიამფრქვევები, ავტომატები და სოფელ პავალიო-

ნოსთან შეუერთდნენ ალ. ჩამეის 42-ე ბრიგადას. მომდევნო პერიოდში აქვე მოვიდნენ ტყვეობიდან გამოქცეული სხვა საბჭოთა მებრძოლებიც. მაშინ ბრიგადის სარდლობამ მათგან შექმნა ცალკე რაზმი, რომელსაც „რუსეთი“ უწოდა. მასში 60-მდე კაცი ერთიანდებოდა. რაზმის მეთაურად ვლ. გაბისონია დაინიშნა.⁶

ეს რაზმი, მ. გალენის ცნობით, მონაწილეობდა ბრიგადის „ყველა საბრძოლო ოპერაციაში“ და ამიტომ მის მეომრებს „არ ჰქონდათ შესვენება წუთითაც კი“.⁷ კერძოდ, ვლ. გაბისონიას მეთაურობით რაზმმა განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი ბუსოლენოს ბრძოლაში 1944 წლის 20 ივნისს, სანანტონიოს საგუშაგოზე თავდასხმაში, სტიმასთან ბრწყინვალედ ჩატარებულ ოპერაციაში, სადაც დაატყვევეს 168 ნაცისტი და ხელთ იგდეს ორი მძიმე და 16 მსუბუქი ტყვიამფრქვევი, ერთი ნაღმმტყორცნი, 45 ავტომატი, აგრეთვე ბრძოლაში სადგურ ბრუცოლოსთან, სადაც მოწინააღმდეგემ დაჰკარგა 8 კაცი“.⁸

მ. გალენის სიტყვით „საბჭოთა რაზმის წვლილი გადამწყვეტი აღმოჩნდა ბალმაფოლთან ბრძოლაში, რომელიც დაიწყო 1944 წლის 7 ივლისს და დასრულდა 26 აგვისტოს“. აქ საბჭოთა და იტალიელმა პარტიზანებმა „მთელი რიგი

⁵ დაჯილდოების სიგელი ინახება ჩვენთან

6 მ. გალენი, დასახ., ნაშრომი, გვ. 138

7 იქვე, გვ. 140.

8 იქვე, გვ. 139.

შეტაკებების შემდეგ ხელთ იგდეს ორი მნიშვნელოვანი სიმაღლე“ ბუსოლენოსა და კიანოკის ზონაში. მაშინ „გერმანელების მსხვილმა შენაერთმა 8 ივლისს დაიწყო სწრაფი შეტევა ბალმაფოლის მიმართულებით, რომ დაეპრუნებინა დაკარგული პოზიციები და გაეფანტა პარტიზანთა ნაწილები. პირველი დარტყმები მიიღო „ლესკიერა-როსეროს“ რაზმმა და საბჭოთა რაზმმა. ბრძოლა გაგრძელდა ორ საათს. „გარიბალდიელმა არწივებმა“ როგორც მათ ეძახდა ალესანდრო ჩამეი, მოწინააღმდეგეს უკან დაახევინეს, თუმცა ამან მაინც ვერ გადაწყვიტა შეტაკების ბედი. ბრძოლა გამწვავდა პარტიზანთა განლაგების ცენტრში, რომელსაც უტევდა მტრის დიდი ძალა. გარიბალდიელთა პოზიციები იყო ნაკლებად ხელსაყრელი, ვიდრე მტრისა“. ამის მიუხედავად პარტიზანები არა თუ გაუმკლავდნენ მოწინააღმდეგეს, არამედ გააქციეს კიდევ გერმანელებმა „ბრძოლის ველზე დასტოვეს მრავალი მოკლული და მძიმედ დაჭრილი. ბრძოლაში დაიღუპა 2 საბჭოთა პარტიზანი, 3 დაიჭრა“. დაღუპულთა შორის იყო შიო სართანია წყალტუბოს რაიონიდან.

მომდევნო პერიოდში გერმანელებმა მოიშველიეს „ესესელთა მსხვილი შენაერთი. თუმცა არსებით შედეგებს მაინც ვერ მიაღწიეს. დაკარგა რა „ვალტერ ფონტანის“ ბრიგადის წინააღმდეგობის

გატეხვის იმედი“, მტერმა 26 აგვისტოს შეუტია გრანჟე სივინესთან გამაგრებულ „სტელინას“ ალპელ მსროლელთა რაზმს. მართალია, იგი ექვემდებარებოდა მოქმედების პარტიის პარტიზანული შენაერთის („სამართლიანობა და თავისუფლება“) მე-4 დივიზიის სარდლობას, მაგრამ 42-ე ბრიგადის ხელმძღვანელობამ მას მაინც სასწრაფოდ მიაშველა სამი რაზმი. „ბრძოლის ზონაში შესვლისთანავე, საბჭოთა რაზმის მეთაური გაბისონია შეძახილით „რუსეთის“ ბატალიონო, შეტევაზე!“ თავს დაატყდა მტერს. მათი და იტალიელი პარტიზანების იერიში იმდენად მძაფრი იყო, რომ გერმანელები დანებდნენ. მოწინააღმდეგემ დაჰკარგა 30 მოკლული, დიდი რაოდენობის იარაღი, 150 ფაშისტი ტყვედ წამოიყვანეს. პატრიოტებს დაეღუპათ მაცი მებრძოლი, წითელი არმიის ლეიტენანტი არკადი ჟუკოვი“.⁹

ხელთ ჩაგდებული დოკუმენტებით პარტიზანებმა შეიტყვეს, რომ 42-ე ბრიგადის წინააღმდეგ, ლანცოს, იგივე ვიუს, დაბლობიდან, კერძოდ მარჩაუზიდან მოემართებოდა მტრის მეორე კოლონა. ამ ზონაში მოქმედებდა „ეუზებიო ჯამბონეს“ მე-19 ბრიგადა. მან მისცა განგაშის სიგნალი და მტერს იარაღით შეხვდა. გარიბალდიელებს მაშინვე მიეშველა 42-ე ბრიგადის ორი რაზმი. „მოწინააღ-

9 იქვე, გვ. 139-140.

მდგე იძულებული გახდა გაქცეულიყო“.¹⁰

მ. გალენი არ აღნიშნავს, მაგრამ საფიქრებელია, რომ ამ ორი რაზმიდან ერთ-ერთი იყო სწორედ საბჭოთა რაზმი ვლ. გაბისონიას მეთაურობით. საქმე იმაშია, რომ მე-19 ბრიგადაში ერთიანდებოდა ქართველთა ბატალიონი (პალმირო ტოლიატის ცნობით მასში იყო 150-მდე მეგრძოლი)¹¹ ნოე კუბლაშვილის მეთაურობით. დასტურდება, რომ იგი აქტიურად მონაწილეობდა 1944 წლის ივნის-აგვისტოს ბრძოლებში და „რუსეთის“ სახელობის რაზმთან ერთად, ლანცოს დაბლობში, კერძოდ ბალმაფოლის ზონაში, მტრის წინააღმდეგ რამდენიმე ოპერაციაც განახორციელა. ცხადია, მე-19 ბრიგადისათვის მაშველ რაზმს რომ გზავნიდა, 42-ე ბრიგადის ხელმძღვანელობას ანგარიში უნდა გაეწია პარტიზანთა ეროვნული კუთვნილებისათვისაც, რადგან საბჭოთა ადამიანები, კერძოდ ქართველები, თავგანწირვით იბრძოლებდნენ თავისიანების, მათ შორის თანამემამულეების გამოსხნისათვის.

1944 წლის შემდგომაზე აღნიშნული რაზმის მეგრძოლები სისტემატურად მონაწილეობდნენ დივერსიებში ტურინ - მოდენას სტრატეგიულად მნიშვნელოვან

რკინიგზაზე. ჯერ-ჯერობით დოკუმენტურად დადასტურებულია ორი ფაქტი. აი ისინიც: *ბრძოლები*
1944 წლის 12 სექტემბერს

ამ ბრიგადის ამფეტეხელთა ჯგუფს დაევალა ტურინის მიმართულებით მიმავალი გერმანელთა სამხედრო ეშელონის გადაჩეხვა. განთიადისას პარტიზანები (მათ შორის იყო შვიდი ქართველი), ჯოვანი პეიროლოს საერთო მეთაურობით, მთიდან დაეშვნენ და კიანოკის მახლობლად დანაღმეს რკინიგზის ლიანდაგი. ამ დროს, მოულოდნელად, გზაზე გამოჩნდა დიდი სიჩქარით მომავალი ორი მსუბუქი მანქანა. ჯ. პეიროლომ ბრძანა ცეცხლი დაეშინათ მათთვის. პარტიზანებმა დაცხრილეს მანქანები და დახოცეს შიგ მყოფი 10-მდე გერმანელი, მათ შორის ვერმახტის სატანკო დივიზიის გენერალი და პოლკოვნიკი. ერთი მანქანა ალექსანდრე კობახიძემ¹² ააფეთქა. მან „ელვისებურად სტყორცნა გერმანული ხელყუმბარა, რომელზეც დამაგრებული იყო ხუთი პლასტიკური ამფეტეხელი (ამ ტიპის ყუმბარებს იგი ამზადებდა ტანკებისა და ჯავშანტრანსპორტიორების წინააღმდეგ)“. უძლიერესი აფეთქებისაგან მანქანა 25 მეტრზე გადავარდა. სწორედ ამ მომენტში გამოჩ-

¹⁰ იქვე, გვ. 140.

¹¹ ზ. მერკვილაძე, პალმირო ტოლიატი წერს ნ. კუბლაშვილს. გაზ. „კომუნისტი“, 20.8.1961

¹² ალ. კობახიძე, რომელიც მ. გალენის სიტყვით „მამაცურად მოქმედებდა ამ და მომდევნო ოპერაციებში, დაიღუპა ბორგონესთან ბრძოლაში ტყვიაფრთხევის ჯერით“ (მისი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 142).

ნდა ეშელონიც. სროლისა და აფეთქების ხმაზე მემანქანეებმა ჯერ შეაჩერეს მატარებელი, შემდეგ კი უკუსვლით წაიყვანეს იგი. მართალია, პარტიზანებმა მაინც ააფეთქეს რკინიგზის ხაზი, მაგრამ ეშელონის გადაჩეხვა უკვე ვეღარ შეძლეს.¹³

იმავე წლის 17 სექტემბერს 42-ე ბრიგადის მეორე რაზმმა, ისევ კიანოკის ზონაში, ააფეთქა ტურინ-მოდენას სარკინიგზო მაგისტრალი. რაზმში, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ბრიგადის მეთაურის მოადგილე მიქელე კუნეო, შედიოდნენ კომისარი დუილიო ბორჯისი, მეზობელები მარियो ვოტა, პასკუალე, ბრუნო და სხვები, სულ 16 კაცი. აქვე იყო „განუყრელი ავტომატით შეიარაღებული ქართველი გრიშა (გრიგოლ პატაშური), ბრგე ახალგაზრდა, განსაკუთრებით ღონიერი და მოძრავი, ძალიან მამაცი და აუღელვებელი“.¹⁴ ის იყო ხაზი ააფეთქეს, რომ პარტიზანებმა შენიშნეს გერმანელებით სავსე ავტომანქანა და ყველა სახეობის იარაღიდან ცეცხლი გახსნეს. მალე პარტიზანები გაეცალნენ ბრძოლის ველს, რადგან ზურგიდან მომავალი ჯავშანტრანსპორტიორითა და გერმანელთა დიდი რაზმით, რომელიც „4-5 მანქანაში იჯდა“, მათ ალყის საფრთხე დაემუქრათ. „და მაშინ, — იგონებს მ. კუნეო, — მომეცა შესაძლებლობა სწორად შემეფა-

სებინა ქართველი გრიშას მამაცობა და აუღელვებლობა. ელვისებური ნახტომით მან გადაინაცვლა ახალ ადგილზე და თავისი ავტომატის ჯერით მაშინვე დასცა ორი გერმანელი ოფიცერი, რომლებმაც მანქანიდან გადმოიხედეს, შემდეგ კი ცეცხლი გადაიტანა სხვა მანქანებზეც. გრიშას სწრაფმა რეაქციამ და მის მიერ მტრებში გამოწვეულმა არეულობამ შესაძლებლობა მოგვცა დაგვეკავებინა რამდენადმე მოხერხებული პოზიცია საფრთხის მოგერიებისათვის“.¹⁵

ასეთ ვითარებაში პარტიზანებს ტყვია-წამალი შემოაკლდათ და იწყეს უკანდახევა, რომ ტყისთვის შეეფარებინათ თავი. ფაშისტებმა იგრძნეს მოწინააღმდეგის გასაჭირი და კვლავ სცადეს მათი ალყაში მოქცევა. მაშინ ბრიგადის სარდალმა ალ. ჩამეიმ, რომელიც მახლობელი გორაკიდან ადევნებდა თვალს ბრძოლის მსვლელობას, თავისი რაზმები დასძრა პარტიზანთა დასახმარებლად. „მათ შორის იყო საბჭოთა რაზმიც. მართალია, გერმანელებს ზურგს უმაგრებდა რამდენიმე ტანკი და ჯავშანტრანსპორტიორიც, მაგრამ ამის მიუხედავად „საბჭოთა რაზმის მებრძოლები სხვა რაზმების მეომრებთან ერთად გაბედულად გადავიდნენ შეტევაზე. ბრძოლა მთელ დღეს გაგრძელდა და სულ უფრო მძაფრდებოდა. ძალთა სიჭარბის მიუხედავად გერმანელებმა დიდი ზა-

13 იქვე, გვ. 141-142

14 იქვე, გვ. 142.

15 იქვე, გვ. 142 : 43

რალი განიცადეს. მათ 20-ზე მეტი კაცი მოუკლეს, მრავალი კი — დაუჭრეს“. გამარჯვება პარტიზანებს დარჩათ. წარმატება მით უფრო თვალსაჩინო იყო, რომ გარibalდიელებს მხოლოდ ოთხი მსუბუქად დაჭრილი თანამებრძოლი ჰყავდათ. „ამ დაუვიწყარ დღეს, — აღნიშნავდა მიქელე კუნეო, — ბრწყინვალედ წარმოჩნდა ერთიანობით გასხივოსნებული საბჭოთა და იტალიელ პარტიზანთა გმირობა“.16

ცხადია, „რუსეთის“ სახელობის საბჭოთა პარტიზანული რაზმის მოქმედების შესახებ აქ წარმოდ-

გენილი სურათი სრული არაა (ამის ერთ-ერთი მიზეზია სათანადო მასალის სიმცირე). უნდა ვიფიქროთ, რომ მომავალში ცნობილი გახდება შორეული აპენინის ნახევარკუნძულზე თანამემამულეთა მამაცობის ამსახველი მრავალი ფაქტი. ერთი კი უეჭველია, ვლ. გაბისონიამ და მისმა რაზმმა ღირსეულად მოიხადეს მოქალაქეობრივი ვალი ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში და საინტერესო ფურცლები ჩაწერეს საბჭოთა და იტალიელი ხალხების მხედრული თანამეგობრობის ისტორიაში.

ხალხური მუსიკალური საკრავები აჭარაში

საქართველო ოდითგანვე სიმ-
ღერის ქვეყანაა. ჩვენში ვოკალუ-
რი და ვოკალურ-ინსტრუმენტუ-
ლი მუსიკის მაღალი კულტურა
არსებობს. რაც შეეხება წმინდა
საკრავიერ მუსიკას, ასამდე დასა-
ხელების ეროვნული და შემოსუ-
ლი ინსტრუმენტების მიუხედავად,
მცირე ტექნიკურ შესაძლებლობა-
თა გამო, საქართველოში იგი ისე
ვერ განვითარდა და გაიფურჩქნა,
როგორც ვოკალური ან ვოკალურ-
ინსტრუმენტული მუსიკა.¹

ქართული ვოკალური მუსიკის
პრიორიტეტი საკრავიერი მუსიკის
წინაშე არ გვაძლევს უფლებას.
ნაკლები ყურადღება დავუთმოთ
ხალხურ ინსტრუმენტებსა და საკ-
რავიერ მუსიკას, და არ გავიხა-
დოთ იგი ჩვენი შესწავლის მიზ-
ნად. ჩვენი ამჟამინდელი კვლევის
ობიექტს აჭარაში გავრცელებუ-

ლი ხალხური მუსიკალური საკრა-
ვები წარმოადგენენ.²

აჭარაში არსებული ხალხური
საკრავები ან საერთოქართულია
და საქართველოს ბევრ სხვა კუთ-
ხეშიც გვხვდება, ანდა სხვა ქვეყ-
ნებიდან შემოსული და ეროვნულ
მუსიკას მისადაგებული.

ამ ეტაპზე ჩვენი კვლევის ძი-
რიტად მიზანს შეადგენს აჭარაში
გავრცელებული საკრავების დაჯ-
გუფების, წარმოშობა-წარმომა-
ვლობის, დამზადების წესების,
აღწერა - გაზომვის, ტრადიციის,
რეპერტუარის საკითხების გარკ-
ვევა და ნაწილობრივ თვით ინსტ-
რუმენტული მუსიკის ანალიზი.
მასალად, სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში ადრე არსებულ ცნობებ-
თან ერთად, ვიყენებთ და ვეყრდ-

² ნაშრომში გვერდს ვუვლით ჰიბონს,
რომელსაც მიეძღვნა სპეციალური მო-
ნოგრაფია (იხ. ა. მსხალაძე, ქართული ხა-
ლხური საკრავიერი მუსიკის ისტორიი-
დან, გამომცემლობა „მეცნიერება“,
თბ., 1969)

¹ გრ. ჩხიკვაძე, ქართული ხალხური
სიმღერა, ტომი I, თბ., 1960, გვ. 14-15

ნობით ძირითადად ჩვენს მიერვე აჭარის რაიონებში სამეცნიერო მივლინებებისა და ექსპედიციების დროს მოპოვებულ მონაცემებს. აჭარაში გავრცელებული ბევრი საკრავი უკვე საკმაო ხანია ხმარებაში აღარაა და, ამ სიტყვის პირდაპირი გაგებით, მუზეუმის კუთვნილება გახდა. ნაშრომში თავისი ადგილი პოვეს აჭარის სახელმწიფო მუზეუმში დაცულმა ინსტრუმენტებმაც.

სიმეზიანი საკრავები

აჭარაში სიმეზიან საკრავთაგან გავრცელებული ყოფილა ჩონგური, საზი (ჩამოსაკრავთაგან), ჭიანური და ქემენჩა (ხემიანთაგან). საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ აჭარაში სწრაფად იწყო გავრცელება აღმოსავლურ-ქართულმა სამსიმიანმა ფანდურმა, რომელიც დღეს აჭარის უკიდურეს სოფლებშიცაა დამკვიდრებული და მასზე ოსტატურად უკრავენ არა მარტო მამაკაცები, არამედ აჭარელი ქალებიც.

საზი. აკად. ივ. ჯავახიშვილის მოწმობით, საზი საქართველოს კუთხეებს შორის მხოლოდ აჭარაშია შენარჩუნებული, მაგრამ გვხვდება ასევე აღმოსავლეთ საქართველოს ქალაქებშიც. იგი წარმოშობით აღმოსავლური საკრავია. გავრცელებული ყოფილა უბირატესად თურქთა, ქურთთა, ბულგარელთა და ბოსნიელთა შორის. აღმოსავლურ საზს, რომელიც ყელტარ-მუცლიანი საკრავია,

მსხლისმაგვარი ხის მუცელი აქვს და ოთხსიმიანია. პირველი, მეორე და მესამე სიმი ფოლადისაა, ხოლო მეოთხე — თითბრისა.

რადგან თურქეთში საზი ასეთი პოპულარობით სარგებლობს, აჭარაში მისი შემოსვლა თურქეთის გზით ეჭვს არ იწვევს, მაგრამ მისი საერთო წარმოშობის საკითხთან დაკავშირებით ყურადსაღებია ივ. ჯავახიშვილისავე მოსაზრება, რომ ტერმინი „საზანდარი“, რომელიც სპარსული სიტყვაა, საზის დამკვრელს ნიშნავს.³

თანამედროვე აჭარული საზი სამსიმიანია. სიმები მას მავთული-სა უკეთდება და პლექტრით იკვრება (იყენებენ ბლის გამხმარ ქერქს, თხელი ქარვის ნაჭერს და სხვ.). საყურადღებოა სტ. მენთე-შაშვილის ცნობები საზის შესახებ, რომლის მიხედვით, „აჭარაში სიმეზიანი საკრავები ზედგამეული ლარების რიცხვის მიხედვით ოთხ ჯგუფად იყოფა:

1) საზი სამძაფიანია. საზზე დასამღერებელი ყველა მიჰყვება;

2) არის ოთხძაფიანიც. ოთხძაფიანზე მეტი დაიმღერება, სამიანზე — ნაკლები;

3) ექვსძაფიანი (ხუთძაფიანი არ შეიძლება). ექვსიანზე შეიძლება ყველა საცეკურის დაბრუნება, დასამღერებელი — ნაკლებად.

³ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, თბ., 1938, გვ. 164

4) ცხრამათიანი ნაკლებად არის, უკრავენ საცეკურებს“.⁴

აჭარაში საზი, ზოგი მთქმელის განცხადებით, ბოშების შემოტანილი ჩანს. ხულოს რაიონის სოფ. ირემადეების მკვიდრი ოსმან ირემადე გადმოგვცემს: — „ბულაურში ქონდნენ საზი ციგნებს. იყო ერთი, მეჭიდა ერქვა. იქიდან მომეწონა, ბოშში ვიყავი, ჩემი ხელით გავაქეთე და დავიწყე დაკვრა. ჭიბონი იცოდა მამაჩემმა. რასაც უკრავდა, იგი გადევნიდა საზზე. ზოგს საზზე ექვსი თელი (მავთული) ჰქონდა. ერთი ბიჭილა სოლომონიძეა, მის საზს ექვსი თელი აქვს“. ინფორმატორის მოწმობით, ბოშები იმ სოფლებში ცხოვრობდნენ 30-იანი წლების დასაწყისში. ჭვანელი (შუახვევის რაიონი), მუსა მსახურაძის ცნობით კი „საზი იყო შავშეთში — აშილები იყვნენ და იქიდანაა გადმოსული, მერე ხულოში ჩამოვდა ეს საზი“.

აჭარაში საზი მზადდება ნაძვის ხისაგან. მისგან ამზადებენ „კოდს“ (ჩანა), ხოლო სატარე მასალად წიფლის ხეს იყენებენ. მოსაჭერ სათითოებს „ჩივი“ ჰქვია. საზი ფანდურის ზომისაა და სხვადასხვა ფორმისა მზადდება; ზოგი მინიატურულ გიტარასაც მოგვაგონებს.

საზი იწყობა მაღალ რეგისტრში. მასზე სიმღერის შესრულებისას აკომპანემენტი მთელი ოქტავით მაღლა ჟღერს. საზს გააჩნია

სამიდან 5 ფარდამდე, ასე რომ, მისი ტექნიკური შესაძლებლობანი აღმოსავლური საზისაგან განსხვავებით, რომელსაც 14-16 ფარდამდე აქვს, ძალიან შეზღუდულია. საზის წყობა ფანდურისა და ჩონგურის წყობის ასიმეტრიულია, თანაც ძალიან თავისებური: თუ პირველ სიმს დო-ს დავარქმევთ, შუა სიმი მი იქნება, ხოლო ზედა — რე. პირველი ფარდი ყელიდან ისეა მოშორებული, რომ წმინდა კვარტას იძლევა, ხოლო დანარჩენები სეკუნდებით არიან ერთმანეთისაგან დაშორებული.

საზზე სრულდება საცეკვაო მელოდიები: „ცეკვა“ ანუ „ცეკური“, „ქალური“, „ყოლსამა“, „ხორუმი“ და სხვა. მაგრამ საზი ძირითადად სიმღერის სააკომპანემენტო მუსიკალურ ინსტრუმენტად გამოიყენება. საზზე უპირატესად სოლო სიმღერები სრულდება. ჩვეულებრივ, აკომპანიატორი თვითონვე უნდა იყოს მომღერალიც.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ თავდაპირველად, როცა საზი აჭარაში ფეხს იკიდებდა, მასზე წმინდა ბაიათურ-აშულური ტიპის სიმღერები სრულდებოდა. შეიძლება ასეთი სიმღერები აჭარაში დღესაც აქა-იქ გაისმოდეს. მაგრამ ერთკანონზომიერება აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, და ეს ითქმის არა მარტო საზის, არამედ სხვა აღმოსავლური წარმოშობის საკრავების შესახებაც. საზი თანდათანობით ისე მიესადაგა ადგილობრივ ქართულ მუსიკალურ კულ-

ტურას, რომ მან შეიძინა ჩონგურის, ჭიბონისა და სხვ. რეპერტუარის, დაკვრის წესებისა და ტექნიკურ საშუალებათა ბევრი ნიშანთვისება. მესაზღვრებს ზოგჯერ საზღვრებში მთლიანად გადაჰქონდათ ცნობილ მეჩონგურეთა არა მარტო მელოდიები, არამედ ტექსტებიც კი. ჩვენ მიერ ხულოს რაიონის სოფ. ირემაძეების მცხოვრების ეზოზ ირემაძისაგან ჩაწერილ დასამღერებელს ჰქვია „ბაჯელიძის ყვიდე“.⁵ ამ ბუნებრივი პროცესის შედეგია სწორედ ის, რომ საზის რეპერტუარი დღეს უპირატესად ადგილობრივი კოლორიტით ხასიათდება.

ჩონგური. დასავლეთ საქართველოს პოპულარული მუსიკალური ინსტრუმენტის ჩონგურის შესახებ ბევრია დაწერილი და ამიტომ

5 ივლისხმება ბრმა მეჩონგურე ხუსია ბაჯელიძე, რომლის პოპულარობა, როგორც გადმოგვცემენ, სცილდებოდა აჭარის ფარგლებს. დოც. ჯ. ნოლაიძე 1940 წელს გამოცემულ „აჭარის ხალხურ სიტყვიერებაში“ წერდა: „ხუსია ბაჯელიძე ცნობილი სახალხო ბრმა მეჩონგურეა. ჩონგურზე ტკბილი ხმით ასრულებს მრავალ ძველსა და ახალ სიმღერებს. შეთხზული აქვს რამდენიმე საკუთარი ლექსი. უმთავრესად ხალხური პოეზიის დიდი მცოდნეა. მან ზეპირად იცის ასეული დიდი და მცირე ყალიბის ლექსი. ბაჯელიძე, როგორც კარგი ოსტატი, თითქმის საქართველოს ყველა კუთხეშია ცნობილი. მოხუცზე გურულ ხალხურ პოეზიას დიდი გავლენა მოუხდენია. მისი საცხოვრებელი ადგილი ქობულეთის რაიონში სოფელ ხუტუბანია“ (ჯ. ნოლაიძე, დასახ., წიგნი, გვ. 5)

მის ვრცლად განხილვას არც ვაპირებთ.

ჩონგურის გავრცელებას არც შეიძლება მთელი აჭარა მივიჩნიოთ. მაგრამ იგი უფრო ბარის აჭარაში, კერძოდ, ქობულეთშია ცნობილი. თუმცა ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით, უკვე XX საუკუნის დასაწყისში და უფრო ადრეც, ზემო აჭარაშიც მრავლად იყვნენ საკმაოდ გაწაფული მეჩონგურეები.

ჩონგურის ჩანა და ტარი მზადდება თუთის მთლიანი ხისაგან. ჩანას ზევიდან დაკრული აქვს ფიჭვის თხელი ფიცარი, რომელიც რამდენიმე ადგილასაა გახვრეტილი. ჩონგურის სიმებად, რომელიც სულ ოთხია, აბრეშუმის ძაფს იყენებენ. ოთხი ხის მოქლონიდან სამი ტარის ყელთანაა დამაგრებული, ხოლო ერთიც — ტარის შუაზე. ჩვეულებრივ მეოთხე სიმი, რომელსაც „ზილს“ ეძახიან, მოთავსებულია პირველ და მეორე სიმებს შორის. ჩონგურის ტარი ფარდებად არ იყოფა, ამიტომ მისი დამკვრელი უფრო მუსიკალური უნდა იყოს, ვიდრე, ვთქვათ მეფანდურე. დაკვრის დროს მეჩონგურე თითებით სიმებს საჭირო სიმაღლეს აძლევს, რაც მეოთხე სიმზე (ზილი) არ ვრცელდება, — იგი ყოველთვის ერთ სიმაღლეზე ჟღერს.

ჩონგურს რამდენიმე წყობა გააჩნია, რაც იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა სახის მელოდია ან სიმღერა სრულდება მასზე. მისი წყობებია:

I წყობა: ფა, ლა, დო, ფა.

II წყობა: ფა, ლა, დო, მი.

III წყობა: ფა-დიეზ, ლა, დო-დიეზ, მი.⁶

ამ წყობებს ხალხში „მეგრულ“, „სიმონა დოლიძისა“ და „ხორუმის“ წყობებსაც უწოდებენ.

ჩონგურზე დაკვრისას იყენებენ როგორც ჩამოკვრასა და ამოკვრას, ასევე ე. წ. ჩქმეტასაც. ზოგჯერ დაკვრის დროს თითებს ისე სცემენ ჩანის სახურავს, რომ ჩონგური ამასთან ერთად დოლის სუსტ ბგერებსაც გამოსცემს.

აჭარაში, როგორც საერთოდ დასავლეთ საქართველოში, ჩონგურზე უკრავენ ქალებიცა და მამაკაცებიც. მასზე შეიძლება როგორც ერთხმიანი, ისე მრავალხმიანი სიმღერების შესრულებაც.

ჭიანჭური. აჭარაში გავრცელებული ზოგიერთი ხალხური ინსტრუმენტის შესახებ ცნობებიდა შემონახულა. რაც შეეხება თვით ინსტრუმენტს, იგი დღეს ხალხში სავსებით აღარ გვხვდება. ამ კატეგორიის საკრავებს მიეკუთვნება ჭიანჭურიც, რომლის შესახებ დღეს ცნობების შეკრებაც კი ჭირს. ჭიანჭური ერთ დროს, ალბათ, მთელ აჭარაში იყო გავრცელებული, მაგრამ დღესდღეობით ცნობები ჩვენ მხოლოდ ქობულეთის რაიონიდან მოგვეპოვება. ცნობილი ხალხური მომღერალი და ლოტბარი ქამილ ტაკიძე მოგვითხრობს: „მა-

მაჩემის გადმოცემით, ქობულეთის რაიონში გავრცელებული იყო ჭიანჭურიც. იგი კოშისაგან (მწარე კვანძი) კეთდებოდა და ყელი ხისა ჰქონდა. სიმი აბრეშუმისა იყო. უკრავდენ ხემით — ცხენის ძუით. კოშზე ზევიდან გადაკრული იყო თხის ტყავი. ჭიანჭური სამსიმიანი საკრავი იყო“.

აჭად. ივ. ჯავახიშვილის დასკვნით, ჭიანჭური XVII საუკუნის მეორე ნახევარში ფართოდ ყოფილა საქართველოში გავრცელებული და შვილდაკიან საკრავთა ჯგუფიდან ყველაზე მეტად ყოფილა ხალხისათვის ცნობილი. მისივე მოსაზრებით, „ჭიანჭური არსებითად იგივე ჩაღანაა“.⁷

საქართველოში ორი სახის ჭიანჭური არსებულა: ერთი აღმოსავლეთ საქართველოში იყო გავრცელებული და განსხვავდებოდა დასავლეთ საქართველოში არსებული ჭიანჭურისაგან. როგორც ჩანს, დასავლეთ საქართველოს კუთხეთაგან ჭიანჭური უფრო გურიიში იყო გავრცელებული; ამიტომაც, რომ აკად. დ. არაყიშვილი და მასზე დაყრდნობით აკად. ი. ჯავახიშვილიც დასავლეთ საქართველოს ჭიანჭურს გურულს უწოდებენ.⁸ მაინც როგორი იყო გურული ჭიანჭური?

„ჩონგურს რომ მუცლის ანუ ჩანას ბოლო მოვჭრათ და მომრ-

7 ივ. ჯავახიშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 168

8 დ. არაყიშვილი, ქართული მუსიკა, ქუთაისი, 1925, გვ. 35

6 ვ. ახოზაძე, ქართული (აჭარული) ხალხური სიმღერები, ბათუმი, 1961, გვ. 36

გვალ მოყვანილობისად ვაქცი-
ოთ, თანაც ოთხი სიმის მაგიერ იქ
სამი აბრეშუმის სიმი მივამაგროთ,
გურული ჭიანური გამოვა. ამ საკ-
რავის წყობაა დო-მი-სოლ. ამ
ჭიანურსაც ძუის შვილდაკით უკ-
რავენ“.⁹

ჩვენ დღესდღეობით არაფერი
ვიციტ აჭარული ჭიანურის წყო-
ბის შესახებ. სხვა მხრივ კი გურუ-
ლი და აჭარული ჭიანურის მსგავ-
სება ეჭვს არ იწვევს. აჭარის სა-
ხელმწიფო მუზეუმში დაცული
სიმებდაწყვეტილი ჭიანური კი,
ბუნებრივია, ბევრს ვერაფერს მო-
გვეხმარება საკითხის გარკვევაში.

ქამანჩა. სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში ცნობები ქამანჩის შესა-
ხებ მხოლოდ XVII საუკუნიდან
გვხვდება. თეიმურაზ პირველის
„იოსებ ზილიხანიანში“ ნათქვა-
მია: „ჩანგ-სეთაი, უდ-ქამანჩა, მუ-
ლნი ყანუმს შეეხმობის“. ეს საკრა-
ვი ხშირად გვხვდება ფეშანგი ფა-
შვიბერტყაძის „შაჰნავაზიანშიც“. მაგრამ აქვე ისიც უნდა აღინიშ-
ნოს, რომ სულხან ორბელიანს
თავის ლექსიკონში ამ საკრავის
სახელი შეტანილი არა აქვს. ყო-
ველივე ეს ბადებს ეჭვს: ეს ხალ-
ხური ინსტრუმენტი საქართველ-
ოში შეიძლება არც იყო ცნობი-
ლი და მხოლოდ აღმოსავლური-
დან, კერძოდ, სპარსულიდან ნა-
თარგმნ ან სპარსულ სიუჟეტებზე
შექმნილ თხზულებებში გვხვდება.
მაგრამ რა ვუყოთ იმ ფოლკლო-
რულ მასალას, განსაკუთრებით კი

პოეზიის ნიმუშებს, რომლებში
ხსენებული საკრავი ფიგურირებს
სხვა ქართულ საკრავებთან
თად? მოვიტანთ რამდენიმე მაგა-
ლითს:

„ქართული ქალი შევირთე,
წამოვიყვანე ტივითა,
მერე მომიკვდა ჭირითა,
... დავმარხე,
ქამანჩითა და სტვირითა“.

ან სხვა ლექსი:

„მეც უკან მოგტუნტულედე
ჩემი სტვირ-ქამანჩიანი,
საჩუქარი გამომეღოს,
ჯიბეს გაჰქონდეს ჩხრიალი“.

ცნობილია ხალხური გამოცანა
რწყილზე:

„შავი არი შაშვივითა,
იკბინება ძაღლივითა.
პატრონს ღამით ათამაშებს
ქამანჩა და სტვირივითა“.

„სოლალას ლექსის“ ერთ-ერთი
ვარიანტი ასე მთავრდება:

„ეს მე გამოვთქვი ხორგაძემ
სტვირსა და ქამანჩაზეა“.

მოტანილი მასალა ადასტურებს
იმ გარემოებას, რომ ქართველ
საზოგადოებას გარკვეული წარ-
მოდგენა ჰქონდა ქამანჩის, რო-
გორც მუსიკალური საკრავის შე-
სახებ. ამავე დროს ყურადღებაში-
საქცევია ის გარემოებაც, რომ ქა-
რთულ ფოლკლორულ წყაროებში
ქამანჩა სტვირისაგან განუყრელია
და მასთანაა შეწყვილებული.

აკად. ივ. ჯავახიშვილის გამოკე-
ლევით, „ქამანჩა სპარსული სიტ-
ყვაა და... პატარა შვილდსა ნიშ-
ნავს“, ხოლო „ქამანჩე“ სპარსუ-
ლად, საერთოდ, „ქამანიანი“,

ე. ი. შვილდაკიანი საკრავის ზოგადი სახელია და ჩვეულებრივ „ქამანჯე აჯუზი“ ე. ი. ძველი შვილდაკიანი საკრავი იგულისხმება, რომელსაც კოკოსის კაკლისაგან გაკეთებული მუცელი, გრძელი ყელი და ერთი ანდა ორი სიმი აბია.¹⁰ გერმანელი მეცნიერის კურტ ზაქსის ნაშრომზე დაყრდნობით ივ. ჯავახიშვილი ასკვნის: „მხოლოდ რუმის ქამანჯას — ქემანჯე-რუმისა აქვს ოთხი, ანდა 6 ძალი და 4, ანდა 6 ხმამცემელი სიმი“.¹¹

დღესდღეობით ძალიან ძნელია იმის დადგენა, ვინ ან როდის შემოიტანა აღნიშნული მუსიკალური ინსტრუმენტი აჭარაში. ზალხში შეკრებილი მასალის მიხედვით მისი შემომტანი არიან ეჯემები (სპარსელები), ბერძნები და სომხები (იგულისხმება თურქეთში მცხოვრები და შემდეგ გადმოსახლებული ბერძნები და სომხები). ზოგიერთი მასალის მიხედვით, ქემენჩა აჭარაში ლაზებს უნდა გაეცრელებინათ. ზეპირი ცნობების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ეს საკრავი აჭარაში მე-19 საუკუნის ბოლოდან ფიგურირებს. თუ ამ საკრავის აჭარაში გავრცელებულ სახელს დააკვირდებით (ქემენჩა და არა საქართველოს სხვა კუთხეებში და ლიტერატურაში ცნობილი ქამანჩა), შეიძლება დავასკვნათ, რომ ინსტ-

რუმენტი აჭარაში თურქეთის გზითაა შემოსული.¹²

ქემენჩა 20-30 წლის წინ აჭარაში ფრიად პოპულარული ინსტრუმენტი იყო და მას ყველგან შეხვდებოდით. ამჟამად კი იგი ძალიან ძნელი მისაგვლევია. შეიძლება მთელ აჭარაში დღეს სულ რამდენიმე ქემენჩა და მასზე დამკვრელი აღმოაჩინო.¹³

ქემენჩა 60 სმ-მდე სიგრძის მობრძო ფორმის საკრავია. ჩანა და ყელი ერთიანი გამხმარი თუთის ხისაგან მზადდება. ჩანის სახურავად ნაძვის ხეს იყენებენ. აჭარაში გავრცელებულ ქემენჩას უკეთდება ლითონის სამი წვრილი სიმი. რეზონაციისათვის სახურავზე ორი ოვალური ამონაჭერი კეთდება, ხოლო ჩანას გვერდებზე დატანებული აქვს ოთხი ნახვრეტი.

ჩანის გარშემოწერილობა 28 სმ უდრის, სიმაღლე 5,5 სმ-ია, ხოლო სიფართოე 9-10 სმ. ქემენჩაზე უკრავენ ცხენის ძუით, რომელიც გადაჭიმულია თხილის გამხმარ ხეზე.

ყელის დაყოლებით, ჩანის ზემოთ მოთავსებულია 16 სმ სიგრძისა და 4-5 სმ. სიფართოვის ენა. ხელვაჩაურის რაიონის სოფ. ქედელის მცხ. ადემ ჯიგანაძის თქმით,

12 არაბულ-სპარსული ენებიდან, თურქულში შესულ სიტყვებში, ფუძის აზმოვნის მაგივრად ე-ს შენაცვლება ჩვეულებრივი მოვლენა.

13 ჯერჯერობით ჩაწერილი გვაქვს მხოლოდ ერთი ქემენჩის რეპერტუარი, მისი დამზადების წესები და ნაწილების სახელები.

10 ივ. ჯავახიშვილი, დასახ., წიგნი, გვ. 166-167

11 იქვე

ეს სილამაზისათვის აქვს ქემენჩას გაკეთებული.

ქემენჩის ნაწილების ადგილობრივი სახელებია: ჯერა (ჩანის მნიშვნელობით), თელი (სიმები), ხიდი (ჯორაკი), სახურავი, ჩივები (მოქლონები), ენა, ყელი, თავი. ხემს უბრალოდ ქემენჩის დასაკრავს ან ძუას უწოდებენ.

ქემენჩას ფარდები არ გააჩნია და მასზე დაკვრა ვიოლინოზე დაკვრას მოგვაგონებს, ოღონდ დამკვრელს ინსტრუმენტი მუხლებს შუა აქვს მოთავსებული. ქემენჩა წმინდა კვარტებით იწყობა და გამოსცემს ნაზ ბგერას.

ქემენჩის რეპერტუარი მრავალფეროვანია. მასზე ასრულებენ საცეკვაოებს: ხორუმს, ყოლსამას, შალახოს, ლეკურს, ლაზხორომსა და სხვ. იგი გამოიყენება ასევე სიმღერის სააკომპანემენტო საკრავადაც. მოხერხებული დამკვრელი სიმღერასაც თვითონვე ასრულებს. უფრო კი სიმღერის შემსრულებლად მეორე პირი, უპირატესად დეფის დამკვრელი გვევლინება. მთქმელთა განცხადებით, ქემენჩას არ შეიძლება ახლდეს დოლი, რადგან დაფარავს მის შედარებით სუსტ ხმას.

ჩასაბერი საკრავები

ჩასაბერ საკრავთაგან აჭარაში გავრცელებულია სალამური, გუდის ჭიბონი და ზურნა.

სალამური. სალამური მსოფლიოს ყველა ხალხშია ცნობილი. მას მიიჩნევენ მწყემსის საყვარელ და

განუშორებელ ინსტრუმენტად. ამასვე ადასტურებს არქეოლოგიური გათხრებიც საქართველოში და ქართული ეთნოგრაფიული სიმამდილე. აღმოსავლეთ საქართველოს მთის კუთხეებში (ფშავეში, ხევსურეთში, თუშეთში, ხევსა თუ მთიულეთში) მეცხვარე და სალამური განუყოფელია, უერთმანეთოდ წარმოუდგენელია.

სალამური პოპულარული იყო მესაქონლეობის ისეთ ტრადიციულ კუთხეშიც, როგორიც აჭარაა. საკრავს აჭარაში „სალამურთან“ ერთად „ყავალსაც“ ეძახიან. აჭარაში უფრო ენიანი სალამურია ცნობილი, ხოლო რაც შეეხება უენო სალამურს, იგი ნაკლებგავრცელებული ჩანს. სალამურზე დაახლოებით ის მელოდიები სრულდება, რაც სხვა საკრავებისათვისაა დამახასიათებელი. ამ ბოლო დროს მეტად პოპულარული გახდა მესალამურეთა დუეტი ან მათი ანსამბლი ფანდჯრის თანხლებით. აჭარაში გავრცელებული სალამური აღნაგობით თითქმის არაფრით განსხვავდება სხვა კუთხეებში ცნობილი საკრავისაგან.

ზურნა. ლიტერატურაში არსებული ცნობები საქართველოში ზურნის გავრცელების შესახებ XVII საუკუნეზე შორს არ მიდის. აკად. ი. ჯავახიშვილის დასკვნით, „პირველად როდის გაჩნდა იგი ჩვენში, ჯერ კიდევ გამოსარკვევია; მხოლოდ ფეშანგის პოემითგან ჩანს, რომ XVII ს. დამლევს უკვე ყოფილა ცნობილი, მაგრამ

უფრო ვითარცა სპარსული საკრავი.¹⁴

ცხადია, აჭარაში ზურნა თურქეთის გზით შემოვიდა და პოპულარული საკრავი გახდა. შეკრებილი ცნობების მიხედვით, XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზეც იგი ზემო და ქვემო აჭარაში თანაბრად იყო მიღებული. მაგრამ ბოლო დროს იგი ბარის აჭარისათვის, სახელდობრ, ქობულეთის რაიონისათვისაა ნიშანდობლივი.

ზურნის მასალად იხმარება მაგარი და გამძლე ხე: ბზა, მსხალი, ტყემალი. საკრავი რამდენიმე ნაწილისაგან შედგება. ჩასაბერ ნაწილს „კამიშს“ ეძახიან, მას დახვეული აქვს გასანთლული ტილო, რომ ჰაერი არ გავიდეს. კამიშს სატუჩზე წამოცმული აქვს სპილენძის რგოლი, თვითონ კი ჩამაგრებულია ფირცხალში. კამიშში ჩაბერილი ჰაერი გაივლის ფირცხალს და შემდეგ ნახვრეტებისაგან მიემართება. ზურნას წინამხარეს 7 ნახვრეტი აქვს, ხოლო უკანა მხარეს — ერთი (პირველ და მეორე ნახვრეტებს შუა). ზურნის ბოლო ნაწილი გაშლილ-გაფართოებულია.

ზურნის ნაწილთა ზომა საშუალოდ ასეთია: ზურნის სიგრძე — 42 სმ, კამიშის სიგრძე — 6 სმ, მანძილი 1 და 7 ნახვრეტებს შორის — 17 სმ, სატუჩის სიგრძე — 2 1/2 სმ, რგოლის დიამეტრი — 5 1/2 სმ, ზურნის ბოლო გაშლი-

ლი ნაწილის დიამეტრი — 13 სმ.

ზურნას უკრავენ უპირატესოდ დიდ დავლთან ერთად. ზურნის შედარებით მოკლე და გრძელი. მისი სიგრძე მერყეობს 30-დან 50 სმ-მდე. მოკლე ზურნა მაღალ რეგისტრზეა აწყობილი, გრძელი — დაბალზე. საერთოდ, გრძელი ზურნა მოსასმენად გაცილებით სასიამოვნოა. ზურნა ძირითადად გამოიყენებოდა ქორწილსა და მგზავრობაში. ზურნისა და დიდი დავლის ხმა რამდენიმე კილომეტრზე სწვდება. ზურნაზე საცეკვაო მელოდიებიც (ხორუმი, თოფალოინი, ყოლსმა) სრულდება.

ქორწილში ზურნისა და დავლის დაქირავება ვაჟის მამის მოვალეობას შეადგენდა. ხდებოდა ისეც, რომ დაკვრის შემდეგ მოცეკვავენი და მაყურებელნიც იხდიდნენ ფულს, მაგრამ ბევრ ოჯახს ეს სირცხვილად მიაჩნდა და ამის ნებას არ იძლეოდა. ამჟამად ქორწილში ზურნა და დავლი იშვიათად გვხვდება.

ბარის აჭარაში, კერძოდ, ქობულეთის რაიონში, ზოგჯერ ზურნას ჭიბონს ეძახიან. ასევე ერთმანეთის პარალელურად ხმარობს ამ ტერმინებს დოც. ჯ. ნოლაიძე. გამოდის, რომ ერთი მხრივ არსებობს ჭიბონი, მეორე მხრივ კი — გუდის ჭიბონი, ისევე როგორც გუდასტვირი და უბრალოდ სტვირი. აქ თითქმის გვეძლევა შესაძლებლობა, რომ აჭარაში არსებული ზურნა — ჭიბონი მივიჩნიოთ ეროვნულ საკრავად (მას გარ-

¹⁴ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ., წიგნი, გვ. 203.

თლაც აქვს ბევრი განმასხვავებელი ნიშანი კლასიკური ზურნისაგან, რომელთა შორის მთავარია ხმის სიდიდე და ტემბრალური სხვაობა). მაგრამ ამ საკითხის გადასაწყვეტად აუცილებელია არა მარტო გარეგანი მსგავსება-განსხვავების დადგენა, არამედ უფრო დეტალური შედარებითი მუსიკალური ანალიზი, რაც მომავალი კვლევის საგანია.

დასარტყმელი საკრავები

საქართველოში დასარტყმელ საკრავთაგან ცნობილი იყო ბობლანი, სპილენძჭური, ნალარა, დაფი, დაფდაფი, დუმბული, ტაბლა, ტაბლაკი, დიპლიპიტო. ამ საკრავთა უმეტესობა დღეს ხმარებაში უკვე არც არის და ისინი მხოლოდ ორიგინალური და თარგმნილი ისტორიული თუ მხატვრული ლიტერატურის ძეგლების მიხედვით დგინდება.

თუ საკითხს ტერმინოლოგიის კუთხიდან შევხედავთ, გაკვირვებას იწვევს ის გარემოება, რომ აკად. ივ. ჯავახიშვილი საკრავებს შორის არ ასახელებს დოლს. ამ ტერმინს იგი, მართალია, ერთ ადგილას ხმარობს, როცა არქანჯელო ლამბერტის ცნობას ეყრდნობა საკრავის ტრადიციის შესახებ სამეგრელოში, მაგრამ ამ ცნობას სარწმუნოდ ვერ მივიღებთ, რადგან ამჟამად ჩვენთვის ძნელი დასადგენია, თუ რა ტერმინი ფიგურირებს რეალურად ლამბერტის „სამეგრელოს აღწერის“ იტალიურ ტექსტში. ვფიქრობთ,

რომ მთარგმნელის მიერ შესაბამის ადგილას „დოლის“ ხმარება პირობითი უნდა იყოს.

„დოლი“ არც ს. ორბელიანს აქვს შეტანილი თავის ლექსიკონში საკრავის აღმნიშვნელ ტერმინად. საკითხის ნათელსაყოფად მოვუსმინოთ ლექსიკოგრაფს; იგი დასარტყმელი საკრავების შესახებ ამბობს: „დაფი — ესე არს გრკალი, ცალთა მხარეთა ეტრატი აკრავს საცემლად მროკავთათვის, რომელსა სპარსნი დაირას უწოდებენ; ხოლო დაფდაფსა ორსავე მხარეს ეტრატი აქუს, რომელსა დაუღს უწოდენ იგინივე“.¹⁵

ამ ამონაწერის მიხედვით, საბას დაფი თითქოს ეროვნულ ტერმინად მიაჩნია და მას უპირისპირებს სპარსულ დაირას. ფაქტიურად კი ორივე სახელწოდება არაბულიდან მომდინარეობს¹⁶ და შესული ჩანს თურქულსა და სპარსულში, ხოლო ამ გზით — ქართულ ენაშიც. ტერმინი „დოლი“ ეტყობა ახალი წარმოშობისაა, საბას ეპოქაში მის მაგივრად „დაფდაფი“ ან „დაბდაბი“ იხმარებოდა, რომელსაც აღმოსავლურ ენებში „დაული“ შეესატყვისება. ჩვენ გვგონია, რომ „დოლი“ „დაულის“ სახენაცვალი ფორმაა.

15 ს უ ლ ხ ა ნ - ს ა ბ ა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ქართული ლექსიკონი, თბ., 1928

16. Магазаник, Турецко - русский словарь, М., 1945

აჭარაში დასარტყმელ საკრავ-
თაგან გვხვდება დოლი (დიდი და
პატარა) და დაფი. საგულისხმოა,
რომ აქ მოსახლეობა ხმარობს ამ
ტერმინს მხოლოდ „დავლის“ ფო-
რმით და „დოლს“, განსაკუთრე-
ბით ხანდაზმულებში, იშვიათად
გვხვდებით.

ეს, რაც ტერმინს შეეხება. თვით
დასარტყმელი საკრავები კი ჩვენს
კუთხეში, ალბათ, უხსოვარი
დროიდან არსებობდნენ. მათ თა-
ვისი ფუნქცია გააჩნდათ და გაა-
ჩნიათ დღესაც. დასარტყმელი
საკრავები დიდ როლს ასრულებ-
დნენ როგორც ომის, ასევე მშვი-
დობის დროს. დოლი არა მარტო
მტრის მოახლოებას ამცნობდა
ხალხს, არამედ საქორწილო მაყ-
რისაც. საცეკვაო რიტმს ხომ ძი-
რითადად დასარტყმელი საკრავე-
ბი ქმნიდნენ.

დავლს აჭარაში ცაცხვის ხისა-
გან ამზადებდნენ. ცაცხვის ხე
მსუბუქია და ამიტომ უფრო მო-
სახერხებელიც, რადგან აქ დავლს
უპირატესად დიდი მოცულობისას
აკეთებენ. მოჭრილ მასალას უპი-
რველეს ყოვლისა ახმობენ, შემ-
დეგ სადავლე ხეს გამოჩორკნიან
სატეხებით, სპეციალური დაზგა
არა აქვთ. გადასაჭიმავად იხმარე-
ბა თხის ან ხბოს ტყავი. ზედა
ტყავი უფრო მაგარი და გამძლე
უნდა იყოს, რადგან „კვერკვეტა“
(დასარტყმელი ჯოხი) მძიმეა და
ამასთან ძლიერი დარტყმაა საჭი-
რო. კვერკვეტას ამზადებენ

მსხლის ან წიფლის ხისაგან; უნდა
იყოს მძიმე და მაგარი, თანაც არ
უნდა დასკდეს. ქვედა მხრიდან
დასარტყმელ ჯოხს „წკლები“
ჰქვია. წკლები კეთდება ტყემლის
ან ბზის ხისაგან. ქვედა მხარეს
გადასაჭიმავად თხელი — ხბოს ან
თიკნის ტყავი იხმარება.

კვერკვეტა სიგრძით 30-35 სმ-
ია. მთავარი დარტყმა კვერკვეტა-
თი სრულდება, ხოლო წკლები
(20 სმ-მდე სიგრძისა), ოდნავ ერ-
ტყმება ქვემოდან.

დავლის ხმა ძალიან შორს ის-
მის. მას უკრავდნენ. ქორწილის,
ლაშქრობის, მგზავრობის დროს.
ქორწილში უკრავდნენ პატარა-
ლის გამოყვანის დროს, გზაში
მგზავრულისა და მაყრულის ასა-
ყოლებლად. დავლზე ასევე სრუ-
ლდებოდა ცეკვებიც: ხორუმი, გა-
დახვეული ხორუმი, თოფალოინი,
ყოლსამა და სხვ.

დიდი ზომის დავლი უპირატე-
სად ზურნასთან ერთად იკვრებო-
ბოდა. გუდის ჭიბონთან კი შედა-
რებით მომცრო ზომის დავლს
ხმარობდნენ, ხოლო ქემენჩასთან
დეფი გამოიყენებოდა. დეფს, გა-
ნსაკუთრებით ქალები, სოლო სა-
კრავადაც იყენებდნენ.

აჭარაში უპირატესად სადა
ფორმის დეფი იყო გავრცელებუ-
ლი, ჟღარუნებიანი დეფისაგან
განსხვავებით, რომელიც მომთა-
ბარე ქურთებს შორის დიდი პო-
პულარობით სარგებლობდა.

ამ საუკუნის დასაწყისში აჭარ-
აში გავრცელება დაიწყო ისეთმა
მუსიკალურმა ინსტრუმენტებმა,

როგორიცაა არლანი, გიტარა და აზიური გარმონი. არლანი აქა-იქ გვხვდებოდა და ნაკლებპოპულარული იყო, ვიდრე გიტარა და გარმონი. აღსანიშნავია, რომ ამ უკანასკნელთ საკმაო წარმატებით იყენებდნენ აჭარელი ქალებიც. დღესაც აჭარის უშორეს სოფლებში ხშირად გვხვდებიან გარმონზე დამკვრელი საკმაოდ ხნიერი ქალები, რომლებიც თავიანთი ოსტატობით არ ჩამოუვარდებიან აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ქალებს.

აზიური გარმონის რეპერტუარი გაცილებით მრავალფეროვანია; მასზე სრულდება როგორც საცეკვაო მელოდიები, ასევე ვოკალური მუსიკის აკომპანემენტი. გარმონი თავისებურებას იჩენს მხოლოდ ადგილობრივი რეპერტ-

უარის თვალსაზრისით.

ორმოცდაათიანი წლებიდან აჭარაში (უმეტესად ქორწილებსა და სხვა საზოგადო თავშეყრის ადგილებში) გავრცელება იწყო კლარნეტმა, დუდუკმა, ვიოლინომ. ნიშანდობლივია აღნიშნულ საკრავთაგან შედგენილი ანსამბლები.

* * *

ნაშრომში წარმოდგენილი დახასიათება აჭარაში გავრცელებული მუსიკალური საკრავებისა, ბუნებრივია, სრულყოფილი არ შეიძლება იყოს. უცილობლად ბევრი საინტერესო საკითხი წამოიჭრება თვით ინსტრუმენტული მუსიკის ანალიზის დროს, რაც მომავალი კვლევის ობიექტად გვესახება.

პროფ. ი. სუკუტაძე

დოც. ზ. გუგუშვილი

კატრიტული ნაშრომი

შარშან ბათუმში გამოცემული ზურაბ ჩიტაძის ნაშრომი „დამპყრობთა წინააღმდეგ აჭარის მოსახლეობის ბრძოლის ისტორიიდან“ ეხება ფრიად მნიშვნელოვან საკითხს — ქართველი ხალხის ბრძოლას დამპყრობი ოსმალეთის წინააღმდეგ.

XV საუკუნეში საქართველოსათვის მეტად საშიში საგარეო ვითარება შეიქმნა. ამ დროიდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალეთი დაუმეზობლდა. თურქ-ოსმალების წინაპრები შუა აზიიდან მცირე აზიაში XIII საუკუნეში მოვიდნენ. XIV საუკუნის განმავლობაში ოსმალეთი უცხო ქვეყნების დაპყრობის მიზნით გამუდმებულ ბრძოლებს აწარმოებდა. ამ დროისათვის ბიზანტია

დაუძლურებული იყო და ოსმალეთმა მას ადვილად წაართვა ტერიტორიები, 1453 წელს ბიზანტიის დედაქალაქიც აიღო. ბიზანტიის იმპერია დაეცა. თუ მანამდე საქართველოს მეზობელი კულტურული ტრადიციების მქონე ბიზანტიის სახელმწიფო იყო, ამიერიდან მას „გაუმეზობლდა უაღრესად აგრესიული, ძლიერი, კარგად შეიარაღებული, მაგრამ კულტურულად ჩამორჩენილი ოსმალეთის სახელმწიფო.¹ კ. მარქსის აზრით, ოსმალეთისათვის, როგორც აზიური სახელმწიფოსათვის, დამახასიათებელი იყო თა-

1 საქართველოს ისტორია 1, 1958, გვ. 258

ვისი საკუთარი და მეზობელი ხალხების ძარცვა.²

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალეთი უშუალოდ მოადგა 1461 წელს, როცა ტრაპიზონის სამეფო დაიპყრო. XVI საუკუნის დამდეგიდან ოსმალეთმა, პირველ ყოვლისა, სამცხე-საათაბაგოს შეუტია. პირველ ხანებში ოსმალეთი სამცხე-საათაბაგოს მიმართ ყმადნაფიცობას ჯერდებოდა, რომ სამხრეთ-დასავლეთიდან საქართველოს სხვა ნაწილებს შესეოდა.

სარეცენზიო შრომაში მართებულად არის აღნიშნული, რომ ტრაპიზონის აღებისა და ბალკანეთის ნახევარკუნძულის დაპყრობის შემდეგ ოსმალეთმა „ჩაქტეს შავი ზღვა. ამ ფაქტს საქართველოსათვის კატასტროფული მნიშვნელობა ჰქონდა“, რამდენადაც საქართველო ეთიშებოდა იმ დროის მოწინავე ევროპას.³

მოძალადე ოსმალეთს დასუსტებული და დაქუცმაცებული საქართველო ხვდებოდა. ფეოდალურ განკერძოებას, ფეოდალურ დაქსაქსულობას ხელს უმართავდა ოსმალეთი, რომლის დამპყრობი მიზნებისათვის ძლიერ სასარგებლო იყო დანაწევრებული საქართველო.

XVI საუკუნეში ოსმალეთის სა-

ხელმწიფომ თავისი ძლიერების მწვერვალს მიაღწია. 1543 წელს 22-ათასიანი ლაშქრით ის შემოიჭრა სამცხე-საათაბაგოში. ოსმალები ძლიერ წინააღმდეგობას წააწყდნენ და ამჯერად დამარცხდნენ.⁴ ქართველი ხალხი თავგამოდებით იბრძოდა თვითმყოფლობის შესანარჩუნებლად, მაგრამ მტერი ძლიერი იყო. 1545 წელს ქართველთა გაერთიანებული ჯარი ისევ თავგამოდებით შეებრძოლა ოსმალეთს, მაგრამ საქმე ლალატმა გადაწყვიტა, სიხოსტის ომი, ბასიანის მახლობლად, ოსმალთა გამარჯვებით დამთავრდა. მესხეთის ციხეებში ოსმალთა ჯარები ჩააყენეს და ოსმალეთი მტკიცედ შეუდგა დაპყრობილი ქვეყნის ინკორპორაციას. სამცხე-საათაბაგოში, რომელიც ძველთაგანვე საქართველოს კულტურული აღმავლობის კერა და გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეთა სამშობლო იყო, თურქებმა თავიანთი ხელისუფლება დაამყარეს და მას „გურჯისტანის ვილაიეთი“ უწოდეს.⁵ ათაბაგმა განკერძოებისათვის ბრძოლა საქართველოს მეფესთან მოიგო, მაგრამ სამცხე-საათაბაგო ოსმალეთთან წააგო.⁶

1550 წელს ოსმალეთმა დაიპყრო ტაო, 1552 წელს არტანუჯი, არტაანი. ირან-ოსმალეთის 1555 წლის ზავით საქართველო ორ დამპყრობს შორის განაწილდა.

2. К. Маркс и Ф. Энгельс, соч. т. IX стр. 147.

3 ზურაბ ჩიტაძე, დამპყრობთა წინააღმდეგ აჭარის მოსახლეობის ბრძოლის ისტორიიდან, 1974, გვ. 9

4 იქვე, გვ. 10-12

5 იქვე, გვ. 15

6 იქვე

1590 წლის ირან-ოსმალეთის ზავით სამცხე-საათაბაგო და აჭარაც ოსმალეთს ერგო.

აჭარის მოსახლეობა, საქართველოს სხვა ნაწილებთან ერთად, სასტიკ ბრძოლას აწარმოებდა დამპყრობი ოსმალეთის წინააღმდეგ.

ოსმალეთის შემოტევა გურიის აჭარის მიმართულებით განსაკუთრებით მწვავე ხასიათს იღებს XVII საუკუნის დასაწყისიდან. ბათუმი და მიმდგომი ადგილები ხან გურიელის ხელშია, ხან კიდევ ოსმალეთის. 1726 წლიდან ოსმალეთის ხელში მოექცა ბათუმი, ჩაქვი და ციხისძირი, ხოლო უფრო გვიან, XVIII საუკუნის 70-იან წლებში ოსმალეთმა დაიპყრო ქობულეთის მხარე და ამრიგად მის ხელში აღმოჩნდა მთელი აჭარა.

ავტორს მოყავს მარქსიზმის კლასიკოსების სიტყვები იმის შესახებ, რომ ოსმალეთის ფეოდალიზმი იყო ყველაზე დაბალი და ბარბაროსული საფეხურის ფეოდალიზმი⁷ და ავითარებს იმ მართებულ მოსაზრებას, რომ სამცხე-საათაბაგოში, და კერძოდ აჭარაში, „თურქული მიწისმფლობელობის დანერგვა იყო ოსმალთა ბატონობის რეაქციული არსის ძირითადი“ გამოვლინება.⁸

ოსმალეთის ველური დარეშის შედეგად გავერანდა სოფლის მეურნეობა, განადგურდა მევენახეობა, ბალ-ვენახების და პურის ყა-

ნების ადგილები ტრამალებმა და ტყეებმა დაიჭირეს,⁹ ინტენსიური მეურნეობის ადგილი აჭარაში ექსტენსიურმა მეურნეობამ დაიკავა.¹⁰

ოსმალეთის აგრარული პოლიტიკა მიზნად ისახავდა საქართველოს დაპყრობილ ადგილებში სრული კოლონიზაციისა და ინკორპორაციის განხორციელებას. ამასთან, ოსმალეთი ქართველთა გამაჰმადიანების გზით მათ გათურქებას შეუდგა.

ავტორი მართებულად აქცევს ყურადღებას იმ გარემოებას, რომ ოსმალეთის ხანგრძლივი ბატონობის განმავლობაში აჭარაში არ გამოცემულა არც ერთი წიგნი, ჟურნალი, გაზეთი, არ დაარსებულა კულტურის არც ერთი კერა, სკოლა, აჭარას არ წარმოუშვია არც ერთი მწერალი, მხატვარი, მეცნიერი.¹¹

ჯამებთან გასხნეს მედრესეები, რომლებშიც ხოჯები მუსლიმანური სასულიერო წიგნებით, არაბულ ენაზე ასწავლიდნენ წერაკითხვას. გამაჰმადიანება ერთ-ერთი ძლიერი საშუალება იყო ოსმალეთისათვის ქართველის გასათურქებლად. საამისოდ ოსმალეთი ყოველგვარ საშუალებას მიმართავდა. მიწის საკუთრება ოსმალეთის მთავრობამ მაჰმადიანთა პრივილეგიად გამოაცხადა, ქრისტიანს არ ჰქონდა უფლება მესა-

7 იქვე, გვ. 21

8 იქვე, გვ. 27

9 იქვე

10 იქვე, გვ. 22

11 იქვე, გვ. 24

კუთრე ყოფილიყო, თუ ის თავის რელიგიას არ უარყოფდა, მაჰმადიანობას არ მიიღებდა. ავტორი მართებულად აღნიშნავს, რომ საზოგადოების დაბალი ფენები, გლეხობა მტკიცედ იცავდა თავის ეროვნებას, თვითმყოფლობას.¹²

მოძალადეების ბარბაროსობა იქამდე მიდიოდა, რომ გამაჰმადიანების მოწინააღმდეგეებს სასტიკად აწამებდნენ, ჯერ ენას სჭრიდნენ, მერე კი თავს.¹³ ცოცხალს ტყავს ხდიდნენ, სარეზზე აცვამდნენ, რომ ქრისტიანობაზე უარი ეთქმევინებიათ.¹⁴

საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ ოსმალები მოღალატეებს მაღალ ფენებში ნახულობდნენ.¹⁵

ამასთან, მოძალადეები ყოველნაირად უწყობდნენ ხელს საქართველოდან ტყვეების გაყიდვას, აჭარელი ქალ-ვაჟი მრავლად იყიდებოდა ოსმალეთის სხვადასხვა ქალაქის ბაზრებზე.¹⁶ აჭარიდან ყოველწლიურად მიყავდათ 10-12 ათასი ტყვე.¹⁷ აჭარის მოსახლეობა ფიზიკური გადაშენების საფრთხის წინაშე დადგა.¹⁸

დიდი უბედურება იყო აჭარლებისათვის ოსმალთა მოხელეებისა და სასულიერო პირების ღონისძიება აჭარის მცხოვრებთა ოსმალეთში გადასახლებადად.

ოსმალეთის აგენტები სარგებლობდნენ აჭარლების უკიდურესი ეკონომიური მდგომარეობით, მათი კულტურული ჩამორჩენილობით და რელიგიის საშუალებით, მოტყუებით, მუქარით და ძალადობით ასახლებდნენ ოსმალეთში.¹⁹

თურქთა ბატონობის ხანაში აჭარა არაერთხელ გახვეულა აჯანყების ცეცხლში. ასეთ აჯანყებებს ადგილი ჰქონდა 1680, 1731, 1781, 1815, 1830, 1844, 1852 და 1875 წლებში.²⁰ კლასთა ბრძოლა და დამპყრობთა წინააღმდეგ აჯანყებანი ძლიერ გამწვავებულ ხასიათს ატარებდა. აჭარა იბრძოდა ეროვნული თვითმყოფლობის შენარჩუნებისათვის.

XIX საუკუნის 50-იან წლებში აჯანყებული იყო აჭარის მთელი მოსახლეობა, ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ საყოველთაო, სახალხო ხასიათი მიიღო. აჯანყებულ ხალხს სათავეში ჩაუდგნენ ქართველი პატრიოტები — ხიმშიაშვილები. აჯანყება მმართველი იყო აჭარის საქართველოსთან შესაერთებლად.

აჭარის ბრძოლას მხარს უჭერდა ქართველი ხალხი, მისი მოწინავე ნაწილი. აჭარის ხანგრძლივ და უთანასწორო ბრძოლას უნაყოფოდ არ ჩაუვლია, ამ ბრძოლამ დაასუსტა დამპყრობის ძალა და მებრძოლ აჭარას დაუსახა დედასამშობლოსთან შეერთების პერსპექტივები.

12 იქვე, გვ. 25-26

13 იქვე, გვ. 31

14 იქვე, გვ. 40-41

15 იქვე, გვ. 42

16 იქვე, გვ. 55

17 იქვე, გვ. 57

18 იქვე, გვ. 59

19 იქვე, გვ. 59-60

20 იქვე, გვ. 64

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორი აღნიშნავს იმ პროგრესულ მნიშვნელობას, რომელიც ჰქონდა საქართველოს რუსეთთან შეერთებას. ქართველ ხალხს დიდი ხანია რუსეთისაკენ ეჭირა თვალი. მას ოსმალეთისა და ირანისგან განთავისუფლების იმედი მართებულად რუსეთის დახმარებით ესახებოდა. ავტორს მოყავს საქართველოს შესახებ პეტრე I-ის შემდეგი სიტყვები მისი ანდერძიდან: „საქართველო უბედურია, დაიცავით ის სარწმუნოებისათვის, გაგზავნეთ ჯარი ჩემი ხაზინის ხარჯზე“. ²¹ რასაკვირველია, ცარიზმს თავისი ინტერესი ჰქონდა ამიერკავკასიაში, მაგრამ ამიერკავკასიაში რუსეთის შემოჭრამ გადაარჩინა ქართველი ხალხი განადგურებას. ქართველი ხალხის პროგრესული ნაწილის შეხედულებით რუსეთი იყო ერთადერთი ძალა, რომელიც გამოიყვანდა ქართველ ხალხს მტრული გარემოცვიდან.

ილია ჭავჭავაძე მართებულად აღნიშნავდა, რომ რუსეთთან შეერთების შემდეგ დამწვიდდა ქვეყანა, საქართველო დაწყნარდა აკლებისა და აოხრებისაგან. ²² ი. სტალინის მოსაზრებით რუსეთთან საქართველოს შეერთება ნიშნავდა, ქართველი ხალხის დაკავშირებას პლენაროვისა და ლენინის, ბელინსკისა და ჩერნიშევსკის, პუშკინისა და ტოლსტოის, გლინკისა და ჩაიკოვსკის, გორკისა და

ჩეხოვის, სეჩენოვისა და პავლოვის, რეპინისა და სურიკოვის, სუვოროვისა და კუტუზოვის რუსეთის კულტურასთან. ²³

საქართველო შეუერთდა ქვეყანას, აღნიშნავს ავტორი, რომელიც მსოფლიოში სოციალისტური რევოლუციის ცენტრი შეიქნა. ²⁴ ამასთან, ავტორმა კარგად იცის ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკის არსი, მაგრამ მისი მართებული მოსაზრებით, ამ პოლიტიკის წინააღმდეგ ერთად იბრძოდნენ რუსი და ქართველი ხალხების მოწინავე ადამიანები.

ავტორი ყურადღებას აქცევს იმ გარემოებას, რომ ჯერ კიდევ ერეკლე II, როდესაც მოლაპარაკებას აწარმოებდა რუსეთთან საქართველოს დაკავშირების შესახებ, გამოთქვამდა იმედს, რომ რუსეთი დაეხმარებოდა საქართველოს ირანისა და ოსმალეთის მიერ მიტაცებული ადგილების უკან დაბრუნებაში. ²⁵ XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან აჭარის განთავისუფლება ოსმალეთის ბატონობისაგან გამოჩენილი ქართველი საზოგადო მოღვაწეებისა და მწერლების განსაკუთრებული ყურადღების საგანი გახდა. ამ საქმისათვის ილია ჭავჭავაძე ჩადგა. ავტორს მოყავს ილიას სიტყვები იმის შესახებ, რომ აჭარის განთავისუფლების საქმე დადებითად უნდა გადაწყდეს, უსამართლობა

23 იქვე

24 იქვე, გვ. 76

25 იქვე, გვ. 76-77

21 იქვე, გვ. 73

22 იქვე, გვ. 75

უნდა დაითრგუნოს და აჭარის მოსახლეობა დაუბრუნდეს დედა-სამშობლოს.²⁶

ავტორი სამართლიანად მიუთითებს, რომ აჭარის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის საქმეში დიდ ილიას მხარს უმშვენივრდნენ დიდი აკაკი, ნ. ნიკოლაძე, დ. ბაქრაძე, რ. ერისთავი, შ. არაგვის-პირელი, ა. ყაზბეგი, გ. ორბელიანი, ზ. ჭიჭინაძე და სხვა მრავალი.²⁷ ქართველი ხალხი, აჭარის მოსახლეობა სათუთად ინახავს ამ კეთილშობილ პატრიოტთა სახელებს. რუსეთის დახმარებით აჭარა განთავისუფლდა ოსმალეთის უღლისაგან. ავტორი თავის შრომას ასე ამთავრებს: სამი საუკუნე გაგრძელდა აჭარის მოსახლეობის ბრძოლა უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ, ამ ხანგრძლივი ბრძოლის გზაზე აჭარამ აუტანელი გაჭირვება გადაიტანა და ამ ბრძოლის ცეცხლში ის მუდამ უწყევდი იმედით სულდგმულობდა, რომ თავის დედა-სამშობლოს დაუბრუნდებოდა.²⁸

ეს იმედიც აღსრულდა. და დღეს აჭარის მოსახლეობა, მთელ ქართველ ხალხთან ერთად, საბჭოთა კავშირის სხვა ხალხებთან მჭიდრო კავშირში, აქტიური მონაწილეა სოციალისტური მშენებლობისა, რომელსაც მსოფლიო ისტო-

რიაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

ამასთან ნაშრომი იწვევს შენიშვნებს:

1 ავტორს საუბარი აქვს X-XI საუკუნეებში თურქების შემოსევაზე საქართველოში (გვ. 3-4), მაგრამ ისინი იყვნენ თურქ-სელჯუკები და არა თურქ-ოსმალები, როგორც ეს ავტორს ჰგონია (გვ. 3). თურქ-ოსმალები უფრო გვიან გამოვიდნენ ასპარეზზე.

2 ავტორის აზრით „თურქების არმია და მისი მესვეურები არასოდეს ომის წარმოების არავითარ კანონებს არ ემორჩილებოდნენ“, და „საქართველოს ტერიტორიაზე წარმოებულ ომში ბძროლების სასტიკი და უხეში ფორმების გამოყენებას თვით სულთან სულეიმანიც არ უარყოფდა. ის საფრანგეთის მეფის ფრანცისკო პირველისადმი მიწერილ წერილში ტრაბახით ჩამოთვლიდა მთელ რიგ ქვეყნებს, რომლებიც მან და მისმა წინაპრებმა დაიპყრეს: „...დაპყრობილი იქნენ ჩემი კეთილშობილი და სახელოვანი წინაპართა ხმლით... და აგრეთვე მოპოვებული არიან ჩემი უავგუსტესი დიდებულების ძლევა-მამოსილი ცეცხლითა და მახვილით“ (გვ. 20). ოსმალები რომ ბარბაროსული მეთოდებით აწარმოებდნენ ხალხების დაპყრობას, ეს ცხადია, ამის შესახებ თვითონ

26 იქვე, გვ. 77-78

27 იქვე, გვ. 79

28 იქვე

ავტორსაც ქვემოთ მოაქვს სათანადო დასაბუთება, მაგრამ ავტორის მიერ მოყვანილი სულთანის სიტყვები არაფერს ამბობს ამის შესახებ, „ხმლით“ დაპყრობა ფიგურალური გამოთქმაა, ასევე ითქმის „ცეცხლით და მახვილით“ ომზე. ამასთან სულთანის სიტყვაში საქართველო არც არის ნახსენები.

3 ოსმალეთი რომ ჩამორჩენილი ქვეყანა იყო, ეს ფაქტია, მაგრამ სოფლის მეურნეობა რომ იქ „იმავე საფეხურზე იმყოფებოდა, რომელზედაც ორი ათასი წლის წინათ იყო“ (გვ. 21), ეს კი დაუჯერებელია. ორი ათასი წლის წინათ შუა აზიაში ოსმალთა წინაპრები გვაროვნულ საფეხურზე ხდგნენ. მომთაბარე ცხოვრებას ეწეოდნენ და უმთავრესად მოპოვებით მეურნეობას მისდევდნენ.

4 ზემოთ მოყვანილ სიტყვებს, რომ ოსმალეთი სოფლის მეურნეობის განვითარების მხრივ იმავე საფეხურზე იდგა, როგორც ორი ათასი წლის წინათ, ავტორის შემდეგი წინადადება მოსდევს: „ამას უნდა დაემატოს ისიც, რომ აჭარის ეკონომიური და კულტურული განვითარება თურქეთის ბატონობის პერიოდში კიდევ უფრო დაბალი იყო, ვიდრე თვით თურქეთში“ (გვ. 21-22).

შემდეგ ავტორი მოგვითხრობს ოსმალების მიერ საქართველოში მეურნეობის განადგურებაზე, თურქული მიწისმფლობელობის შე-

მოღებაზე, რომელთან შედარებით, ავტორის სიტყვებით, ქართული „უფრო პროგრესული“ იყო (გვ. 22), რომ ქართული „ინტენსიური მეურნეობის ადგილი“ თურქულმა „პრიმიტიულმა“ ექსტენსიურმა მეურნეობამ დაიკავა და ეს იყო ძირითადი, მთავარი რეაქციული შედეგი, რაც ოსმალურ საქართველოს, კერძოდ აჭარას თურქთა ბატონობამ მოუტანა“ (გვ. 23). ეს მართალია, მაგრამ ამას ეწინააღმდეგება ის, რაც თქვა ავტორმა დასაწყისში, — რომ საქართველოს ეკონომიური და კულტურული განვითარება უფრო დაბალი იყო, ვიდრე თურქეთისო.

5. ავტორი უპირისპირებს ერთმანეთს საგვარეულო, სამემკვიდრეო და კერძო საკუთრებას (გვ. 23). თუ ფეოდალურ წყობილებაზეა საუბარი, ფეოდალის საგვარეულო საკუთრება მემკვიდრეობითიც არის და კერძოც.

6. ენობრივად ნაშრომი ზოგჯერ გაუმართავია (გვ. 32, 59 და სხვა).

7 ავტორის თემა მეტად ფართოა, პატარა შრომაში მისი მოთავსება ძნელია. ამიტომაც ნაშრომის სხვადასხვა ადგილები ერთმანეთთან დაუკავშირებლობის შთაბეჭდილებას ტოვებს, თემის ამა თუ იმ მხარეების შესახებ ავტორის თხრობა დაუმთავრებელი

ფრაგმენტების სახით არის მო-
ცემული. ამ მხრივ ნაშრომი ძლი-
ერად მოიკოტლებს. მაგრამ ავტორის
თემა აქტუალურია, ის ნაკლებად
არის დამუშავებული და ძნელი
დასაძლევია არის. რამდენადაც
ამა თუ იმ კუთხის ისტორია მეც-
ნიერული დამუშავების მხრივ

ყოველთვის ძნელად შესასრულე-
ბელია.

ავტორის სწრაფვა მისასალმე-
ბელია, მისი მოსაზრებანი გამსჭ-
ვალულია ჭეშმარიტი პატრიოტი-
ზმით და სავსებით მართებულად
ეხმაურება სადღეისო ამოცანებს.
ამ მხრივ ნაშრომი ყოველმხრივ
მისასალმებელია.

177

6135735

ფასი 40 კპვ.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76118